

Češi ve světě 7

příběhy

Jižní Amerika

Sedmý díl projektu **Češi ve světě, příběhy** je věnován našim krajanům v Jižní Americe

Ve vyprávění krajanů se odráží jejich život, v němž významnou roli hraje česká kultura a čeština, kterou si uchovali ve specifické podobě až do současnosti.

Předchozí díly projektu naleznete v elektronické podobě na:
www.dzs.cz.

Češi ve světě, příběhy – Jižní Amerika, 2013

Češi ve světě, příběhy – USA, 2016

Češi ve světě, příběhy – Austrálie, 2017

Češi ve světě, příběhy – Chorvatsko, 2018

Češi ve světě, příběhy – Srbsko, 2020

Češi ve světě, příběhy – Rumunsko, 2021

PROGRAM PODPORY
ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ

Autoři

Matouš Hartman
Ivana Malechová
Kristýna Omastová
Pavčina Řeháčková
Petr Tábořský

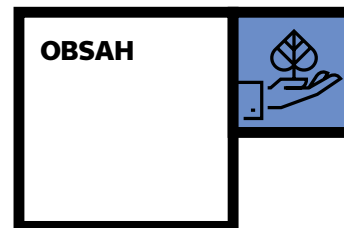
Text editovala

Olga Vlachová

Vydal

Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4, 110 00 Praha 1

www.dzs.cz

Úvod	6
Evandro Trachta e Silva Matouš Hartman	8
Guiomar Baía Alves Costa Matouš Hartman	16
Susi Obal Matouš Hartman	26
Adélia, Ovídio Hillebrandovi Matouš Hartman	36
Zlatica de Farias Matouš Hartman	46
Frank Smit Ivana Malechová	56
Otto Richard Gottlieb Ivana Malechová	72
Renata Daníček Ivana Malechová	84
Kamilla Kadlec Kristýna Omastová	96
Isabel Miska Pavčina Řeháčková	106
Estanislao Francisco Kocourek Pavčina Řeháčková	114
Ana Janků Pavčina Řeháčková	126
Ricardo Guillermo Basovník Pavčina Řeháčková	140
Ana Souchop Petr Tábořský	150
Rosa Handl Petr Tábořský	162
Lidia Soldán Petr Tábořský	176
Závěr	190
Mapa	192

ÚVOD

Za oceán odcházeli, protože chtěli i protože museli. V nových domovinách ale na starou vlast nezapomněli. Připomínali si ji a příběhy předávali svým dětem a vnoučatům. Udrželi český živel, ať už se jednalo o jazyk nebo recepty po babičce. Následující publikace nabízí šestnáct příběhů českých krajanů a krajanek, ve kterých se osobní vzpomínky protínají s velkými dějinami. Ve vyprávěních je často cítit touha po lepším životě a po svobodě stejně jako nostalgie po staré vlasti. Je to kombinace pocitů příznačná pro českou diasporu.

Někteří krajané se narodili v Československu, jiní až v Americe, na tom ale ve výsledku nezáleží. Upřímnost a láska k Česku je cítit ze všech příběhů. Přestože občas krajané přijímali nové identity, například z Jiřiny Daníček se stala Virginia, aby Brazilci její jméno mohli vyslovit, v mysli zůstávali Čechy.

Mnozí z nich dosáhli nečekaných úspěchů. Zatímco Estanislao Kocourek stavěl luxusní hotel u veleznámých vodopádů Iguazu, Otto Gottlieb se stal jedním z nejúspěšnějších brazilských chemiků, což mu v roce 1999 vyneslo nominaci na *Nobelovu cenu*. Někteří krajané byli světoběžníky a jejich cesta nevedla z Československa rovnou do Argentiny nebo Brazílie. Isabel Miska se narodila v české vesnici ve Volyni, s rodinou odešla do Paraguaye a dnes žije nedaleko Buenos Aires. Houslista Frank Smit procestoval velkou část světa, než nadobro zakotvil v Brazílii. Jeho příběh je tak nejen memoárem, ale i napínavým historickým cestopisem.

Důležité je, že texty nereflakují jen minulost, ale ukazují i snahu krajanů narozených již na jihoamerickém kontinentě rozhybat spolkový život a přihlásit se ke svým kořenům. Krásně to ukazují příběhy Any Souchop, které se podařilo udržet český folklor v mnohamilionovém Buenos Aires, nebo Rosy Handl, která společně s dalšími nadšenkyněmi v Sáenz Peña vybudovala na kolonádě pomník TGM a započala tak nové aktivní období místní české komunity.

Důležitou součástí krajanského života je také pátrání v minulosti. Kamillu Kadlec hledání kořenů dovedlo až do Česka, kde dnes žije. Manželé Hille-

brandovi zase v Nové Petrópolis založili českou asociaci a rodinné muzeum a Evandro Trachta navštívil na jihu Čech dům, kde jeho předci kdysi žili.

Vysokou přidanou hodnotu má zobrazení krajanské češtiny. Je často vzdálená té, jaká se používá v Česku dnes, a zachovává regionální výrazy i výslovnost. Tam, kde nový jazyk získal navrch, se alespoň do nové mateřštiny dostala česká slova, mnohdy upravená, aby lépe zapadla do cizích vět. Jazyk se v případě některých krajanů stal také jakýmsi tajným kódem, řečí, kterou neovládá okolí. Je to zajímavý způsob, jak udržet mluvenou češtinu, osobitý a vlastní krajanskému prostředí, kde nový jazyk získává s časem na síle.

Čeština se objevuje i v příbězích krajanů, kteří ji už aktivně nepoužívají. Například první slova, na která se Susi Obal během rozhovorů rozpomněla, byla *národní výbor*. Před tím, než s rodiči v roce 1948 utekla do Brazílie, je slýchala až moc často. Čeština tu tak dostává i zajímavý historický rozměr.

Příběhy krajanů nejsou jen vyprávěním o emigraci a cestě z Československa do nové vlasti, ale také strhujícím svědectvím o životě za oceánem. V jednom příběhu se dokonce objeví revolver a také se použije. Texty jsou plné drobných podkapitol a odboček, které barvitě dokreslují základní příběhové linky. Vzpomínky jsou velice osobní, a i když jsou mnohdy dramatické, neztrácejí poetičnost. Někdy voní po jahodách se smetanou, jindy po svíčkově. Občas se nacházejí ve starých fotografiích, jindy v kufrech, které společně s emigranty překonaly oceán.

Evandro Trachta e Silva

(*1. listopadu 1971, Presidente Epitácio, Sao Paulo, Brazílie)

Vybírá, která z vyšíváných košil bude nejlepší, a do kufru přibaluje kmínku, co sám připravil. Čeká ho tisíc kilometrů cesty na folklorní festival, kde se po roce setkává česká komunita v Brazílii. Evandro Trachta, honorární konzul v Bataypoře, je důležitou postavou krajského života v jihoamerické zemi a málokdo tady má takový přehled o domovině předků jako on.

Je vnukem Jindřicha Trachty, který utekl roku 1948 do Brazílie před komunistickým režimem a o šest let později se usadil v Bataypoře, městě, které uprostřed pralesů založila společnost Baťa. „Byl jsem první vnuk, takže jsem si s dědečkem vytvořil hlubší vztah,“ vysvětluje Evandro svůj zájem o Česko a jeho kulturu.

Ačkoli se doma čeština nepoužívala, všichni Trachtovi si dodnes pamatují pár slov, která Jindřich Trachta za portugalské výrazy nevyměnil. „Vždycky když jsme my, děti, dělaly nepořádek, bouchl do stolu a zakřičel *kuš* nebo *ticho!*“ směje se Evandro a připomíná další slovo svého dětství: *balička*, tak Jindřich Trachta říkal bonbónům. „Dal dohromady portugalské slovo bala, což odpovídá českému bonbónu, a zdrobnil ho jako v češtině,“ vysvětluje honorární konzul.

Ve velkém zděném domě, kde Trachtovi bydleli a kde dnes sídlí *Pamětní síň Jindřicha Trachty (Centro de Memória Jindřich Trachta)*, zněla i česká hudba. „Děda mi na LP desce pouštěl *Mou vlast* a ukazoval mi k tomu obrázky, abych pochopil, jak to Smetana myslel,“ vzpomíná Evandro, který později svým synům, když byli malí, pouštěl Dvořákovy *Humoresky*.

Ačkoli Jindřich Trachta udržoval alespoň písemný (často ovšem československými úřady cenzurovaný) kontakt s rodinou, návrat do Československa představoval nesplnitelný sen. „Žili jsme ve strachu z komunismu. V médiích nebylo moc informací. Splývaly v nás obavy z komunismu a nacismu, Československo byl paralelní svět,“ popisuje pocity české komunity Evandro.

„Jednou jsme se vydali na československý konzulát v Sao Paulu kvůli dokumentům pro jiného Čecha z Bataypory Aloise Hanouska. Děda přišel na recepci, řekl, jak se jmenuje, a chtěl pokračovat, když ho recepční zastavila a zakřičela: Držte hubu, my tu o vás víme všechno!“ Přestože byl osmiletý Evandro u toho, touha vycestovat do Československa ho vedla k tomu, že ještě za minulého režimu, v roce 1989, začal vyplňovat přihlášky na studijní program pro cizince, který komunistická vláda nabízela. „Dědeček mi ale studovat v Československu nedovolil,“ vzpomíná Evandro.

Na svou první cestu do Česka musel počkat ještě osm let. „Pražské letiště bylo plné zátarasů, připomínalo vojenský prostor, měl jsem strach,“ vzpomíná na svůj příjezd v roce 1997. Jako student veterinárního lékařství se vydal na půlroční stáž do Brna. „Všechno pro mě bylo nové. Byl jsem exotický a těžko jsem si hledal kamarády,“ vybavuje si. „První dny jsem nespál, na ulicích bylo méně lidí než v Bataypoře, nosili prestižky a v cukrárně obsluhovaly nepřímé pokladní,“ popisuje prvotní rozčarování z předtím nedostupného snu.

„Bydlel jsem u tety v Žabovřesčích, která byla můj děda v sukních. Za domem se rozkládala zahrada s meruňkami a v okolí stály poctivé české hospody, které dnes už určitě zmizely,“ pokračuje Evandro, jehož vnímání Česka devadesátých let se brzy zlepšilo. Dnes na tu dobu vzpomíná rád. „Nevěděl jsem, že musím dát dýško, tak jsem si nechal vrátit peníze a číšník se na mě obořil, jestli jsem nebyl se servisem spokojený. Příště v jiném podniku, už po učen, jsem dýško nechal, ale dal jsem číšnici pětistovku a řekl ‚dobrý‘ a ona to pochopila tak, že si má nechat všechno, takže k útratě dvě stě korun jsem dal dýško tři stovky. Ta ženská o tom dodnes musí vyprávět,“ směje se Evandro.

Jeho první kroky v Česku byly náročné i kvůli jazyku. „Učil jsem se česky už s dědou, znal jsem nějaká slova, takže jsem si myslel, že umím mluvit. V Brně jsem zjistil, že to tak není,“ směje se veterinář, který se dnes perfektně domluví. „Jazyk je bohatstvím národa, udržuje ho, tvoří jeho identitu. Potkal jsem mladé Čechy, co opovrhují svojí zemí, vidí ji jako druhořadou, přitom Česko dalo světu hodně,“ říká. „Mendela, Komenského a další. Myslím, že mnozí Češi trpí něčím, čemu se v Brazílii říká syndrom vořecha (*síndrome*

▲ Evandro Trachta na oslavách 50 let školy Jana Antonína Bati v Bataypoře

de viralata). Komunismus zabil ambice Čechů, přitom se Československo dostalo až sem do vnitrozemí Brazílie, a nejen s firmou Baťa. Ještě dodnes jsou tu na poli občas k vidění zetory, co se sem v padesátých letech dovážely, Dodnes ty stroje fungují. Mrzí mě, že si toho mnozí neváží.“

Evandro se později vracel do Brna kvůli doktorátu. Jezdil sem klidně i dvakrát do roka. „Někdy jsem ani nevnímал čas, například v zimě byla pořád tma. Stál jsem u mikroskopu a málokdy jsem si uvědomil, jestli je večer nebo ráno,“ vzpomíná na svůj výzkum zaměřený na parazity dvou exotických ptáků. „Objevil jsem šest nových parazitů, pojmenoval jsem je podle Bataypory, města Dourados a řeky Paraná,“ říká. „Je to pocta?“ ptám se. „Pro mě ano, ta místa se dostanou do historie. Nedávno jsem viděl, že někdo v Asii citoval moji práci a objevilo se tam jméno Batayporã,“ vysvětluje.

Během svých cest do Česka také pátral po rodinné historii. Je to koníček, kterému se věnují mnozí krajané, co chtějí vystopovat osudy svých příbuzných co nejhluběji v dějinách. „Ačkoli můj dědeček přišel do Brazílie z Moravy, věděl jsem, že Trachtovi pocházeli z jižních Čech, konkrétně z obce Nová Ves u Jindřichova Hradce, bydleli v domě č. p. 5. Pradědeček Jakub Trachta

odešel do Vídně, kde potkal svou budoucí manželku a přestěhoval se s ní na Moravu,“ vysvětluje Evandro. „Jakub Trachta mluvil německy, ale rozhodl se, že bude používat češtinu, nikdy se ale prý nezbavil přízvuku. Prababička zemřela, když bylo mému dědečkovi Jindřichovi teprve šest let. Později měl nevlastní matku, ale vychovávala ho hlavně sestra Marie,“ vypráví Evandro.

„Je zajímavé, že naše příjmení není po muži, ale po ženě. Kdysi dávno, ještě v jižních Čechách, žila jakási Maria Trachtová,“ říká Evandro a dodává, že neví, jak došlo k tomu, že rodina zdědila příjmení po ní. „Je možné, že měla děti mimo manželství nebo byla znásilněná někým z vrchnosti. Jsou to teorie, které rozvinula nová majitelka domu č. p. 5,“ říká.

„Podařilo se mi s ní navázat kontakt. Byla to univerzitní pedagožka z Prahy a nechala mě dům navštívit,“ vyprávuje Evandro. „Pečlivě se o něj starala a snažila se co nejvíc zachovat původní prvky. Dokonce i stará studna tam byla.“ O tom, že existuje dům č. p. 5, věděl Evandro už od svého dědečka, který uchovával dokumenty zachycující život pěti generací rodiny Trachtových.

V rámci pátrání po příbuzných Evandro našel Trachtovi také v Argentíně. Ti jsou ovšem z jiné větve rodiny. „Emigrovali už před mým dědečkem a původně bydleli u Berouna,“ dodává Evandro, který už argentinské Trachtovi před časem navštívil. Žijí v Chacu, které je domovem mnohých českých emigrantů.

Po dokončení doktorátu kontakt s Českem neutichl, Evandro pomáhal českým firmám v Brazílii, ať už se jednalo o zdravotnické pomůcky nebo export kávy. V roce 2016 se stal honorárním konzulem v Bataypoře.

◀ Zvonice v Bataypoře

Na zahradě *Pamětní síně Jindřicha Trachty* stojí také kaplička zasvěcená Pražskému jezulátku, jehož kopii sem v roce 2013 přivezl tehdejší kardinál Dominik Duka. „Jezulátko propojilo komunitu s obyvatelstvem. Každý den přicházejí lidi, aby se tu pomodlili,“ vysvětluje Evandro. „Kaplička je inspirovaná podobnou stavbou ve Veselí nad Moravou. Zaujala mě její výzdoba, která je úplně jiná než jinde v regionu. Není to žádné žudro (taktéž žebračka, klenutý přístavek používaný u vchodů do domů v lidovém stavitelství Moravského Slovácka a části Slovenska), bílá, modrá barva, hlavní je tu oranžová. Hned to upoutá pozornost!“ říká. Nicméně i tradiční slovácké motivy si našly cestu do Bataypory, protože hned vedle kapličky stojí krásný malovaný portál.

Na první pohled vypadá jen jako pouhá ozdoba zahrady, ale když o něm Evandro vypráví, zjišťuji, že je plný symboliky odkazující na Česko. „V portálu je kilo hlíny z Moravy a kilo hlíny z Čech,“ směje se Evandro. Když byl jednou v Česku, nabral hlínu do nádob a v kufru ji přivezl do Brazílie. Zároveň komunita do portálu ukryla artefakty z doby, kdy se stavěl. „Je tam lahev se vzkazem nebo tlačítkový telefon,“ vypráví Evandro. „Ať si jednou lidi zkoumají, co to tam předci ukryli, až to třeba spadne,“ směje se krajan, kterého hra se symboly baví. „Před kaplí je zase základní kámen, který mají naši potomci vyzvednout v roce 2063. Schovali jsme tam pro budoucí generace dopis,“ dodává honorární konzul.

Česko je přítomné i v Evandrově soukromém životě. Jeho maminka Nida dodnes peče koláč, který připomíná bábovku, co připravoval Jindřich Trachta. Rodina se také pokoušela zasadit lípu (Nida miluje vůni jejích květů), ale kvůli podnebí to nevyšlo. Dolores Baťová, vnučka Jana Antonína Bati, zase zkoušela vypěstovat kopr, také bez většího úspěchu. Evandro se pustil do pěstování křene. „Měl jen listy a květy, ale kořeny byly malé a nedaly se jíst,“ rozhodl rukama. Přesto se nevzdává a když nemá přesné české ingredience, hledá jinou cestu. Jako by se řídil heslem Jana Antonína Bati, které zmínil během jednoho z rozhovorů: „U Bati neexistovala věta: To není možné. Když to nešlo jedním způsobem, udělalo se to jinak.“

Když jedeme na již zmíněný festival na jihu Brazílie, bavíme se také o jídle. „Je obdivuhodné, jakou gastronomii tu vytvořily komunity emigrantů,“ říká honorární konzul. Ne vždycky byly dostupné ingredience, které bývaly běžné v původní domovině, muselo se pracovat s tím, co bylo. V roce 2023 přijela do Bataypory Česká televize natáčet pořad *Pečení na neděli*. Jeden z receptů byl i frgál se dvěma náplněmi. První byla mangová a druhá o něco odvážnější byla

▲ *Evandrova oblíbená fotografie Jana Antonína Bati, jak si čistí zuby v ještě nedostavěném domě Trachtových blízko rybníka u dnešní radnice v Bataypoře*

oblíbená brazilská kombinace sýra a goiabové marmelády (*goiaba* je tropické ovoce se zelenou slupkou a červenou dužinou, které roste po celé Brazílii). Moderátorka se zprvu zdráhala takovou náplň na frgál použít, nakonec ale souhlasila. Dezert tak propojil Brazílii s českou domovinou přesně tak, jak to dělají všechny emigrantské komunity v zemi.

Nápaditost a energičnost Evandra Trachty se znovu mohla projevit v květnu roku 2024, kdy nejjižnější brazilský stát Rio Grande do Sul zasáhly největší záplavy v jeho historii. Evandro založil sbírku a vydal se na jih, aby přiložil ruku k dílu na záchranných pracích. Doprovázeli ho syn Tomáš, který mu pomáhá ve veterinární ordinaci, a doktor Eduardo Alda, anesteziolog, který s Evandrem pracuje už třináct let a kdysi u něj začínal jako stážista. „Doktora Aldu už považuju za člena rodiny, s nadšením se zúčastňuje všech aktivit, které podnikám, dokonce i těch nejnáročnějších,“ popisuje Evandro svého kolegu.

Velká voda tehdy zničila řadu měst a dostala se i do ulic hlavního města Porto Alegre a jeho metropolitní oblasti. Symbolem zkázy se stalo město Canoas, které velikostí odpovídá Brnu. Právě tam dva týdny Evandro usilovně pracoval. Operoval zvířata od brzkého rána až do dvou nebo tří hodin v noci a společně se synem Tomášem a kolegou Eduardem Aldou čelil náročným podmínkám. Trojice často neměla teplou vodu a spala na matracích polože-

ných na zemi. „Za jeden z nejkritičtějších momentů považuju chvíli, kdy se opět zvedla hladina řeky a voda se dostala téměř do dočasné kliniky, kde jsme pracovali,“ vypráví Evandro.

„Nejvíce mě zasáhl příběh ženy, jejíž dům byl zatopený. Připlula k němu loďka, o níž si myslela, že ji jde zachránit. Byli to ale zloději, sebrali jí tašku a zmizeli,“ vypráví Evandro. „Žena zůstala v domě a když připlula další tentokrát již opravdu záchranná hlídka, musela nechat v domě svého psa, protože v plavidle už nebylo místo. Dostala zvíře alespoň na střechu, aby mělo šanci přežít. Pro mazlíčka se vrátila v noci na jiné lodi. Pes si zranil tlapu a když se ke mně dostal, rána byla už opravdu ošklivá,“ vzpomíná veterinář Evandro. Zvíře zachránil a pomohl mnohým dalším.

Během jednoho z našich setkání u Evandra doma kolem pobíhají dva psi, malý kříženec Gaudério a elegantní chrtí fenka Gisely. „Gaudério byl první pes, kterého jsem operoval,“ ukazuje Evandro na zvíře, které má evidentně strach z lidí, zejména z mužů. „Kdoví, co se mu stalo,“ zvedne obočí. „Našli ho, jak

▲ Evandro pomáhá při povodních, 2024

plave ve vodě celý zamazaný od oleje nebo benzínu.“ Fenka Gisely nejspíše pocházela z nelegálního chovu. „Chrti jsou v Brazílii vzácní,“ vysvětluje veterinář. Povodeň odhalila mnohé. Zvířata byla často nechána na pospas živlu. Symbolem záplav se stal kůň, který dokázal v Canoas vyšplhat na střechu a vyčkat tam na pomoc. Zvířat bylo hodně, Evandro například i kastroval psy a kočky, aby mohli se svými majiteli do přístřešků. „Za to, co jsem dal, jsem hodně dostal,“ říká Evandro. „Dalo mi to ohromnou energii,“ usmívá se.

Je zřejmé, že nadšení a odhodlání je jednou z Evandrových předností. V říjnu roku 2024 oslavila škola Jana Antonína Bati v Batayporě padesát let a Evandro seděl u čestného stolu společně s dalšími členy české komunity. Když si pak procházel expozici připomínající dějiny školy, ukazoval mi starou fotku, která zachycuje, jak škola vypadala dřív. Neměla tělocvičnu a obepínal ji jenom plot, který měl děti chránit spíš před kravami a koňmi než před cizími lidmi. Dnes už škola vypadá i s přispěním České republiky jinak. Fotka ukazuje, jak Batayporã kdesi v brazilském vnitrozemí dokázala vyrůst z ničeho v město, kterého si lidé váží a mají ho rádi. „Baťa zvládl překonat cokoli,“ řekl mi jednou Evandro. „S Batayporou měl úplně jiné plány, chtěl pozemky, kde by choval dobytek na kůži pro boty, co by se vyráběly jinde. Vše se změnilo a Baťa se dokázal adaptovat.“ A v houževnatosti, která nese ovoce, Evandro následuje odkaz zakladatelů města. Ať už se jedná o mangový frgál nebo záchrannou akci.

Příběh Evandrovy maminky Leonidy a dědečka Jindřicha si můžete přečíst v předchozím vydání Čechů ve světě věnovaném Jižní Americe, 2014: Dům zahradní spolupráce [online]. Cit. 2025-05-05. <https://www.dzs.cz/publikace>.

Příběh byl sepsán na základě několika setkání v září a říjnu roku 2024, rozhovory byly vedeny portugalsko-česky.

Guiomar Baťa Alves Costa

(*27. dubna 1976, Sao Paulo, Brazílie)

Jdeme poděbradským lázeňským parkem. Je horká neděle na konci července a Guiomar Baťová si po týdnu intenzivního studia češtiny na letní škole užívá zasloužený den odpočinku. Pravnučka Jana Antonína Bati nese hrdě odkaz známé české firmy a její filozofii uplatňuje v tanečním studiu, které si po letech tancování v krajanských skupinách s manželem otevřela. Zároveň se nebojí sednout do koňského sedla a hnát stáda býků po zelených planinách brazilského vnitrozemí společně s ostatními kovboji, kteří pracují na rodinné farmě Baťových ve státě Mato Grosso do Sul. Guiomar Baťová vede bohatý a zajímavý život a pilně pracuje na tom, aby se naučila česky. Je k sobě kritická a jednou chce mluvit perfektně.

Kdy jste navštívila Českou republiku poprvé?

Přijela jsem s babičkou Ludmilou v roce 1994 nebo 1995, když se vydala za spisovatelem Miroslavem Ivanovem, který tehdy pracoval na knize o mém pradědečkovi. Byly jsme tu asi dva týdny. Potom jsem se sem vrátila studovat v roce 1996.

Vaše maminka při návratu do Československa plakala, jaké byly vaše první pocity?

Byl to veliký úžas. Kontakt s českou kulturou jsem měla od dětství, vždy se slavily české Vánoce a české Velikonoce, moje babička mluvila s mojí maminkou česky, tancovala jsem v českém souboru. Ta návštěva přinesla okouzlení z toho, že jsem konečně tady, v Česku.

▲ Guiomar Baťa, současnost

Do Zlína jste se dostala už během první cesty?

Ano, byl to ovšem jen jeden den, všechno se odehrálo moc rychle. Byla to spíše pracovní cesta, projeli jsme kolem zámku v Napajedlech, hlubší kontakt se Zlínem přišel později. Na naší farmě ve státě Mato Grosso do Sul (pozn.: Guiomar používá slovo *fazenda*, což je brazilský velkostatek s rozsáhlými pozemky zejména pro chov dobytka) nás navštívila delegace ze Zlína. Když jsem se pak v roce 2006 vydala na letní kurz češtiny v Dobrušce, ve Zlíně se o tom dozvěděli a pozvali mě do města. Tvrdila jsem, že jsem studentka a nereprezentuji naši rodinu, ale i tak mi připravili úžasný program. Poznala jsem všechno, Baťův kanál, setkala jsem se hejtmanem, vzali mě do zoologické zahrady, kde jsem krmila žirafy, a podívala jsem se také do Baťova mrakodrapu a do slavné kanceláře ve výtahu. Byly to tři krásné dny ve Zlíně.

Jaké reakce vyvolává vaše jméno v Česku? Jak Češi reagují, když slyší, že jste z rodiny Baťů?

Hodně se to vyvíjí. V roce 1996 jsem se domnívala, že tu jsem de facto inkognito. Věděla jsem o tom, že naše rodina hrála v dějinách Československa roli, ale myslela jsem si, že do Česka přijíždím prostě jako Guiga. Jednou, když

jsem mluvila s učitelkou o použití háčků v češtině, zeptala jsem se jí, zda zná ten podnik, co vyrábí boty, nechtěla jsem o tom mluvit, ale v tu chvíli se to kvůli písmenu *ť* hodilo. Nakonec mi učitelka vysvětlila, že můžu říkat, že jsem z rodiny Baťových, že tu všichni znají. Tohle pro mě bylo náročné, protože mi došlo, že ne všechna přátelství, které jsem navázala, jsou upřímná.

Myslíte si, že se lidé s vámi chtěli přátelit, protože pocházíte z rodiny Baťů?

V roce 1996 to bylo pro lidi zajímavé. Později to nadšení vyprchalo, už to lidem přijde běžné, že potkají nějakého Baťu. Občas jsou ale lidé překvapení, jednou jsem sedla do taxíku v Praze a řidič mi pochválil češtinu a ptal se, zda tu mám rodinu. Tak jsem odpověděla, že moje rodina pochází ze Zlína. Byl z toho nadšený a dostali jsme se ke jménu Baťa, tak jsem řekla, že z téhle rodiny pocházím. Byl to opravdu zábavný a zároveň příjemný moment, protože jeho rodina pracovala ve Zlíně. Dnes mi přijde, že starší lidé ví o Baťových víc, mladší už tolik ne.

Co pro vás znamená baťovský odkaz?

Způsob, jak firma fungovala, je velký příklad vhodný k následování. Člověk dostane práci v místě, kde jsou vhodné pracovní podmínky a jeho postup odpovídá jeho úsilí. Je to systém fungující mimo meritokracii, což je podstatné. Pokud vyniknete, nadřazení to rozpoznají a můžete růst. A není zde vykořisťování. Je to spravedlivá forma práce se spravedlivým ohodnocením. Není to tak, že pracujete v nějakém podniku, aby zbohatl váš šéf, ne, všichni rosteme společně. Je to metoda, kterou se snažím uplatnit v našem tanečním studiu. Ráda o něm mluvím, protože je to systém Baťa.

Jak to na příkladu studia funguje?

Naši lektoři jsou naši partneři. Já a můj manžel vlastníme taneční studio, které udržujeme. Lektor dostává minimálně čtyřicet procent z kurzového, které platí studenti. Na nás je, aby podmínky pro lektorovu práci byly optimální, aby měl potřebný materiál, aby sál byl čistý, aby v něm fungoval zvuk, aby tekla voda a aby byly k dispozici sekretářky, které mají správu studia na starost. Lektoři jsou spokojení, díky tomu odvádí dobrou práci a nepřicházejí o žáky. Kdyby ve skupině zůstali tři studenti, tak bychom museli kurz zavřít a lektor by přišel o práci. Na druhou stranu o lektora, který se věnuje své práci, je zájem, a já potom musím otevřít další skupinu. Takový lektor si u nás vydělá víc.

Kdy jste otevřela studio?

V lednu 2020, tedy těsně před vypuknutím pandemie. Zpočátku to bylo jen taneční studio pro mého manžela Joãoa, který se vrátil z kurzu v Riu de Janeiro, zároveň ale musel pracovat i jinde, aby se uživil. Chtěl do studia pozvat pár kolegů, a tak jsme společně prostor otevřeli veřejnosti a uplatnili v něm baťovský systém. Osvědčilo se to, dnes u nás vyučuje patnáct lektorů, kteří dávají hodiny baletu pro děti i dospělé, jazzu, břišního tance, stepu, zumbly. Je tu i divadlo, rytmická gymnastika, a dokonce nabízíme i judo.

Jak jste se dostala k tanci vy?

Tancuji od devíti let. Začala jsem tancovat v saopaulské skupině *Slavia*, potom ale došlo k rozdělení Československa a k neshodám o účasti Slováků na spolkovém životě. My, Baťovi, jsme se vnímali jako Čechoslováci, z iniciativy mojí maminky proto vznikla *Oficina Cultural Tcheco-Eslovaca* s taneční skupinou *Život*. V ní jsem působila, než jsem odjela do Česka. Potom jsem studovala na univerzitě ve státě Minas Gerais a nakonec jsem přišla do Bataypory v Mato Grosso do Sul. Byl tu zájem o folklorní tance, tak mě maminka poprosila, jestli bych komunitu neučila tancovat. Začali jsme jednoduchými věcmi, třeba vrtákem. Byl to úspěch, lidi chtěli, abych učila víc, z toho vznikla skupina *Klenot*, se kterou jsem se opět dostala do Prahy, zvítězili jsme na taneční soutěži v roce 2012. Představte si to, skupina z Bataypory, která přijela do Česka, aby tancovala folklorní tance, a odnesla si hlavní

◀ Guiomar tancuje s manželem Joãoem na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici, 2017

▲ Guiomar a její manžel João vedou od roku 2020 vlastní taneční studio, které působí ve třech městech

cenu! Tanec byl vždycky mou vášní, a nakonec jsem svého manžela poznala při tanci. Na lekci začátečníků v Bataypoře jsem učila první kroky a byl tam jeden kluk, který po mně všechno perfektně opakoval, u pátého kroku už byli všichni unavení, ale on tancoval se mnou. Za dvacet let jsem neviděla nikoho, kdo by takhle vynikl na první lekci, tak jsem se ho zeptala, zda je profesionál a on přiznal, že má tanec vystudovaný. Zamiloval se do učitelky a teď jsme manželé. Nakonec jsme spolu tancovali i na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici v roce 2017.

Jaké to bylo?

Byl to zázrak! Tehdy jsem byla spíš už koordinátorka skupiny a společně se Joãem jsem během cesty do Česka dostala pozvání, abych tancovala ve Strážnici, to bylo jako když baletku pozvete do Bolšoj těatr v Moskvě, Strážnice je mekka českého folkloru. Dostali jsme hudbu a zadání tancovat skočnou, která není tak složitá. Myslela jsem si, že budeme tancovat ve skupině, že budeme někde vzadu, ale pak jsem se dozvěděla, že to bude duo. Když jsme přišli na zkoušku, hudba byla úplně jiná. Vzhledem k tomu, že Strážnice je velký festival, dostávají účastníci prostor jen na dvě zkoušky. Už nebyl čas změ-

nit hudbu a zkoušky pro mě dopadly katastrofálně. Český tanec je většinou na čtyři doby, tady mělo být ovšem šest dob. Na pódium jsme ale vystoupili. Tancovali jsme a podařilo se nám tlesknout přesně v moment, kdy hudba skončila. Bylo to neskutečné! Když jsme to udělali, lidé křičeli nadšením, hudebníci vypadali dojatě, jelikož na zkoušce to byla opravdová pohroma. Byl to pro mě výjimečný a rozhodně nejhezčí moment v taneční kariéře, který vidělo pět tisíc lidí. Neznali jsme hudbu, choreografii, byli jsme na pódiu jen dva a všechno vyšlo.

Jaké další momenty ve své taneční kariéře považujete za důležité?

Když jsme cestovali po Brazílii se skupinou Život, dostali jsme se i do Lidic u Ria de Janeiro. Muselo to být počátkem devadesátých let, kdy chtěli změnit jméno obce a nás tehdy kontaktoval konzulát, abychom tam jeli a místním vysvětlili, proč se město jmenuje Lidice. Maminka se dala do řeči na náměstí, kde štěkali psi a lidi se smáli. Když ale vyprávěla příběh Lidic, všechno ztichlo, psi neštěkali, děti nebrečely. Potom jsme tancovali a v tu chvíli začalo pršet. To byl velký problém, protože jsme měli původní kroje. Jenže lidi z náměstí neodcházeli, chtěli nás vidět. Déšť zesiloval. Zvládli jsme zatancovat tři písně, holubičky na hlavách nám splaskly. Uložili jsme bílé košile do jednoho kufru, barevné části krojů do dalšího, vše jsme proložili hedvábným papírem. Do Sao Paula jsme se dostali až další den v noci. Když babička otevírala kufr, kroje byly bílé, suché a krásně voněly. Přišla jsem do místnosti a ptala se, co je to za příjemnou květinovou vůni? Byl to zázrak skupiny Život. Navíc obec si zachovala svoje jméno Lidice. Dnes jsou na to hrdí.

Proč jste se v roce 1996 rozhodla odejít do Prahy?

Já jsem Brazilka, co neumí sambu, já mám ráda český folklor, ten mám v duši, ten miluji. Odešla jsem do Prahy na roční kurz slovanských studií na Univerzitě Karlově.

Jaká tehdy byla Praha?

Všechno bylo klidné, bezpečné, na Karlově mostě bylo mnohem méně turistů, bylo to pro mě výjimečné. Okno z učebny, kde jsem měla přednášky, směřovalo k Pražskému hradu, byla jsem nadšená vždycky, když jsem šla do školy. Uměla jsem tehdy dobře česky psát, věděla jsem, kdy napsat ypsilon a kdy měkké i, dnes už to je trochu horší, například jako všichni Brazilci pletu es a zet.

Jednou jste mi řekla, že češtinu používáte jako tajný jazyk, když v Brazílii mluvíte se svou maminkou. Jak to funguje?

Ano, používáme ji od roku 2002, kdy jsem začala pracovat na rodinné farmě. Většinou mluvíme česky, když potřebujeme probrat finanční záležitosti, je to zábavné, okolí nám nerozumí.

Co se vám nejvíc líbí na češtině?

Vždycky si vzpomenu na slovo „zlato“, maminka mi říká „zlato moje“, ale musím ještě studovat, abych zjistila, co mám nejradši. Chci umět mluvit perfektně a doufám, že jednoho dne se mi to podaří. Spíš mi vadí, když se mi něco nedaří vyslovit, třeba číslovka čtyři...

V Nové Andradině nedaleko Bataypory žijete od roku 2002, co vás tam přivedlo?

Když můj dědeček v roce 1994 onemocněl, maminka jako jediná dcera se musela vydat na farmu, aby se o něj postarala. Občas se vracela do Sao Paula. O dva roky později dědeček zemřel. Já jsem se v roce 2002 vydala do Česka, potom jsem odešla studovat do státu Minas Gerais a nakonec jsem odešla na farmu, protože mě tam bylo potřeba.

Farma je prvním místem, kam se po řece dostal Jan Antonín Baťa, když přišel do Mato Grosso do Sul?

Do lokality cestoval už během třicátých let, ale na farmě je místo u řeky, kde zasadil několik eukalyptů, aby ho označil. Tehdy se tomu místu, kde se vystupovalo z lodi, říkalo Porto XV (pozn.: Přístav patnáct).

Historie Baťových v Brazílii začala právě tam na farmě?

Více méně. Jan Antonín Baťa vyměnil fabriku v Německu za pozemky v Brazílii, které ovšem přesahovaly rozlohu farmy. Došlo k tomu v době, kdy sílil nacismus. Pradědeček vlastnil v Německu továrnu a zrovna tam byl s rodinou v hotelu, když vyšel na ulici a viděl mladíky z Hitlerjugend mlátit Židy. Vrátil se do hotelu a řekl, že tady už nemůže zůstat. Takže prodal fabriku a od dvou německých bratrů odkoupil pozemky v Brazílii, které patřily společnosti Companhia Viação, jednalo se o tři jednotky (pozn.: gleba, územní jednotka bez českého překladu), dnešní Bataguassu, Batayporu a farmu Recanto. Zpočátku to byl podnik, který organizoval přepravu po řece Paraná. Pradědeček

měl za války zmražený majetek, v Brazílii ale vlastnil půdu. Podnítil lidi, aby přišli a pomohli vybudovat město, získali kus půdy za férovou cenu, kterou měli splatit do dvaceti let. Takhle vznikly Bataguassu nebo Batayporã. Rodina ovšem bydlela v Batatubě ve státě São Paulo. Farmu Recanto začal využívat až můj dědeček.

Když jsem navštívil farmu Recanto, přišlo mi, jako by se jednalo o rodinné muzeum. Jak to vidíte vy?

Myslím si, že to tak je. Věci z rodinného domu v Batatubě se rozdělily mezi příbuzné. Na farmě je knihovna Jana Antonína Bati, jsou tam také knihy, které napsal. Jistě je to trochu jako muzeum Baťových.

Na farmě trávíte hodně času, co znamená farma pro vás?

Je to výjimečné a požehnané místo. Byly tam drsné podmínky, cesta z Bataypory sem trvala více než den. Dřív na cestě ležely trámy, takže auto celou cestu skákalo. Dodnes je to tu drsné. Dvacet procent dobytka sežerou jaguáři. Na druhé straně za řekou je přírodní park. Jaguár přeplyne řeku, sní tele a pak se vrátí.

Vypadá to ale, že vám to nevadí...

Je to příroda. Už se tolik nesoustředíme na chov telat a krav. Ted spíš pronajímáme půdu na pastvu býků. Jsou větší, takže si na ně jaguáři tolik netroufnou. Ale pořád nějaké mizí.

Co se vám líbí na práci na farmě, pro mladší generaci to není zrovna lákavá práce.

Já jsem se do farmy zamilovala. Během dospívání jsem nevěděla, kudy se v životě vydat. Odjela jsem na farmu a byla jsem tam měsíc a kus a zamilovala jsem se. Vstávala jsem v pět ráno a na koni se vydávala pracovat. Končila jsem v pět odpoledne. Je to zvláštní, protože tam můžete dělat pořád stejnou práci, a přitom se bude každý den lišit, protože pracujete se životem, s přírodou, se zvířaty. Je to vždycky jiné. Můžete se na koni vydat po stejné cestě, ale všechno, co vidíte, se každý den změní. Vždycky jsem byla věřící člověk a tam na farmě se cítím Bohu nejbliž, je ve všem, když se narodí zvíře, ale třeba i v kapkách deště. To je pro mě forma boží přítomnosti.

Jak moc je důležité na farmě žít v souladu s přírodou?

Já si myslím, že je to podstatné. Dřív se lidi domnívali, že je v pořádku pokácet stromy. Dnes je to ale jinak, dobytek potřebuje stín, navíc, když klesnou teploty a přijde jinovatka, stromy trávu ochrání. Takže si myslím, že se dá pracovat vyrovnaně. Na farmě máme jednoho tapíra, který tam chodí na manga. Můžu se přiblížit na tři metry, potom uteče. Je potřeba hledat společný respekt.

V Bataypoře jsou uloženy artefakty spojené s rodinou historií. Je nějaká věc, která má zvláštní hodnotu pro vás?

Pamatuju si, že v Batatubě měl pradědeček obyčejnou černou botu, byla ale vyrobená ještě v Československu. Já mám v pracovně lampu, která stávala na stole v pradědečkově pracovně. Mám taky prsten zdobený granátem, který jsem si dneska chtěla vzít, patřil prababičce, potom babičce a moje maminka mi ho jednou věnovala. Vždycky ho mám na cestách s sebou, takhle můžu být se svou rodinou. Všechny věci, které odkazují k rodině, jsou malé a nenápadné. Důležitější je pro mě rodinný odkaz. Opravdu si myslím, že to, co se stalo naší rodině, je velice smutné. Nikdo tehdy nepochopil vizi Baťových, důležitá byla moc, která chtěla zničit člověka a jeho rodinu pro komerční úspěch. Takže pro mě je důležitější odkaz než věci, protože je trvalejší.

▲ Guiomar na terase Baťova mrakodrapu ve Zlíně s tehdejšími hejtmany Liborem Lukášem

Vaše maminka má sbírku krojů, která se nedávno objevila i v pořadu České televize. Který kroj máte nejradši?

Můžu říct jen jeden?

Klidně víc!

Nejúžasnější je piešťanský kroj ze Slovenska. Byl to první kroj, který Jan Antonín Baťa koupil v roce 1932 v New Yorku, dnes je mu sto let a my jsme ho používali při tancování! Společně s ním koupil jeden dětský kyjovský, ten byl pro mě taky velice podstatný, byl to první kroj, který jsem v devíti letech oblékla. Kroj mého srdce je pražský kroj, je překrásný, jsem v něm velice šťastná, většinu času jsem tancovala v něm...

Pražský kroj je ovšem mnohem jednodušší než třeba kyjovský...

Jenže má čepec vyšíváný zlatem. Ovšem důležitý je pro mě taky kyjovský kroj, ve kterém jsem tancovala ve Strážnici.

V jakém smyslu je pro vás podstatná Brazílie a Česká republika. Váš život leží mezi oběma zeměmi.

Miluju Brazílii, ale líbilo by se mi, kdybychom tady žili víc jako v Česku. Mám ráda klima, přírodu, ale to, jak přemýšlím, je bližší spíše české nátuře. Nelíbí se mi chodit pozdě nebo na někoho čekat. V Brazílii je zpoždění deset minut i víc běžné. Líbí se mi, že se Češi snaží dodržovat pravidla při práci i v životě.

Rozhovor s maminkou Guiomar si můžete přečíst v minulé publikaci Češi ve světě. Příběhy věnované Jižní Americe, 2014: Dům zahraniční spolupráce [online]. Cit. 2025-05-05. <<https://www.dzs.cz/publikace>>.

Rozhovor se uskutečnil během pobytu Guiomar v Poděbradech v červenci roku 2024 a byl veden portugalsky.

Susi Obal

rozená Zuzana Pavlina Pohlová

(*23. září 1934, Liberec, tehdejší ČSR)

„To je náš dům!“ skoro vykřikne a pozoruje v Google mapách fotku prvorepublikové vily s velkým rohovým oknem. Porovnává obrázek na displeji mobilu se starou fotografií, kterou si přivezla do Brazílie v roce 1948. Susi Obal po mnoha letech vidí, jak vypadá dům, ve kterém strávila dětství a který jednoho chladného podzimního večera opustila. Vila se naštěstí změnila jen málo, život Susi ale prošel moha obraty.

Narodila se jako Zuzana Pohlová v roce 1934 do movité liberecké rodiny. „Bydleli jsme v dobré čtvrti s velkými zahradami. Náš blok měl jen tři domy, za sousedy jsme chodili přes zahrady,“ vzpomíná na svoje dětství v Brněnské ulici v Liberci. „Jednou za měsíc přišly pradelny. Dodnes vidím, jak sedí v trávě, pijí kávu a potom vyvářejí prostěradla,“ usmívá se devadesátiletá žena. Vzpomínky na dětství má spousty. Nad kávou vypráví o ztraceném světě, ve kterém se naučila bruslit i sáňkovat, dovednosti, které v Brazílii nemohla využít. Vykládá, jak si hrála s pěti kluky z vedlejšího domu a jak chodila do nedaleké školy, která dodnes slouží svému účelu. „Měla jsem šťastné dětství, jen jsem se modlila, aby se tatínek vrátil z války,“ říká.

Idylický život pod Ještědem ukončila okupace Sudet a později válka. Zatímco Pohlovi bydleli v přízemí domu, první patro obývala rodina Susina strýce z matčiny strany. „Dal se k nacistické straně a odešel pryč,“ vzpomíná Susi. Dům dodnes nese památku na strýce, o kterém Susi už dál nemluví, již zmíněné rohové okno v prvním patře nechal vystavět on, vedlo do *herrensalonu*, místa, kde se scházeli muži, kouřili a debatovali. Susin otec dům po začátku

▲ Rodina Pohlových na zahradě liberecké vily

◀ Susi před školou v Brněnské ulici v Liberci, škola dodnes slouží svému účelu

války také opustil, ale nedobrovolně. „Musel narukovat.“

„Když v roce 2022 začala válka na Ukrajině, vzpomněla jsem si na všechna ta města, kterými můj otec prošel a o kterých vyprávěl. Oděsa, Kyjev a další,“ vzpomíná Susi a dodává, že rodině úřady zkonfiskovaly auto a otce nejprve poslaly do Francie a Belgie, kde se naučil francouzsky, později šel ke Stalingradu, a nakonec se na Ukrajině nacisté dovítčili, že je poloviční Žid a poslali ho zpátky do Liberce. „Dlouho jsem nevěděla, že máme židovské předky, doma se to neřešilo,“ vykládá Susi. „Nevím, proč ho povolali, když byl poloviční Žid, to si neumím zodpovědět,“ zamýšlí se. „Měl židovské přátele, kteří už před válkou odešli do New Yorku, Buenos Aires nebo Sao Paula, ti nám potom v Brazílii pomohli, jeden z nich nám poslal i peníze na nové auto.“

„Do Liberce přišlo hodně nacistů z Říše a s nimi přišly i jejich rodiny. Jedna z mých nových spolužaček řekla, že se se mnou bavit nebude, protože jsem špinavá Židovka,“ říká Susi klidně, jen u posledních dvou slov zvýší hlas, a nakonec je zopakuje: špinavá Židovka. Spolužačka si ji tehdy změřila pohledem a dodala: „Četla jsem dokumenty tvého otce, já vím všechno.“

Kdy přesně se otec vrátil z fronty, si Susi nepamatuje, muselo to ale být v roce 1943 nebo 1944. Následně hlídal ruské a francouzské zajatce v tábo-rech v Liberci. „Můj otec mluvil dobře česky, anglicky a na frontě se naučil francouzsky. Choval se k zajatcům slušně, což mu později po válce pomohlo,“ vypráví Susi a vysvětluje, proč se její rodiny netýkal odsun. „Ti zajatci nechali dopisy, ve kterých dokládali, že se k nim otec choval vlídně.“ Rodina proto na rozdíl od mnoha jejích známých i příbuzných z obnoveného Československa neodešla.

Brzy po příměří také Pohlovi zjistili, kde se během války nacházela Susina židovská babička Malvína. „Byla jediná, kdo z naší rodiny skončil v Terezíně,“ říká Susi a dodává, že její babička o roce stráveném v nacistickém lágru nikdy nemluvila. „V roce 1961 přijela za námi do Brazílie a zůstala tu rok, ale o kon-centráku nikdy neřekla ani slovo, bylo to tabu. Myslím, že jen tatínkovi řekla v soukromí víc,“ vzpomíná Susi. Její babička dožila v Československu. Pocházela z Teplic, ale po válce se se svou dcerou, Susinou tetou, která si změnila jméno z Eli na Alžbětu, přestěhovala do Prahy.

Ačkoli se Pohlovi pokoušeli přizpůsobit novým poměrům, začalo jim docházet, že po nacistickém útlaku přijde ten lidový. Obyvatelé Liberce museli spálit všechny německé knihy, které měli doma. „Pálili je ve velkých ohních na ulicích. Gustav, jeden z těch pěti kluků od vedle, nenápadně vytahoval knihy z fatry a schovával je pod kabát. Ukrýval je doma, v novém menším domě v centru Liberce. Občas jsme si je četli,“ vzpomíná Susi, která se na nové prostředí dokázala adaptovat poměrně rychle. „Ruština se mi líbila,“ říká překvapivě. „Je melodická.“

„Česky jsem se naučila taky,“ říká Susi a začne zpívat: „Okolo Hradce, v malé zahrádce, rostou tam tři růže, jedna je červená, druhá je bílá, třetí kvete modře.“ Susi se směje a text překládá do portugalštiny. „Ještě si něco vybavím, mám dobrou paměť. Časem bych si určitě vzpomněla na víc.“ A má pravdu, postupně přidává další slova a věty v češtině. Ačkoli jazyk nepoužívala od čtyřicátých let, dodnes bez obtíží zvládne vyslovit souhlásku ř, názorně to ukazuje na čísle tři a potom i na jméně svého oblíbeného učitele. „Jmenoval se Břicháček. Milovala jsem fyziku a chemii a on mě naučil spoustu věcí,“ říká. „Jediná učitelka, která se ke mně chovala špatně, byla učitelka češtiny,“ vykládá Susi a pak vypráví příběh, který zopakuje ještě vícekrát během našich rozhovorů. „Řekla něco, co nikdy nezapomenu: Za sloh, který jsi napsala, bych ti měla dát jedničku, ale nedám, protože jsi Němka.“ Susi se odmlčí.

Poslední měsíce roku 1947 nebyly šťastné. Susi si dodnes pomatuje slova *ná-rodní výbor*, v dětství je slyšávala často. Rodina začala pomýšlet na odchod. Susina maminka chtěla do Vídně a tatínek měl zase nabídku od anglické pojišťovací společnosti, pro níž pracoval, aby se přestěhovali do Londýna. „Ozvala se nám ale tatínkova sestra Käthe, která celou válku strávila v Brazílii,“ vysvětluje Susi, proč se rodina nakonec vydala za oceán. „Navíc tatínek nechtěl zůstat v Evropě. Měl strach, že by se válka mohla rozhořet znovu.“

Susina teta přišla do Brazílie, když koncem třicátých let doprovázela svou těhotnou sestřenicí Marianne. Měla v plánu se vrátit, ale protože vypukla válka, zrušila se lodní spojení s Evropou a ona musela zůstat za oceánem. Několik let o ní nikdo nic nevěděl. „Manžel její sestřenice byl německý inženýr,

▲ Susi porovnává dobovou fotku se současným stavem Brněnské ulice, kde prožila dětství

všichni tři šli bydlet do dřevěného domku ve vnitrozemí u Guaíby, jezera, které z dvou stran obklopuje Porto Alegre,“ vysvětluje Susi, proč se tetě v novém domově vůbec nelíbilo. „Moje teta hledala v telefonním seznamu advokáta s německým příjmením, protože předpokládala, že bude mluvit německy a zařídí jí povolení k pobytu. Jenže ten právník německy neuměl ani slovo! Předal jí ale kontakt na jiného advokáta, co uměl anglicky. Teta se do něj zamilovala a vzali se. Tak ten trvalý pobyt vyřešila,“ směje se Susi.

„Teta nám psala, abychom do Brazílie vzali všechno, co můžeme, třeba i povlečení, protože začátky jsou těžké,“ vypráví Susi. Pohlovi nakonec odeslali přes Rotterdam do Porto Alegre kolem deseti dřevěných beden plných českého křišťálu, porcelánu a dalších věcí, které se daly v Brazílii výhodně prodat. „Rodiče to všechno po nocích balili do pilin.“

Jednoho listopadového večera roku 1947 už moc cenných věcí v bytě Pohlových nezbyvalo. Rodina předstírala, že se tu noc nic výjimečného nestane. Okna umývala uklízečka a na návštěvě tu byla babička Malvína. „Matka vzala mojí malou sestru, které tehdy byly čtyři roky, a dala ji do kočárku. Oblékli jsme si kožichy, protože byla zima, a vyšli jsme z domu, jako bychom se šli projít,“ popisuje Susi. „Když uklízečka odešla, babička zamkla dveře a taky dům opustila.“ Do vily v Brněnské ulici se Pohlovi už nikdy nevrátili.

„Přespali jsme v domě českých přátel, kteří nás ve čtyři ráno vzali autem do Prahy. Maminka seděla vpředu s mojí sestrou Karin a já jsem byla s tatínkem vzadu. V Praze jsme nasedli do vlaku, co se jmenoval Orient Express, ale vůbec to nebylo jako od Agathy Christie!“ vzpomíná Susi na zaplněný vlak, který je měl odvézt z Československa pryč. „Na hranicích, nejspíš někde u Chebu, vstoupili do vagónu ruští vojáci se psy. Šel z nich strach. To si pamatuju dodnes. Vytáhli ven rodinu s malými dětmi. Slyšela jsem křičet lidi. Nás naštěstí nechali,“ skoro šeptá Susi. Na cestě do Štrasburku Susin tatínek otevřel kufr, ve kterém měl všechny potřebné dokumenty. Nevyšly lacino. Československé úřady bylo potřeba podplatit všemi rodinnými šperky.

Ze Štrasburku odjeli Pohlovi do severoitalského Janova, odkud se vydali lodí k Neapoli. Ukázalo se ale, že je loď porouchaná, takže se plavidlo muselo vrátit do přístavu. „Když parník opravili, vypluli jsme směrem k Gibraltaru. Úžinu jsme překonali nad ránem, posádka nás vzbudila, abychom se na ten zázrak podívali. Moc výjimečné mi to ale nepřišlo,“ vzpomíná Susi na počátky dlouhé plavby, která vedla kolem Portugalska na sever do španělského Viga, potom zpátky do Porta, Lisabonu, na Kapverdy, a nakonec přes oceán do Recife, Bahie a Ria de Janeira. „Po té šedé Evropě představovala Brazílie

obrovskou změnu,“ usmívá se Susi. „Byl únor, slavil se karneval. Viděla jsem černochoy v bílých oblecích a slamácích, všude byli tanečníci samby.“ Pohlovi se nakonec vylodili v Santosu, přístavu, který dodnes spojuje Sao Paulo se světem. Odtud se vydali pobřežní lodí do Porto Alegre. Na půdu nového domova vstupovali Pohlovi 18. února 1948, do komunistického puče v Československu zbýval týden.

„Když jsem ho viděla skákat z paluby lodi, zavřela jsem oči. Bála jsem se, že si zlomí nohy nebo přinejmenším spadne do vody,“ vypráví Susi svou první vzpomínku na otce v nové vlasti. „Můj tatínek měl se svojí sestrou skvělý vztah, chtěl se s ní už setkat. Nečekal, až k lodi přistaví schody,“ směje se Susi.

„Tatínek brzy začal pracovat u prodejce škodovek. Uměl česky, takže mohl překládat všechny manuály a dokumenty, které s vozy přišly z Československa,“ vypráví Susi. Ačkoli se dnes auta značky Škoda v Porto Alegre neprodávají, ostatní členi místní komunity se shodují, že tu kdysi škodovky bývaly k mání. „Tatínkovi se dařilo,“ pokračuje ve vyprávění Susi a dodává, že gaúchové, jak si říkají obyvatelé nejjižnějšího brazilského státu, jsou velice zvědaví. „To tatínkovi pomohlo. Zajímali se o válku, a tak jim otec vyprávěl příběhy o tom, co zažil, a samozřejmě přeháněl, například tvrdil, že jezdil tankem, takhle dokázal prodat víc.“ S německou komunitou to ale bylo složitější. „Tatínek se s místními Němci často i pohádal. Nevěřili, že koncentráky existovaly,“ pokrčí rameny Susi.

Rodině se dařilo a brzy si Pohlovi pořídili vlastní byt, Susi vystudovala střední školu a hned po ní začala pracovat s otcem v nově založené firmě, která dovážela ruční máselnice z Finska. „Venkov v té době ještě nebyl elektrifikovaný, hodně lidí máslo prostě stloukalo,“ vysvětluje Susi. Později se byznys rozrostl a Pohlovi zastupovali různé firmy na jihobrazilském trhu. Susi byla v Brazílii spokojená. Na otázku, zda jí chybělo Československo, odpovídá, že neví. „Když jsem se v šedesátých letech vracela do Evropy, bylo Československo za železnou oponou, nešlo tam cestovat.“ Jen Susin tatínek při svých cestách na starý kontinent občas pozval svého synovce Bedřicha, syna sestry Anežky, z Československa do Frankfurtu, aby se setkali, a po revoluci se vrátil do Liberce. Susi ale vypráví, že to nebyl šťastný návrat, bývalý dům Pohlových prý tehdy připomínal ruinu.

Přestože se Susi s novou domovinou sžila a přijala ji, jejím životním partnerem se nestal Brazilec. Nedaleko Porto Alegre v horách leží město Gramado, jedno z mála míst v Brazílii, kde občas sněží. Už počátkem padesátých let se vesnice proměnila v cíl mnoha turistů, kteří sem dodnes jezdí zažít, co to

znamená zima. Susi zde trávila v roce 1954 Velikonoce a v hotelu, kde bydlela, potkala Güntera, mladého Němce, který tou dobou pracoval ve firmě Renner. Její část vlastnil bavorský Rosenthal a Güntera mateřská společnost vyslala do Porto Alegre na tři roky, aby tu maloval porcelán.

Susi a Güntera spojovala nejen realita evropských imigrantů v Brazílii, ale také minulost. Günter pocházel ze Slezska a na konci války se nacházel v Drážďanech, kde přežil spojenecký nálet. Po něm společně s mnoha dalšími patnáctiletými kluky musel identifikovat mrtvolky. Břehy Labe byly tehdy plné uprchlíků a během bombardování zahynulo kolem pětadvaceti tisíc lidí. „Někteří hledali záchranu ve vodě, ale jakmile se vynořili nad hladinu, fosforové bomby je spálily,“ přibližuje Susi Günterovy vzpomínky. „Nechalo to v něm stopy. Potom ho zajali Angličani a dali mu na starost projekce filmů. Sbíral vykouřené cigarety a ze špačků vysypával zbytky tabáku a balil nové cigarety, které pak prodával,“ vypráví Susi. Günter se nakonec dostal do Mnichova a začal pracovat v Rosenthalu.

Günter měl v Brazílii žít jen mezi roky 1952 a 1955, nakonec ale zůstal až do konce života. „Řekla jsem mu, že z Brazílie do Německa neodejdu,“ říká rozhodně Susi a doplňuje, že se přeci jen jednou jako už vdaná žena vydala za Günterovou rodinou. „Německo se mi nelíbilo. Můj domov byly Čechy, ne Německo,“ konstatuje.

S Günterem měla Susi dva syny, a pár si dokonce pořídil chalupu v horském městě São Francisco de Paula. „Trávili jsme tu skoro všechny víkendy. Z oken jsme přes dlouhé údolí viděli noční světla Porto Alegre,“ vzpomíná Susi. To místo si zamilovala a její synové Peter a Klaus tu strávili krásné dětství.

Ačkoli firma Pohlových prosperovala, a dokonce otevřela vlastní závod na výrobu drátěnek (jedna z jejích značek nesla jméno Susi), které se prodávaly ve všech supermarketech na jihu Brazílie, období prosperity muselo jednou skončit. Když roku 1991 zemřel Susin tatínek, firma prošla fúzí s jiným podnikem a nakonec zavřela. Susi, která celý profesní život věnovala rodinnému podnikání, musela vymýšlet co dál.

Jednou šla s kamarádkami na kurz etikety. Všechny se shodly, že nestál za nic a že by ho Susi vedla lépe. Susi se nápad zamlouval a brzy uspořádala vlastní lekci vybraného chování u sebe doma. Pozvala tehdy zmíněné kamarádky, aby jí řekly, co se jim líbí a co ne. Tak vznikl první Susin kurz a mnohé další následovaly. „Tady na jihu Brazílie se ze mě stala odbornice na etike-

◀ Susi u Berlínské zdi při návštěvě Německa

▲ Susi se svou knihou v milovaném bytě s výhledem na město

tu,“ říká hrdě Susi a listuje tlustým albem plným fotografií prostřených tabulí z kurzů stolování.

„Dělala jsem kurzy pro jednotlivce i podnikatele a pořádala jsem dokonce židovskou svatbu,“ vypočítává Susi. Často vystupovala v televizi, jednou dávala kurz etikety i v paláci Piratini, sídle guvernéra, a časem zjistila, že jedna z jejích absolventek pořádá akce v nejluxusnějším hotelu Brazílie Copacaba Palace v Riu de Janeiru. Susi se ale neomezovala jen na bohatou klientelu, vyučovala zaměstnankyně v domácnosti, a dokonce i adolescenty, jejichž babičky si stěžovaly, že jsou nevychovaní. Zorganizovala oběd, na kterém se děti učily, jak se chovat. Susi, která dlouho odolávala moderní technice, si nakonec pořídila mail i Facebook a dnes říká: „Člověk se musí přizpůsobit mladým, protože mladí se starým přizpůsobovat nebudou. Takhle by to mělo být na celém světě.“ Susi kurzy etikety dává dodnes, sama říká, že to, co začalo jako koníček, se proměnilo prakticky ve firmu.

Po smrti manžela v roce 2012 a zlomenině, kvůli které musela přestat organizovat svatby, jelikož už nemohla chodit tak rychle, jak by si přála, se také přesunula do menšího bytu. Má z něj ale výhled na jednu z čtvrtí v centru Porto Alegre a veliký katolický kostel svatého Františka. Během pandemie, kdy nešlo dávat kurzy, se Susi vrhla na psaní. Svůj příběh sepsala a s pomocí známých a přátel se jí podařilo vzpomínky vydat knižně.

Útlá knížka už je rozebraná, většinou zaujala čestné místo v knihovnách mnoha lidí, které Susi během svého života poznala. Publikace nese název *Valeu a pena! neboli Stálo to za to!* Titul vystihuje osobnost Susi. Nepatří k lidem, kteří by se litovali. Pořád vymýšlí, co nového udělá, a tvrdí, že klíčem k dlouhému aktivnímu životu je nikdy nezastavit. Nejsou to jen prázdná slova. Susi právě teď pracuje na nové knize. Bude o tom, jak kvalitně žít i v devadesáti.

—

Příběh vznikl na základě mnohých setkání se Susi Obal, která se uskutečnila v jejím bytě v Porto Alegre během března až května 2024. Mluvili jsme portugalsky, ale postupně v hovoru přibývala česká slova, na která si Susi začínala vzpomínat.

Adélia Hillebrand

rozená Sachett

(*28. září 1947, Caxias do Sul, Rio Grande do Sul, Brazílie)

Ovídio Hillebrand

(*25. ledna 1939, Nova Petrópolis, Rio Grande do Sul, Brazílie)

Prší, do největší potopy, jakou kdy jih Brazílie zažil, zbývá jeden den. V pracovně venkovského domu je ale sucho. Historické dokumenty a knihy naskládané v policích dokazují, že se tu někdo věnoval studiu dějin. A vlastně nejen jemu. Adélia a Ovídio Hillebrandovi, kteří před čtyřiceti lety začali budovat komunitu boêmios, tu přiváděli minulost k životu. Šlo to ztěžka, nikdo pořádně nevěděl, kde Boêmia neboli Čechy vlastně leží. Tvrdá práce se ale vyplatila, dnes nejen v Nové Petrópolis, ale i v dalších částech státu Rio Grande do Sul objevují lidé své kořeny, které sahají až do Čech, zejména do Liberce, Jablonce nad Nisou a okolí. Hillebrandovi taky provozují malé rodinné muzeum, ve kterém schraňují artefakty, dokládající nejen život v Čechách, ale i ten v emigraci.

Kdo jsou boêmios, jak byste tento pojem vysvětlili Čechovi nebo Češce?

Ovídio: Boêmios jsou původně německy mluvící emigranti z Čech, kteří přišli do Brazílie v roce 1874 a 1877 během velké emigrační vlny.

Proč do Brazílie imigrovali?

Adélia: Začalo to už s císařovnou Leopoldinou (pozn.: první brazilská císařovna z rodu Habsburků), kdy propaganda lákala emigranty do Brazílie. V době,

▲ Adélia a Ovídio, 2024

kdy boêmios přepluli oceán, už Leopoldina nežila, ale její syn císař Pedro II. pokračoval v ideji osídlit Brazílii příchozími z Habsburské monarchie.

Jak se informace o možnosti odjet do Brazílie dostaly k boêmios?

Ovídio: Boêmios přišli až po mnoha dalších, už se víceméně vědělo, že lze emigrovat do Brazílie.

Adélia: Mezi dvacátými a sedmdesátými roky přišli Němci, kteří založili São Leopoldo a Novo Hamburgo a další německá města v regionu. Zároveň se ale v Německu rozšířily zprávy o tom, že Brazílie nesplnila očekávání, stát přestal dávat půdu osadníkům zdarma, to snížilo zájem o emigraci. A tak propaganda šla dál na východ do Čech, kde se našli lidé, kteří se o možnost emigrace zajímali. Protože v Novo Hamburgo už bylo plno, pokračovali dál do vnitrozemí, kde byla volná půda.

Jak tehdy vypadala příroda? Byl tu jen prales?

Ovídio: Němci už stačili postavit cesty před příchodem boêmios, ale jinak se muselo vše vybudovat.

Proč se boêmios o imigraci zajímali?

Adélia: Brazílie potřebovala lidi a příchozí tu mohli najít lepší život. Jako všichni emigranti hledali řešení svých problémů. Neměli práci a dostatek zemědělské půdy, doma neustále hrozil nějaký ozbrojený konflikt. To jsou obecné důvody emigrace. To jediné, co se mění, jsou národy a doba. Ale důvody jsou stejné.

Do míst, kde dnes leží Nová Petrópolis, přišlo 224 rodin, to je obecně známá, často uváděná informace. O kolik se ale jednalo lidí?

Adélia: Jednou jsem to spočítala. Víme totiž, v jakých lodích připluli a kdy. Tak víme, kolik jim bylo, zda byli sezdaní nebo svobodní. Došla jsem k číslu, které převyšovalo 800 osob. Tak mě zajímalo, proč mezi příchozími bylo tolik chlapců ve věku mezi 10 a 12 roky. A zjistila jsem důvod.

Jaký?

Ve 12 letech už mohli chlapci narukovat. Rodiče chtěli svoje syny chránit. To byl další důvod, proč emigrovaly celé rodiny.

Kolik boêmios žije v Nové Petrópolis dnes, po 150 letech?

Adélia: Dneska tu má každý příbuzného, který pochází z nějaké rodiny boêmios. Odhadem se může jednat o dva tři tisíce osob, nejde to říct přesně.

Jak se objevila idea, že boêmios nejsou Němci, ale specifická skupina?

Adélia: Začalo to, když radnice v roce 1987 vyzvala místní, aby založili folklorní taneční spolky, což mělo obohatit nabídku volnočasových aktivit v obci. Za nápadem stál učitel Beno Heumann, ale mužům se do organizování skupin moc nechtělo. Takže jsem přijala tu výzvu já. Nová skupina pochopitelně potřebovala jméno. Pár lidí vědělo, že náš region kolonizovali příchozí z Čech, proto jsme zvolili jméno *Böhmerlandtanzgruppe*.

Skupina potřebovala také kroje, jak jste hledala inspiraci?

Získala jsem jednu knihu, kde byly všechny kroje z Čech rozdělené nejen

podle regionů, ale také příležitostí. Vybrali jsme jeden, který nejvíc odpovídal tomu, kolik jsme tehdy měli peněz.

Do jaké míry bylo známo, že příchozí z Čech kolonizovali Novou Petrópolis?

Adélia: Skoro vůbec! Lidi si mysleli, že Čechy leží v Německu. A bylo moc složité, aby přijali, že jsou z Čech. Dodnes tu najdeme lidi, kteří tomu nevěří, protože se nezajímají o historii ani geografii.

Ovídio: Lidi byli skoro vyděšení a říkali: My z České republiky? To ne!

Proč byli tak vyděšení?

Ovídio: Mysleli si, že jsou Němci, nechtěli si přiznat, že by se mohli mýlit. Dnes je to už jiné, ale dřív jako by lidi nechtěli přijmout realitu. Někteří ani nechtěli, abychom udělali českou asociaci. Bylo to náročné.

Jak jste místní přesvědčili, že nejsou Němci, ale boêmios?

Adélia: V roce 1994 jsme uspořádali akci *Relembrando Linha Imperial* (pozn.: *Vzpomínání na Linha Imperial*, jedná se o jeden z distriktů Nové Petrópolis, kde žijí převážně boêmios). Na téhle akci jsme chtěli ukázat sousedům všechny věci, které upadaly v zapomnění. Tanečníci ze skupiny dostali za úkol pátrat po historických faktech u svých rodičů a prarodičů. Udělali si čas na svoje babičky a dědečky, to bylo podstatné. Prarodiče se cítili důležití, a tak šli na svoje půdy a vytáhli staré krabice a začali vyprávět věci, které se dřív odehrály v Linha Imperial. Tanečníci tak zachránili dávno pohřbenou historii.

Ve vašem muzeu jsou staré dřevěné truhly, tam byly ukryté vzpomínky?

Ovídio: Taky, ale ne všechno se do muzea vešlo. Navíc je to muzeum jen naší rodiny.

Jak se vlastně objevila idea vytvořit rodinné muzeum?

Ovídio: Na začátku byly dopisy. Měli jsme mnoho dopisů. Když moji předci přišli do Brazílie, jmenovali se Oppitzovi. Hned po příjezdu jim jednou z následujících lodí přišel dopis od babičky, která zůstala v Čechách.

Co v něm stálo?

Ovídio: Je z něj cítit bolest z rozloučení. Babička se ptala na život v nové vlasti.

Jaké další dokumenty jste našli?

Ovídio: Našli jsme pasy nebo zbrojní průkaz. Některé věci v nich jsou napsané česky. Dokumentů je málo, ale dokazují, že mí předci nebyli z Německa, ale z Čech.

A jak jste se od dopisů dostali k muzeu?

Adélia: Tenhle dům postavili Ovídiovi prarodiče v roce 1913 nebo 1914. My jsme se sem přestěhovali, když moje tchyně zemřela a museli jsme se postarat o Ovídiova otce. Na půdě byly krabice a plechové bedny plné písemností. Našli jsme tam také mnoho dobových předmětů. Když jsem začala pracovat na odboru turismu, pozvali mě, abych pomohla lidem z Papežské katolické univerzity v Porto Alegre (PUC) připravit seminář o povědomí o venkovské turistice. Pro lidi, co přicházejí z města, je zajímavé vidět, jak se pekli chleba nebo jak se dojilo mléko. Chtějí vidět to, co se dělalo v kolonii (pozn.: koloniemi se nazývají obce založené evropskými emigranty na jihu Brazílie). Už tehdy jsme měli penzion. Jednou jsem si prohlížela starý chlív na našem pozemku a došlo mi, že je nevyužitý a že bychom v něm mohli udělat muzeum se všemi těmi věcmi, které se tísnily na půdě. Bylo to pořádně nákladné. Koneckonců to byl chlív, co se roky používal, muselo se tam pořádně uklidit. Potom jsme tam přenesli exponáty. Všechno, co tam je k vidění, má svůj příběh. Ty věci navíc dokládají pravdivost psaných dokumentů. Říkalo se, že osadníci byli hloupí, není to tak, máme nejen dopisy, ale taky staré noviny a knihy. Některé knihy byly vytištěné v Lipsku. Nelze říct, že osadníci byli nevzdělaní. Navíc znalosti sdíleli s komunitou, to souviselo s družstevním hnutím, *kooperativismem*.

Odkud se vzalo tak silné sociální citění?

Ovídio: Emigranti měli takovou mysl. Všechno se muselo dělat společně. Můj prastrýc byl první vystudovaný učitel v Linha Imperial. Do Brazílie přišel, když mu bylo sedmnáct let. Studoval jeden rok v české škole v Turnově. Znal český život a je škoda, že nenechal víc písemností. Máme jen zápisníky se známkami. On společně s dalšími učiteli založil v roce 1898 Katolickou asociaci učitelů v Riu Grande do Sul. Idea *kooperativismu* už byla v lidech, dnes se mluví o Sicredi, kooperativní bance, ale idea už byla mezi lidmi rozšířená.

Mluvili jsme o pátrání na půdách, rozhovorech s prarodiči, obecně zájmu o historii. Pomohlo v přesvědčování místních ještě něco?

Adélia: Šli jsme do vesnic a pouštěli lidem dokumentární film, který jsme o boêmios natočili v roce 2010. Nešlo to ale hned, z projekcí někteří odcházeli s tím, že jsou z Německa. Navíc v pamětech lidí zůstával odsun Němců z Čech. Historický spor jsem vnímala i později, když jsem byla na kurzu v Dobrušce.

Jak?

Adélia: Byla tam jedna studentka z Venezuely, která se s námi spřátelila, a nakonec nám řekla, že jí vždycky tvrdili, jak nepřátelští jsou Němci, a že to tak vůbec není. Jinou situaci jsme zažili ve Washingtonu, kde jsme tancovali. Přišel k nám Němec a zeptal se, odkud máme kroje. My řekli, že z Čech. Odplivnul si a řekl: „Češi nejsou lidi.“ Bylo to pro mě hrozné. Zasáhlo mě to. Takové věci nás šokovaly, pro nás tenhle spor neexistuje. Je jiná doba. Máme partnerství s Jabloncem nad Nisou. Místo, odkud přišli boêmios, je v Česku, a bude tam, nikdo ho odtamtud nevytrhne. Vždy budeme mluvit o Čechách.

Kontakt s Čechy obnovili boêmios de facto po sta letech života v Brazílii. Jak k tomu vlastně došlo?

Adélia: V roce 1998 jsme se vydali do Norimberku a využili jsme příležitost, abychom se podívali do Česka. Vzala jsem naše tanečnice do vesnic, kde se narodili jejich předci. Nebylo to nic oficiálního, byla to soukromá cesta. Najali jsme si průvodce, který naši historii znal.

Jak vypadaly Čechy, když jste do nich přijeli poprvé, jaké pocity jste měli?

Ovídio: Pamatuju si, jak jsme vystoupili z autobusu, bylo to v noci. Já jsem se vracel do vlasti svých předků...

Adélia mu skočí do řeči: Klekl sis a políbil jsi zem. Všichni začali plakat! Pamatuju si, že jsme viděli kostelík na kopci v Polevsku, otevřeli jsme kovovou bránu a hned nalevo byla hrobka Ovídiovy rodiny, o níž jsme věděli, že tam někde je, ale v ten moment to bylo něco jiného, plakali jsme.

Co následovalo po první návštěvě?

Adélia: Tou dobou jsme už byli v kontaktu s předsedou českého spolku Martinem Muselem v Porto Alegre. Přijel na festival folkloru v Nové Petrópolis, kde na stánku předvedl lidové umění z Česka a taky český křišťál. V roce 2008 jsme se vydali do Čech už oficiálně. Přijali nás v parlamentu, vyslechli si nás.

Co říkali boêmios v parlamentu?

Ovídio: Já jsem tehdy česky mluvil o svojí rodině, která přišla z Čech, učitelka Anežka, která tehdy působila v Nové Petrópolis, mi s tím pomohla. Tehdy jsem se hodně učil česky. Dodnes mám dopisy, které jsem psal učitelkám z Dobrušky.

Co dalšího si pamatujete z cesty z roku 2008?

Adélia: Jeli jsme na velikonoční oslavy v Jablonci, místní taneční skupina se o nás postarala. Bylo pro ně zajímavé přijmout ve svém městě brazilskou skupinu, která měla české kořeny a tančila na českou hudbu. V den, kdy jsme tam přijeli, začalo sněžit. Všechno pro nás bylo nové. Za rok jsme se do Česka vrátili.

Proč?

Adélia: Jeli jsme na kurz češtiny v Dobrušce. Bylo to pro mě náročné, dokonce jsem brečela. Tehdy si nejspíš mysleli, že nás musí naučit všechno během čtyř týdnů. Vloni, když na kurz jeli dva studenti z Nové Petrópolis, byli nadšení. Hodně se to změnilo.

Ovídio: Naučili se česky?

Adélia: Určitě.

Ovídio: Tak to se jich budu muset na něco zeptat!

Adélie, vy jste napsala vzpomínky na studium v Dobrušce, zatím existují jen v rukopisu, proč byste je chtěla publikovat?

Adélia: Protože jsem se hodně naučila o historii a geografii. Učitelé nám předali hodně. Potkali jsme hodně potomků Čechů z jiných států. To bylo fantastické a hodnotné. Navštívili jsme mnoho míst. Na jednom hradě se Ovídio spřátelil s dívkou, co se jmenovala Zuzana, a potom si s ní dopisoval v češtině. On se vždycky s někým dá do řeči! Jednou nám napsala, jestli by k nám nemohl jet její otec, aby u nás čtyřicet dnů farmažil. Potkali jsme ho nejprve v Ostravě, ukázal nám město, je to dobrovolný hasič, potom se za námi vydal

do Brazílie. Návštěvu ještě jednou zopakoval, my u nich také a teď by měli přijet znovu.

Oba jste zkoumali dějiny boêmios a komunitě se věnujete dlouhodobě. Proč si myslíte, že je důležité bádat o našich kořenech?

Ovídio: Všichni se díváme nazpátek na to, kdo byli naši rodiče a prarodiče. To nám odpovídá na to, kdo jsme.

Adélia: Minulost vás ale začne zajímat, až když dospějete a sami zanecháte na světě potomky. Je to dlouhý proces, který postupuje malými krůčky. Mnoho let jsme proto my staří nesli asociaci na našich ramenou, teď tu máme mladší generaci, která bude v naší práci pokračovat. My jsme vytvořili základ, oni budu pokračovat.

Dopis matky dvěma synům: Franzi a Josefovi Oppitzovým, kteří i s rodinami emigrovali

Čechy, 1877

Drahé děti!

Ještě než od vás dostanu dopis, musím vám napsat, protože se neustále bojíme, že se vám přihodilo něco zlého. O Brazílii je toho slyšet hodně; že je tam špatně, že se možná vrátíte, že je tam jídlo tak drahé, až si nelze nic koupit. O Velikonočních, na Vánoce, vždy vzpomínáme: kdyby alespoň děti... alespoň děti byly tady! Jakou radost by jim udělalo vidět všechnu tu krásu tady kolem! Také se k nám doneslo, že v Brazílii všechno uschlo a že zažíváte velmi těžké časy. Drazí syni, vy si neumíte představit, jak bolestné je nemoci vás znovu vidět a požádat vás o radu, je tu tolik věcí, které bych vám chtěla říct a nemůžu napsat. Ačkoli toho nemám hodně, tak ráda bych vás trochu potěšila, ale Renger¹ s sebou nemohl nic vzít, nevzal by ani to málo, kdyby se do věci nevložit babička Anna a nedokázala ho k tomu přimět.

Meč a harmonika jsou od Berty Kleinové pro malou Toni, zbytek je od nás a od babičky Anny, samozřejmě že ona toho koupila víc. Peníze jsou pro děti, aby si mohly koupit nějaké sladkosti. Chtěli jsme vám poslat pořádnou truhlu, ale to by bylo moc drahé a Renger se s tím taky nechtěl obtěžovat. Drazí syni, napište mi o všem a nic nezatajujte: Jak se vám daří, zda jste zdraví, jak se mají děti

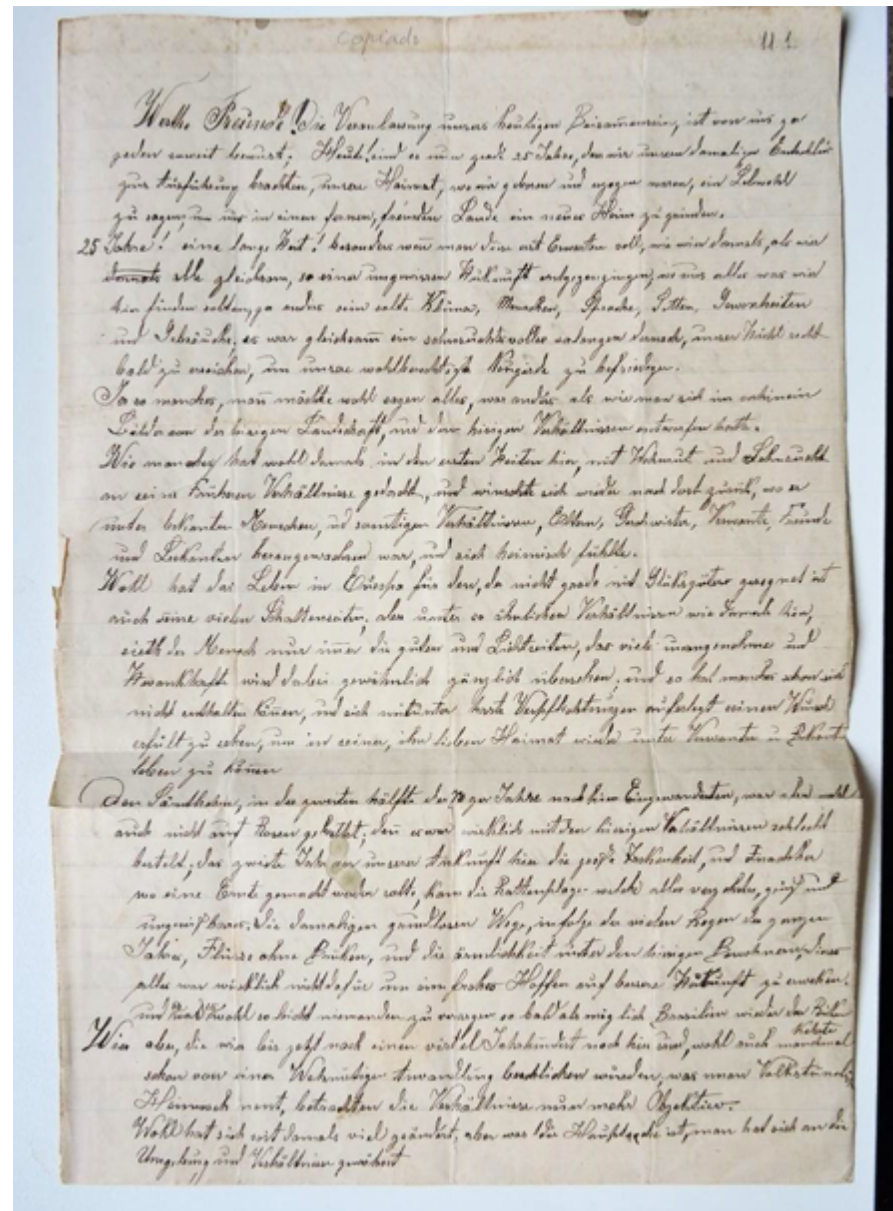
¹ Renger byl další člověk opouštějící Čechy, aby začal nový život na jihu Brazílie.

a zda, pokud byste si to mohli dovolit, pomýšlíte na návrat, nebo věříte, že jednou vám tam bude líp než tady, kde to jde taky od desíti k pěti, nedoufáme v lepší dny, hodně mužů, co byli dva tři roky doma, povolali do Dalmácie. Mnohokrát jsem myslela na Annu, jak povolali jejího Franze, teď jsem ve stejné situaci. Franze Knöspela taky povolali ke čtvrtému dělostřeleckému regimentu. Renger vám poví, jak se věci mají tady doma. Napište mi, prosím, jak se vám daří, co máte k jídlu a jestli se vám stýská po domově, jak se mají děti, jestli se těšíte dobrému zdraví a držíte při sobě, jestli vy dva jste stále spolu a můžete zůstat spolu, a jak daleko od vás bydlí ostatní. Určitě nemáte možnost poslat děti do školy, anebo zařídít, aby se něčemu naučily. Taky chci vědět, zda máte sousedy a jaké jste našli známé a přátele; nejspíš nebudou blízko vás, domy tam jsou od sebe jistě daleko... Zjistili jsme, že Rasche už vás opustil. Neustále doufám, že nám něco napíšete, jako ostatní napsali. Musím vám taky říct, že Pauline, manželka Franze Lissnera, zemřela. Josef Weichert také zemřel. Z toho vzešly těžkosti a nouze. Clara vás pozdravuje, ale málem umírá zármutkem, jelikož Carl už před několika měsíci klesl na mysl a Franz se oběsil, teď je na všechno sama. U Johana Scheiflera zemřelo další dítě. Hodně novinek, ale žádná zajímavá.

Pozdravy posílá Rudolf Coll, byl by radši v Brazílii, jelikož tady má taky hodně trápení a smutku.

Tady uzavírám svůj dopis, posílám pozdravy a líbám vás, vaše matka a sestra, která vás miluje. Všichni přátelé a známí posílají pozdravy, ani je nedokážu všechny vyjmenovat. Pozdravení vám vzkazuje i Ulrich, který vás prosí, zda byste do svého dopisu nenapsali pár řádek i pro něj. Ještě jednou mnoho pozdravů od nás všech. Veliké pozdravy pro Emmu a Toni a ať nám také něco napíšou.

Rozhovor se uskutečnil v domě Hillebrandových na konci dubna 2024 a byl veden v portugalštině, překlad autor.

▲ Originál dopisu zaslaného z Čech do Brazílie

Zlatica de Farias

rozená Medlenová

(*16. července 1944, Prešov, tehdejší ČSR)

Postaví se před publikum a začne zpívat trávnicki, jednu ze slovenských písní, které si dřív broukaly ženy, když šly kosit travu na louky a jejich zpěv se rozléhal do daleka. Sál ztichne a poslouchá Zlaticu de Farias, Čechoslovačku, která v Brazílii žije už šedesát let. Její nečekané vystoupení na slovenském workshopu odměněné upřímnými ovacemi je jedním z nejpříjemnějších momentů 20. československého festivalu v Latinské Americe, který se pořádá roku 2023 v Nové Petrópolis. Zlatica ještě ten den souhlasí s rozhovorem. Potkáváme se o několik měsíců později.

„Já se cítím jako Čechoslovačka, hlásím se k oběma národům,“ říká Zlatica, zatímco ji obklopují krabice s fotografiemi, výstřižky z novin, zápisníky a knihy. Osmdesátiletá žena se narodila v Prešově, ale dnes žije v Belo Horizonte, hlavním městě státu Minas Gerais. I po mnoha dekadách strávených v Jižní Americe mluví perfektní češtinou, kterou sem tam proloží slovenskými výrazy.

Zlatica de Farias strávila dětství v Bratislavě a každé odpoledne po vyučování chodila do školní knihovny. „Naše učitelka slovenštiny nás naučila básně, které si pamatuju dodnes,“ vypráví. „Ona milovala básně a já je miluju taky,“ dodává a otevírá jeden z památníků, kam si zapisuje poezii ve všech jazycích, kterými mluví, ale také žalmy nebo citáty.

Když se vracela z knihovny domů, ráda se dívala do korun stromů. Bystrá školačka si stromy zamilovala stejně jako knihy a tahle láska jí vydržela až

▲ Zlatica de Farias, současnost

dodnes. V dokumentárním videu *Zlatica: o filme*, které o ní vzniklo v roce 2011 a je dostupné na YouTube, se Čechoslovačka vrací do Bratislavy a zastavuje se u kaštanu, který si oblíbila v dětství. Brazílie jí přinesla nové stromy, Zlatica ale v malé krabičce dodnes uchovává alespoň usušené listy lípy. „Už nevoní,“ říká s úsměvem a pouští se do vyprávění o *pau-brasil*, stromu s červeným dřevem, který dal Brazílii jméno.

Ačkoli Zlatica dodnes považuje Česko a Slovensko za svůj domov, je cítit, že má Brazílii upřímně ráda. Koneckonců v jihoamerickém státě strávila více roků svého života než v Československu. Natrvalo sem odešla v roce 1966, když jí bylo dvacet dva let. Na rozdíl od mnoha jiných lidí Zlatica neodcházela z Československa kvůli pronásledování režimu, ale protože se provdala za Brazilce. Její příběh by se proto mohl zdát běžný a jen málo dramatický. Jenže není.

Zlatica živě přechází od vypravování o idylickém dětství, kdy rodina chodila do přírody za každého počasí a Zlatica potkala mnoho výborných učitelů, přes studentská léta plná kulturního života až ke svatbě. Na chvíli ale zastaví a zaváhá, jako by v jejím příběhu něco chybělo, jedna vložená ale neméně důležitá kapitola. „Musím se vrátit v čase. Dozadu,“ říká nakonec. Zvedne se z pohovky a jde pro krabici s pohlednicemi, dopisy, a hlavně výstřižky z novin. Vedle fotek, na kterých je dívka vystupující po schůdcích do letadla nebo s velkou panenkou, figuruje v titulcích článků její jméno. Zlatica se zamyslí a začne vzpomínat na dobu, kdy jí bylo teprve dvanáct let.

Jako mnoho jiných dětí Československa padesátých let chodila Zlatica do pionýra. V roce 1956 Bratislava očekávala delegaci brazilských politiků a Zlatica dostala do rukou kytici, kterou měla v letištní hale předat jednomu z poslanců. Zlatica si vybrala muže, který stál blízko ní. Jmenoval se Lycurgo Leite. Zdánlivě bezvýznamné setkání získalo nečekaný lesk, když o něco později přišel Zlatici dopis na hlavičkovém papíru hotelu Alcron, ve kterém ji brazilský politik zval na návštěvu k sobě domů do Ria de Janeiro.

„Všechno bylo jako ve filmu,“ usmívá se Zlatica, když vypráví o první návštěvě Brazílie, která měla v tehdejších médiích ohlas. „Rodina s touto cestou nesouhlasila, ale tatínek řekl, že to určitě něco v mém životě znamená, a tak jsem šla,“ vzpomíná Zlatica na počátek cesty, kterou v té době nepodnikali ani dospělí. Sama se vydala letadlem ČSA nejprve do Paříže, kde strávila dva dny, a odtamtud s několika zastaveními ve stroji brazilských aerolinek do Ria de Janeiro. I tady se projevila láska Zlatici ke stromům a přírodě. Na otázku, co se jí v tehdejší brazilské metropoli líbilo nejvíc, ihned odpovídá, že botanická zahrada.

„Líbily se mi velké čokoládové bonbóny, co se tu dodnes prodávají u pokladen,“ směje se a dodává, že zmrzlina a džusy byly také vynikající. „Už tehdy tu měli *lojas americanas*¹, kde bylo všechno. Moc se mi líbil sluný vzduch, co šel od oceánu, a taky nádherné slunce. Koupala jsem se na Copacabaně,“ dodává. Protože měla hodně volného času, poslouchala na gramodeskách brazilskou hudbu a také se trochu naučila hrát na klavír. Dětské písničky si pamatuje dodnes. O víkendech jezdila s rodinou Lycurga Leiteho na výlety mimo rušné město.

¹ Lojas americanas – americké obchody

Zlatica se podívala i do Sao Paula, kde týden bydlela v domě Ivety Vargas, neteře někdejšího brazilského prezidenta Getulia Vargase. „Měla celou jednu místnost na boty a další na šaty,“ vzpomíná Zlatica na byt slavné novinářky a političky. O Zlaticu se starala jedna ze zaměstnankyň Ivety Vargas, která ji vodila na procházky po velkoměstě. „Najednou jsem někoho slyšela mluvit česky, tak jsem se těm lidem představila a řekla jsem jim, že tu jsem na návštěvě. Smáli se a říkali: Slečno, zůstaňte tady, tady v Brazílii je to moc dobrý!“ Jako by prorokovali další osud Zlatici.

Ta se ale po měsíci brazilského dobrodružství vrátila do Československa. „Po návratu jsem ve škole dělala o své cestě přednášky. Říkala jsem, že tam je zvláštní jídlo, výborné tropické ovoce a v obchodech moc zajímavých hraček a že tam žijí veselí lidé, kteří hrají krásnou muziku. Vyprávěla jsem spoluža-

▲ Zlatica s panenkou, kterou dostala darem v Riu de Janeiru, dobová fotka

▲ Letenka ČSA, vzpomínka na cestu do Ria de Janeiro

kům, jak Brazilci žijí a že je tam hodně chudobných lidí," vzpomíná. „Jednou jsem řekla, že bychom mohli udělat sbírku a poslat dětem v Riu trenýrky," směje se. „Dvanáctiletá holka!" rozhodí rukama.

Tehdy se zdálo, že brazilská etapa života Zlatici začala a skončila jednou neuvěřitelnou cestou na pozvání vlivného a zámožného politika. Začátkem šedesátých let ovšem žila Zlatica v Praze, kde studovala Střední ekonomickou školu v Resslově ulici (dnes Československá akademie obchodní), a na studentském večírku si všimla malé brazilské vlaječky, která svítila na klopě saka jednoho ze studentů. Známy symbol jí připomněl zaoceánskou cestu a Zlatica se s mladíkem dala do řeči.

Jmenoval se José neboli Josef a do Československa se dostal díky výměnnému programu, který s Brazílií fungoval za vlády Juscelina Kubitscheka. José nejprve rok studoval češtinu v Mariánských Lázních a potom odešel do hlavního města na Fakultu stavební ČVUT. Mladí lidé si padli do oka.

„Poprosil mě, abych mu pomohla se zkouškou, na kterou měl znát jména minerálů," vzpomíná s úsměvem Zlatica a vypráví, jak Josému musela přiznat, že se v mineralogii také nevyzná. „Ale tak pojďme do Národního muzea," vyzvala ho nakonec. „Tam jsou kameny, budeme se je učit společně." Mezi vitrínami mineralogické sbírky se tak začal rodit česko-brazilský vztah, který se brzy proměnil v manželství.

Josému ovšem nevyhovovalo chladné a nevlídné podnebí střední Evropy, často býval nachlazený a špatně se mu dýchalo. Lékař mu proto doporučil, aby se vrátil do Brazílie. José pocházel z vnitrozemí státu Ceará v severovýchodním regionu Brazílie, kde vedra prakticky nikdy nekončí. Mladý pár, který už měl jednu dceru, se rozhodl, že odejde za oceán do Josého vlasti. Ne ale do Ceará, cílem bylo hlavní město státu Minas Gerais pokryté horami s mírnějším klimatem.

Těsně před druhým odjezdem do Brazílie v roce 1962 pobývala Zlatica s Josém na Slovensku. Představila manžela i svojí babičce. Ta tehdy Zlatici řekla: „Je vidět, že je to dobrý člověk, ale prosím tě, nechod', neumíš si představit, co je to žít tak daleko v cizině." Babička život mimo vlast znala. Když byla mladá, jezdila do Itálie, kde prodávala výšivky. „Pocházela z Tater, tam dělají krásné výšivky dodnes. Věděla, co je to cizina a říkala mi: Budeš plakat," vzpomíná Zlatica. „A měla pravdu," odmlčí se.

Začátky v Brazílii byly náročné. Mladá rodina připlula lodí do Ria de Janeiro a odtud se vydala do Belo Horizonte za Josého strýcem. Ten ovšem po pár měsících odešel a Zlatica, José a jejich malá dcerka zůstali na všechno sami. „Tenkrát neexistovaly jesle," vysvětluje Zlatica, proč nemohla pracovat a pomoci tak rodinnému rozpočtu. Ženy zastávaly zejména roli pečovatelek o domácnost a do zaměstnání většinou nechodily. Mladé Čechoslovačky také trvalo porozumět brazilskému rytmu života. „Jinak vnímají čas. Opozdí se o hodinu, o dvě, o den," vysvětluje.

Dnes už se tomu směje, ale zpočátku například nechápala, že když Brazillec pozve někoho na návštěvu, vůbec neočekává, že dotyčný přijde. „Hodně lidí tu taky neví, co je doleva a co doprava," vykládá Zlatica. „Když mě někdykrát poslali na špatnou stranu, začala jsem se ptát vždycky třikrát. Když dva řekli, že to je doleva, šla jsem doleva." Nakonec ji zachránilo samo město. Centrum Belo Horizonte obepíná kruhová třída, z níž se člověk dostane do jakékoli čtvrti. Ulice jsou navíc pojmenované v jednom směru po brazilských státech a kolmo na ně po indiánských kmenech.

Ačkoli je Belo Horizonte pevně svázané s osobností svého někdejšího starosty a pozdějšího prezidenta celé země Juscelinem Kubitschekem, který měl české kořeny, v Belo Horizonte šedesátých a sedmdesátých let Zlatica žádné Čechy a Slováky neznala. „Jakou sílu má rodný jazyk, si člověk uvědomí jen daleko od vlasti," vzpomíná. „Musela jsem mluvit sama se sebou. Říkala jsem si básničky a zpívala písničky a těch málo knih, co jsem měla, jsem četla pořád dokola." Když chtěla mluvit s maminkou, vyšla z domu ráno v devět

▲ Jedna z knih, které si Zlatica přivezla do Brazílie, když se tam stěhovala natrvalo

hodin na poštu a vracela se až ve čtyři odpoledne, spojování s Československem trvalo několik hodin. „Minuta hovoru byla tak drahá, že jsem si musela napsat, co jsem chtěla říct, abych to všechno stačila sdělit,“ vysvětluje. Pošta chodila tři měsíce a balíky stály podobně jako telefonáty.

Zlatici se proto po vlasti často stýskalo, navíc mnoho času trávila sama, protože její muž měl dvě zaměstnání a byl málo doma. „José můj stesk po domově nechápal. Inženýři myslí prakticky a logicky,“ vysvětluje Zlatica a dodává, že její muž, který učil matematiku a geometrii, se podíval například na zed' a řekl přesně, kolik měří. „I když ho mrzelo, že jsem se často cítila smutná, nakonec mi řekl, že když to už nevydržím, budu se muset vrátit,“ vypráví Zlatica. Protože by ale musela odejít s dvěma dcerkami sama, v Brazílii zůstala. Nostalgii po Česku a Slovensku občas cítí dodnes, ale nakonec si na Brazílii zvykla, hlavně když si našla nové kamarádky.

Všimla si, že Brazilci tehdy moc neholdovali cvičení. Bývalá gymnastka se proto rozhodla, že v obýváku odsune pohovku a vytvoří domácí tělocvičnu. Pozvala ženy z okolí a začala dávat lekce zdravého pohybu. Bylo to její první zaměstnání. Začátkem sedmdesátých let přišla do módy jóga a kamarádky Zlatici poradily, že by se jí mohla naučit a vést i lekce indického cvičení. Zlatica se proto dva roky učila u jednoho Němce, který v Belo Horizonte žil a jógu znal. Později se sama stala lektorkou, a dokonce vyučovala na místní univerzitě. Měla mnoho žáků, a i když neplatili moc, Zlatica se dokázala uživit.

Tehdy také svoje žáky začala brát do přírody. Jestliže naučila Brazilce cvičit ve svém obýváku, podařilo se jí je dostat i do míst, kam většina brazilské populace zavítat nechce. Zlatici chyběly procházky lesem, které plnily volné dny jejího dětství. V Brazílii je málo stezek, kusy pralesa mnohdy někomu patří a hrozí tu nepříjemná setkání se zvířaty. Brazilci se proto do zeleně vydávají jen málokdy. Zlatica se to pokusila změnit. O přírodě vypráví dodnes na různých přednáškách a kurzech „Učím lidi ekologii,“ říká a dodává: „Dnes je to se zájmem o přírodu v Brazílii lepší.“

Lekce jógy ji přivedly k mladým lidem a postupně k psychologii. Tehdy se stala populární marihuana a rodiče si s dětmi z generace hippies nevěděli rady. Často se obraceli na Zlaticu se žádostí o pomoc. „Manžel mi tehdy řekl, že vypadám spíš jako psycholožka. Tak jsem se přihlásila ke studiu psychologie. Protože jsem přes den měla hodně práce v domácnosti a s dětmi, na univerzitu jsem chodila večer a domů jsem se vracela v jedenáct hodin.“

Zlatica mezi ostatními ženami, které o ní říkaly, že je odvážná, vyčnívala. „Pracovaly v domácnosti. Dneska, když si na ně vzpomenu, byly krásné, namalované, chodily ke kadeřnici, lakovaly si nehty, ale nečetly ani jednu knihu,“ říká Zlatica a dodává: „Byly však ke mně moc milé, naučily mě vařit brazilská jídla a kde co koupit.“

Brazilky se ovšem podívovaly nad tím, že Zlatica může chodit z univerzity tak pozdě domů a shodovaly se, že má výhodu, protože je cizinka, že jim by něco takového manželé nepovolili. José ovšem hlídal děti, které měli nakonec čtyři, vždycky když Zlatica mířila na kurzy, a manželku vybízel, aby se dál zdokonalovala v tom, co ji zajímalo. „Moc rád studoval hlavně astronomii, dobře znal klasickou hudbu a když jsme si koupili velkou zahradu, pěstoval nádherné orchideje,“ vzpomíná Zlatica na manžela, se kterým procestovala Brazílii od severu na jih. „Na cestách jsme s Josém a dětmi zažili moc radosti,“ říká. „Několikrát jsem se s manželem vrátila do Československa a když těžce onemocněl, až do smrti rád vzpomínal na Prahu. Vždy mluvil dobře česky.“

Po studiu psychologie Zlatica nejprve působila na klinice s více psychology a potom si otevřela vlastní praxi. Občas chodila do škol, kde zdarma pomáhala učitelkám zvládat neposedné žáky. Nakonec pracovala jako psycholožka přes třicet let. Později vystudovala filozofii a potom začala studovat i film. Během studia se dostala na stáž do Barcelony. Tam ji opět přilákaly knihy. „Měla jsem ráda trhy s knihami, ulice plné knih,“ zasní se Zlatica na chvíli. Filmovou školu ale nedokončila, protože se nechtěla pouštět do souboje s nastupující počítačovou technikou. Ačkoli školu opustila, dnes má ve svém bytě pracovnu, kde neustále studuje. Jsou tu vytištěné odborné články, slovníky, učebnice.

Zlatica neztrácí ani kontakt s Českem a Slovenskem, díky internetu sleduje české a slovenské pořady, poslouchá hudbu i přednášky o přírodě a psychologii, čte online knihy a udržuje kontakt se sestrou v Bratislavě. „Je to jako za rohem,“ říká. Občas dokonce vyučuje češtinu. Začala s tím, když kdysi po-

▲ Svatební fotografie Zlatice a Josého

znala Yara Buriana, architekta českého původu, který působil ve městě João Monlevade asi sto kilometrů na východ od Belo Horizonte. „Chodila jsem k němu domů, tam jsem konečně měla české knihy. Paní Mařenka, jeho manželka, vařila česká jídla a jejich tři dcery jsem učila česky,“ vzpomíná Zlatica.

Z pracovny se vracíme do obývacího pokoje, kde jsou rozložené dokumenty a fotografie. „Tatínek měl asi pravdu, když řekl, že je Brazílie můj osud,“ usměje se Zlatica. Dodnes uchovává na stroji psané slovensko-portugalské slovníky, které pro ni otec vytvořil. Sám se naučil perfektně portugalsky a později se za Zlaticou do Brazílie vydal. Maminka Zlaticu navštívila taky a sestra Eva napsala o jihoamerickém státě mnohasetstránkovou knihu. „Takže je Brazílie osudem celé vaší rodiny?“ ptám se. Zlatica se zamyslí a odpovídá: „Co ty bys řekl, kdyby se ti stalo něco takového jako mně?“

V osmdesátých letech ještě měla možnost naposledy vidět Lycurga Leiteho, který stál na počátku jejího brazilského života. „Navštívila jsem ho v nemocnici v Belo Horizonte, kde byl na operaci,“ vypráví Zlatica. „Moc mě dojalo, že jsme se ještě setkali, než zemřel.“

Sedneme si na pohovku a listujeme památníky. Jsou v nich vzkazy od učitelky i spolužáků, volné listy Zlatica zaplnila vlastními zápisky. Zlatica čte nahlas portugalskou báseň. „To je vitamín pro duši. Vždycky je potřeba mluvit nahlas, to je něco jiného, než když myslíš potichu,“ dodává. Nahlas opakuju jeden z citátů z památníku: Člověk je doma tam, kde má kořeny, ale také tam, kde má jeho život smysl. Pod textem je obrázek amazonských indiánů.

—

Příběh byl napsán na základě osobního setkání u Zlatice doma v Belo Horizonte v únoru 2024, povídali jsme si česky.

Frank Smit

(*9. února 1892, Dvůr Králové nad Labem, † 27. února 1962, Praha)

Silvia Prado Smit Kitadai

(*10. července 1954, Sao Paulo, Brazílie)

Je výborná medička, oftalmoložka, pilně se učí češtinu a jejím dědečkem byl český hudební génius, světově proslulý houslista Frank Smit. Silvia Prado Smit Kitadai ráda vypráví dědečkův příběh a díky ní se tak svědectví o neobyčejném životě tohoto Čecha, na něhož kritika pěla jenom ódy a jehož talent neznal hranic, může dostat i k českým čtenářům. On by si to určitě moc přál.

František Schmitt, který byl posléze světově známý jako Frank Smit, se narodil 9. 2. 1892 ve Dvoře Králové nad Labem. Celá rodina Schmittů byla umělecky založená, byli to umělečtí grafici. Tatínek Franka doma ryl na kovové válce kresby, které se potom tiskly na papír, děti tak byly celé dětství obklopeny tužkami, grafitem, papírem a moc rády se tvůrčího procesu účastnily. Schmittovi měli pět dětí, Frank byl jediný chlapec, a proto byl svými čtyřmi sestrami, ale i maminkou, velice opečováván a hýčkán.

Už v pěti letech se u Franka projevil talent ke hře na housle. Když mu tatínek pořídil první housle, Frank neváhal a hned se šel pochlubit kamarádům. Jeden z nich mu je ovšem nepřál, vhodil do nich minci, která zapadla tak nešikovně, že nešla z houslí vyndat. Frank byl nešťastný. Naštěstí však jiného „bystrého“ kamaráda napadlo, že by se mohl otvor houslí něčím zvětšit. Frank vzal kladivo a... Minci vyndali, tatínek ovšem už tak nadšený nebyl.

V roce 1912 Frank absolvoval na pražské konzervatoři, dále se zdokonaloval na akademii ve Vídni, kde byl jeho profesorem dokonce věhlasný Otakar

Ševčík, přední český houslista a také zakladatel novodobé výukové metody hraní na housle. Frank začal být svým talentem proslulý, jeho vystoupení už nebyla omezena jen na Prahu a Vídeň, ale začal koncertovat ve všech evropských metropolích. A kritika na jeho vystoupení byla více než pozitivní.

Byl rok 1914 a libý zvuk Frankových houslí narušil zvuk nelibý – blížila se první světová válka. Později Frankovo příjmení přilákalo nechtěnou pozornost Rusů, kteří se domnívali, že se jedná o rakouského nepřítele. Z naděného houslisty se najednou stal válečný zajatec a (aby toho nebylo málo), poslali ho vlakem na Sibiř na nucené práce. Frank měl ale tak trochu štěstí v neštěstí a v zajateckém táboře ho poznal jeden z generálů, který ho slyšel hrát v různých evropských divadlech. Nakázal, aby Frankovi přinesli housle, chtěl se přesvědčit, zda se opravdu jedná o toho talentovaného houslistu. A tak Frank hrál. A hrál tak, že všichni zůstali jako oněmělí. Ještě toho dne byl Frank ze zajateckého tábora propuštěn a následně požádán, aby uspořádal v Rusku sérii koncertů. Stal se dokonce profesorem v Charkově (dnešní Ukrajina). Právě v Charkově sídlila v té době velmi významná rodina Nikolaje Kharkina a jeho ženy Julie Baanin Kharinové. Tato rodina pořádala ve svém domě nejrůznější umělecké večírky a zvala si významné hosty, například i ruskou carevnu. Frankovi bylo dvacet čtyři let, když ho Kharinovi pozvali k sobě domů, aby na jednom z takových večírků zahrál. Právě tam Frank poznal svou budoucí ženu, a to za velice romantických okolností. Byla to samotná dcera Nikolaje Kharina Tatiana, které bylo v té době devatenáct. Tatiana se do Franka zamilovala na první pohled a během představení z něj nespustila oči. Když si toho Frank všiml, zařadil do repertoáru sekvenci velice romantických písní, aby bylo evidentní, že je náklonnost oboustranná. Následující dny už se nesly v duchu milostných dopisů a tajných láskyplných setkání. Po několika měsících se Tatiana rozhodla říct o svých citech k Frankovi rodičům a požádat je o svolení k sňatku. Rodiče však byli pochopitelně zcela proti. V té době bylo něco takového absolutně nemyslitelné, aby si snad dívka z aristokratické rodiny vzala někoho z prostého lidu. Frank sice měl nesporný talent na housle, ale šlechtice to z něj pořád nedělalo. Alespoň ne v Rusku v té době. Zoufalá Tatiana tedy požádala o pomoc kněze z pravoslavné církve. Po jistém naléhání je kněz opravdu oddal. Frank byl prý toho dne tak nervózní, že si oblékl každou ponožku jinou.

Nikolaji Kharinovi nakonec nezbylo nic jiného, než dát sňatku požehnání. Přes celou svou vážnost a noblesu mu totiž nebylo možno upřít, že to byl milující otec. Frankovi se dařilo. Psal se rok 1916, Frank byl ženatý s dcerou

jednoho z nejvlivnějších mužů v Charkově a také se stal profesorem místní hudební konzervatoře. Jako dar pak od Kharinů dostal Guarneri, nádherné housle prvotřídní kvality, které se staly jeho věrným společníkem na každém budoucím vystoupení.

Nikolaj Kharin byl bystrý muž. Cítil, že sňatek jeho dcery s neurozeným mladíkem, je jen počátkem něčeho, co se rychle blíží, je znakem nové doby. Bylo mu jasné, že staré ruské struktury se bortí. Carevna odešla z Moskvy a poskytla Nikolajovi důležité informace ohledně politických změn v hlavním městě. Nikolaj tušil, že se brzy bude dít něco zásadního. A také se dělo...

V roce 1917, rok po svatbě Tatiany a Franka, zažívalo Rusko krvavou revoluci řízenou bolševiky. Carský systém byl zničen, car a jeho rodina byli uvězněni. Frank dobrovolně narukoval k příslušníkům bělogvardějců (ruské označení vojenských odpůrců bolševické vlády v Rusku), kteří byli složeni z českých legií. Během bitvy byl Frank postřelen do kolene a odvezen do nemocnice, kde viděl zmrzačené mladé lidi, lidi na pokraji smrti, slepé a nemohoucí. Zocelilo ho to, rychleji dospěl.

Ještě v roce 1917 potkal na frontě jiného Čecha – pianistu a malíře Ladislava Kaigla. Stali se z nich přátelé, kteří společně zorganizovali několik hudebních představeních pro invalidní vojáky. Výtěžky z koncertů následně věnovali rodinám mrtvých českých vojáků.

Frank se moc snažil, aby zvuk jeho houslí přehlušil zvuk války, těžké časy ale stejně přišly.

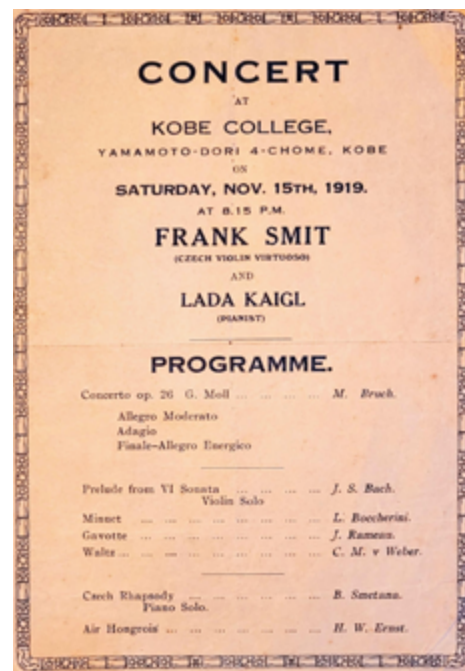
O rok později v roce 1918 Rudá armáda, formovaná bolševiky, vyhrála revoluci a převzala moc nad Ruskem. Bolševici slíbili, že všichni lidé si budou rovni, což se pochopitelně široké veřejnosti líbilo. Vesničtí boháči kulaci se stali nepřáteli lidu. Nikolaj a celá jeho rodina se objevili na seznamu lidí, kteří měli být usmrceni, a to i přes to, že předtím všechna svá pole a majetky odevzdali bolševikům. S výjimkou Franka, který pocházel z chudé rodiny, měla být celá rodina popravena. Nikolaj svolal rodinu, aby společně vymysleli plán útěku, nařídil rodině, aby si vzala jen to nejnnutnější a za pomoci nejvěrnějších služebníků uprchla. Bylo však nutné podplatit samotné bolševiky, aby se útěk vydařil. Nikolaj, Júlia a jejich děti, Maria a Nikolaj mladší, nastoupili do vlaku, který je vezl vstříc Jugoslávii. Frankovi a Tatianě se ale bohužel v tom všem zmatku do vlaku nastoupit nepodařilo, omylem nasedli do jiného spoje, který je vezl do Vladivostoku na východ Ruska. Tam ruka bolševika ještě tolik nedosahovala, ale kdo byl nemocný, horečnatý nebo mohl mít nějakou eventuálně nakažlivou nemoc, byl zaživa nemilosrdně vyhozen z jedoucího vlaku. Takhle

tedy začala první kapitola společného života Tatiany a Franka v exilu. I přesto, že se cítili bolševickou vládou okradeni, věděli, že to nejcennější jim nikdo vzít nemůže. Lásku, dobré mravy, vychování a vzdělání. A to nebylo málo.

Tatiana začala pracovat v jedné místní kanceláři, Frank si začal intenzivně hledat kontakty, aby mohl opět začít hrát. Přes jednoho svého šéfa se dostal až k nabídce koncertování v Číně – v Pekingu, Šanghaji, Hong-Kongu a tak dále. V roce 1919 se pak dostal až do Japonska. Jedna z kritik například hovořila takto:

London, Daily News, H. Sheridan – Bickers: „Během sedmnácti let, kdy se věnuji hudební a divadelní kritice, jsem měl tu čest slyšet nejlepší muzikanty této doby. Nepamatuji si nicméně, že bych kdy slyšel tak krásný koncert, jako jsem slyšel včera v noci v Kobě. Virtuosi Frank Smit v něm dokonale představil veselou a velmi živou hudbu českých autorů.“ Přišla dokonce gratulace od českého konzula ve Vladivostoku Václava Girsy.

V roce 1919 se Vladivostokem šířila cholera, spousta lidí zemřela a Tatiana se přestala cítit bezpečně. Spolu s Frankem se rozhodli, že odjedou do Číny.

◀ Koncert v Japonsku v Kobe, který odehrál Frank Smit společně s českým pianistou Ladislavem Kaiglem. Podle kritiků jeden z nejkrásnějších, které kdy Japonsko slyšelo

▲ *Indonésie, Jáva, 1920. Hotel, ve kterém byla ubytována Tatiana po příjezdu. Byl poněkud „skromnější“, než na jaké byla zvyklá*

Tatiana hovořila několika jazyky – ukrajinsky, rusky, německy, anglicky, francouzsky a česky – a podařilo se jí získat práci v britském vládním úřadu, který v té době sídlil v Šanghaji. Tatiana město milovala, cítila se v něm znovu šťastná. A i Frankovi se dařilo. Přeci jen se ale našlo něco, co jim tuto relativně šťastnou životní kapitolu kazilo. Voda v Šanghaji se nedala pít, musela se neustále převařovat. Ulice nebyly dlážděné a když pršelo, půda se mísila s odpady. Základní hygiena také nebyla příliš důsledně dodržována, a tak se oba velmi obávali nejrůznějších nákaz, které se městem šířily.

Asiaté také byli mnohem citlivější na nemoci, jako jsou cholera, mor a tuberkulóza, epidemie se zde tedy rozmáhaly mnohem rychleji. A také ještě neexistovala antibiotika, nemoc zkrátka znamenala jistou smrt. Přátelská Šanghaj tak začala být pro Tatianu a Franka opět nebezpečná. O to víc, když Tatiana zjistila, že je těhotná. Bylo jí dvacet čtyři let. A protože cítila povin-

nost chránit sebe a své nenarozené dítě před potenciálními nemocemi, usoudili, že musí Šanghaj co nejdříve opustit.

A kam se vydali tentokrát? Díky diplomatickým kontaktům se jim podařilo odcestovat na Jávu do Indonésie, která v té době spadala pod holandskou nadvládu. Tatiana si v té době už dobře uvědomovala, že život je plný vítání a loučení, příchodů a odchodů. Po svém příjezdu v roce 1920 se ubytovala v hotelu, který byl oproti hotelům, na které byla zvyklá, opravdu velmi skromný. Ale ona byla šťastná, že je živá, má nablízku svého manžela a že jsou oba daleko od všech nemocí a válek. A i zde byl Frank úspěšný, publikum i kritika z něj šlely. Také se mu díky penězům z koncertů (a s pomocí holandské vlády) podařilo pronajmout si na Jávě krásný dům, kde se 22. 11. 1920 narodil Frankův jediný syn Jaroslav Smit. Prostřednictvím Červeného kříže se také rodiče Tatiany po letech dozvěděli, že se stali prarodiči a že jejich dcera, zeť a nově narozený vnuk jsou živí a zdraví a nacházejí se na Jávě. Na několik let totiž mezi sebou zcela ztratili kontakt. Rodina toho v Indonésii zažila spoustu, navštívila mnoho ostrovů, chrámů, poznala nespočet nádherných míst i lidí. Poslední koncert, který Frank v Indonésii odehrál, se konal na Sumatře 10. 5. 1922.

Poté, co se Jaroslav narodil, probudila se ve Frankovi ještě větší touha opět vidět svou rodinu. Také Tatiana si horlivě přála znovu spatřit své rodiče. Díky penězům, které Frank vydělal především v Japonsku, se celé rodině podařilo vrátit se do Evropy, a Frank dokonce v roce 1922 koupil v Německu dům. Poprvé také mohl svým rodičům a sestrám představit svou ženu a svého syna Jaroslava, kterému byly v té době už dva roky. Když Frank rodině vyprávěl, co všechno s Tatianou zažili, smích hned střídal pláč a pláč zas střídal smích. Frank se také setkal se svým dlouholetým přítelem Sergem Bortkiewiczem, úžasným pianistou, který pro svého přítele složil „Koncert pro housle“. Se skladbou pak oba vystoupili v Berlíně v roce 1923. Od tohoto dne se Frankovi navracelo renomé v Evropě, začal hrát s nejrůznějšími evropskými filharmonii, v roce 1924 a 1925 dokonce absolvoval celoevropské turné a zastavil se také v milovaném Československu.

V Německu se v důsledku hyperinflatione velice zhoršovala ekonomická situace, a tak musel Frank v roce 1925 dokonce prodat svůj nedávno zakoupený dům v Hirschbergu a přestěhovat se do domu svého tchána v Topoli v Srbsku. Evropa se nacházela v krizi, umělci těžko získávali nové zakázky, Frank se tím velmi trápil. Naštěstí se naskytla možnost, jak se z této tíživé situace dostat. Frank dostal nabídku odjet pracovat do Brazílie.

Ve 20. letech v Brazílii téměř neexistovaly rozhlasové stanice a když už, nacházely se pouze v uzavřených klubech, kam jejich členové museli přispívat. Ti, kteří k těmto klubům neměli přístup, mohli klasickou hudbu slyšet pouze v divadlech. Klasická hudba se tak dostávala jen k těm nejbohatším. Dobří hudebníci byli velmi vzácní, ale těšili se velké prestiži. Muzikanti z Evropy se sice vydávali do Brazílie na turné, dělo se to ale velmi zřídka.

Jednoho dne do Sao Paula přijelo kvarteto s názvem *London Quartet*. Na základě jeho vystoupení vzešel nápad vytvořit národní kvarteto složené z hodnotných a renomovaných hudebníků také v Brazílii. Cíl byl nasnadě – dostat kvalitní hudbu také mezi Brazilce a nebýt závislí na příležitostných turné z Evropy. Tuto iniciativu pak přímo projevila tehdejší nová prezidentka Brazílie Washington Luís a brazilská vláda v Sao Paulu. Bylo vysloveno přání založit *Quarteto Brasil*, aby se klasická hudba mohla mnohem snáz šířit po celé zemi. Brazilská vláda tehdy poslala dopis profesorovi Otakaru Ševčíkovi s žádostí o pomoc při výběru někoho, kdo by byl schopen zajistit funkci prvních houslí a zároveň dovedl umělecky vést, pokud možno pedagogickou formou, nově vzniklé kvarteto. Profesor Ševčík si ihned vzpomněl na svého obětavého a talentovaného studenta Franka a doporučil ho. Ten místo okamžitě přijal.

V roce 1926 to tak bylo na mnoho let naposled, co se celá rodina sešla u vánočního stromku. Všichni si byli dobře vědomi toho, že cesta do Brazílie nepatří k těm nejlevnějším a nejsnazším. Malý Jaroslav dokonce dostal od jugoslávského prince Petra II. Karađorđeviće jako dárek na rozloučenou autíčko. Petr II. byl třetím a zároveň posledním králem Jugoslávského království. On a Jaroslav se jako děti kamarádili.

Evropa se nacházela po první světové válce v nesnázích, kdežto Brazílie rozkvétala. Frankovi a Tatianě se otevíraly nové dveře k začátku v zemi, ve které byl mír a klid.

Nikolaj, Julia, Maria a Nicolaj mladší zůstali v Srbsku na statku krále Alexandra I. O několik let později se Maria vdala do Spojených států, Nikolaj mladší vystudoval medicínu a také přesídlil do Spojených států, kde se oženil. Jejich potomci tam žijí dodnes.

Na konci roku 1926 byl tedy založen na základě zmiňované poptávky *Brazilský kvartet* a společně s ním také Asociace brazilského kvarteta, jejímiž členy byli i prezident Brazílie Washington Luís Pereira de Souza, první sekretář a prefekt Sao Paula Abrahão Ribeiro.

Washington Luís byl plný nadšení a elánu, že Brazílie začne investovat do hudebního vzdělání svého lidu, o to spíš, když do země stále ještě nepro-

◀ Frank se svými vnoučaty, se starší sestrou Silvii Reginou a se starším bratrem Eduardem

niklo rozhlasové vysílání, nahrávání alb bylo mechanické a velmi omezené. Hlavní cílem *Brazilského kvarteta* bylo rozšířit mezi brazilský lid povědomí o zásadních skladbách zahraničních i brazilských autorů. Ve smlouvě, kterou uzavřela Asociace brazilského kvarteta s *Brazilským kvartetem*, také stálo, že za jeden kalendářní rok musí odehrát osm koncertů pro členy asociace, dva benefiční koncerty a čtyři koncerty pro obyčejné lidi se sníženým vstupným.

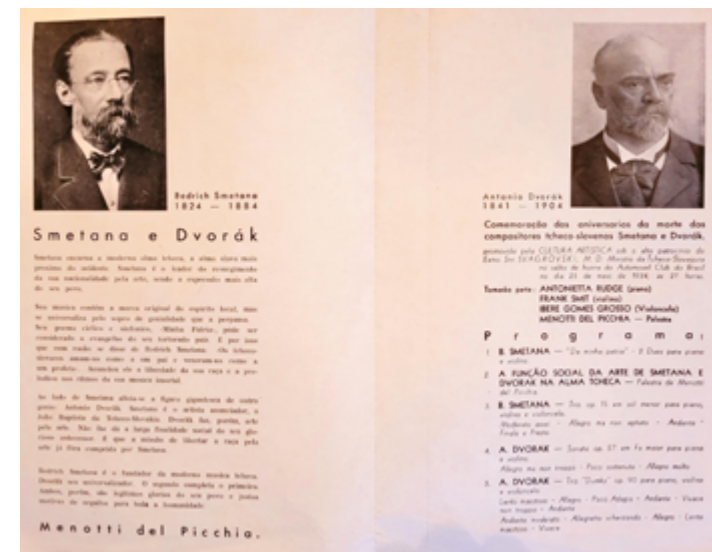
Frank se v Brazílii v Sao Paulu poprvé představil koncertem v Městském divadle. Hrál zde jako sólista na vyžádání. Chtělo se po něm, aby předvedl, co vlastně umí. A on své umění, podle kritiků, kteří byli vystoupení přítomni, předvedl bravurně. První společný koncert *Brazilského kvarteta* se odehrál 27. ledna 1927 a nadšené publikum si vyžádalo přidavek. Další byl benefiční koncert 29. ledna 1927, kde *Brazilské kvarteto* i přesto, že hrozivě přšelo, naplnilo celý sál. A od tohoto okamžiku se pak agenda *Brazilského kvarteta* plnila stále novými a novými daty koncertů, a už to nebylo jen v Sao Paulu, ale

i v Riu de Janeiru, a vlastně po celé Brazílii. A také v Argentině. Frank si citlivým výběrem autorů a pestrým repertoárem skladeb dokázal získat každé publikum. Vždy si vyžádal informace o tom, jaké publikum bude mít v sále, jaké je národnosti, vyznání atd., a podle těchto informací pak vybíral skladatele a skladby, které toho dne při vystoupení zazní. Dokázal se trefit do vkusu úplně každému.

Ve 20. a 30. letech začal Frank intenzivně cestovat po celé Brazílii s projektem „Výuka umění pro Brazílii“, který měl za cíl rozšířit klasickou hudbu mezi co nejvíce lidí. V *Brazílském kvartetu* se umělci poměrně střídali, někteří zkrátka nevydrželi tempo, cesty po Brazílii byly namáhavé a zdlouhavé. Frank ale vydržel. V rámci projektu se v nejrůznějších městech po Brazílii uskutečňovaly koncerty, ale nejen to. Projekt také počítal s pomocí sponzorů, díky nimž bylo možné v rámci každého vystoupení distribuovat výukový materiál pro veřejnost. V tomto materiálu byly zobrazeny dějiny života a díla zahraničních i domácích skladatelů, kteří byli následně na vystoupeních představeni. Mnoho měst, ve kterých k vystoupení docházelo, pak nabízelo pro návštěvníky ubytování zadarmo, nebo nabízelo zdarma pronájem místa, kde se vystoupení měla konat. Vláda se tak za pomoci soukromých subjektů zasadila o významné přispění k uměleckému vzdělávání obyčejných lidí. Pro spousty lidí to bylo poprvé v životě, co se dostali ke knížtičce, ve které se dočetli o životě a díle slavných autorů. Projekt dostával nová a nová pozvání a stával se stále úspěšnějším a úspěšnějším. Tento boom v souvislosti s klasickou hudbou a jejím rozšířením mezi běžné obyvatelstvo vedl k tomu, že mnoho měst v Brazílii otevřelo kurzy hudby nebo přeformulovalo výuku ve svých hudebních školách či na konzervatořích na základě podnětů a rad *Brazílského kvarteta*. Statisticky bylo dokonce dokázáno, že enormně vzrostl zájem lidí o studium na konzervatoři nejen v hudbě, ale v umění obecně. Především mladí lidé, kteří byli do té doby k uměleckým projevům lhostejní, se nyní stali horlivými nadšenci. Cíl projektu propagovat klasickou hudbu v Brazílii byl nejen splněn, ale dokonce i překonal očekávání.

Hudba jako taková zkrátka zažívala v té době boom. Elektronický záznamový systém dorazil i do Brazílie, nahradil systém mechanický, a nahrávací průmysl tak mohl expandovat. S novou metodou začal Frank Smit nahrávat alba.

Mohlo by se zdát, že na každou zemi, kam se Frank přestěhoval, dolehla dříve nebo později ekonomická krize. Ta, která udeřila v roce 1929, ale postihla celý svět – Velká hospodářská krize dorazila i do Brazílie. A táhla s sebou

▲ Komplettní program vystoupení Franka Smity v Sao Paulu při příležitosti 16. výročí založení Československa. Na programu byl Bedřich Smetana a Antonín Dvořák

dolů i oblast kultury. Nestabilní ekonomická a politická situace pak vyvrcholila revolucí v roce 1930, kdy došlo k pádu tzv. Staré republiky. V rámci státního převratu byl sesazen prezident Washington Luís a dosazen prezident Getúlio Vargas. S pádem Staré republiky „padaly“ i kulturní programy, a tudíž i *Výuka umění pro Brazílii* byla nucena omezit svůj program. Navíc se objevilo jisté umělecké dogma, kdy byla chválena a oslavována jen brazilská hudba a brazilští autoři, cizinci nebyli vítáni. Naštěstí tu ale byla instituce Společnost umělecké kultury, která si uvědomovala, jak velkou hodnotu projekt má a jaká by byla škoda, kdyby zanikl. Jen díky této společnosti, která s „Výukou“ uzavřela partnerství, mohl projekt přežít. V roce 1934 tak mohl v Městském divadle v Sao Paulu zase zaznít například Beethoven.

Dvacátý osmý říjen 1918, datum, kdy bylo vyhlášeno Československo. Jen za pár let své existence si národ díky šikovnosti dovedl získat všeobecný obdiv ostatního světa. Frank nikdy nezapomněl na své kořeny a původ, a když se mu v květnu 1934 poštěstilo se prostřednictvím Společnosti umělecké kultury setkat se svými krajany v Městském divadle, kde se slavilo právě výročí založení Československa, byl nesmírně hrdý a šťastný. Koncert zařizoval tehdejší diplomat a vyslanec v Brazílii Josef Švagrovský. Před samotným hudebním programem básník Menotti de Pichcia (brazilský básník, který je spojován s generací 1922, generací modernismu) vyjádřil obdiv českým skladatelům Bedřichu Smetanovi a Antonínu Dvořákovi a také českému lidu.

Celá Frankova trajektorie po světě, mnohdy tak odlišném od místa, kde se narodil, byla možná jen díky absolutní podpoře a lásce, kterou mu dávala rodina. Pocit izolace a osamocení často doprovázel ty, kteří se rozhodli žít v jiné zemi. Tatiana se například snažila rychle si najít v každé zemi přátele. Osvědčilo se jí to v Číně, praktikovala to i v Brazílii. To, že se Frank a Tatiana nikdy nestránili okolí, hrálo v jejich aklimatizaci vždy velkou roli. Tatiana dávala v Brazílii soukromé jazykové lekce, portugalsky se totiž naučila velice rychle, brzy měla spousty studentů. Jaroslav studoval na americké škole, jako dítě si na nové prostředí také navykl brzy.

Jednou zašel po škole na návštěvu ke svému anglickému kamarádovi. Když se ho kamarád zeptal, co by si dal z lednice, Jaroslav v domnění, že si žádá o čokoládový pudink, ukázal na misku s nějakou hnědou hmotou. Jaké bylo jeho zklamání, když místo pudingu dostal svoji první porci brazilské *feijoady*¹, pěkně slané a tučné. Roky rychle utekly a Jaroslav absolvoval jako

¹ Feijoada – brazilský pokrm z několika druhů vepřového a uzeného masa, podává se s rýží

inženýr, pokračoval v akademické kariéře a stal se dokonce ředitelem Engenharia Mackenzie a prorektorem na stejné univerzitě – Universidade Presbiteriana Mackenzie. Samozřejmě, že Frank chtěl svého syna učit na housle, ale Jaroslav na ně zkrátka neměl nadání. Poslední kapkou bylo, když Jaroslav na jednom z vystoupeních svého otce převrhl do jevištní uličky celý sloup židlí. Stalo se to v momentě absolutního ticha, kdy už se vystupující studenti připravovali na svůj první tón koncertu. Trvalo pak asi půl hodiny, než se nervózní studenti zvládli znovu uklidnit a než se publikum přestalo chechtat. Po tomto výstupu to Frank definitivně vzdal. Jaroslav se pak v klidu mohl realizovat ve zcela jiné oblasti.

30. léta 20. století byla ve znamení rozhlasových stanic. Rádio, které bylo dříve dostupné jen pro členy různých asociací a bylo placené, se stalo populárním a začalo pronikat do národního života. Brazílie vstoupila do rozhlasové éry.

Bratři Fontourové byli mladí lidé, elita Sao Paula. Aby si z lidí vystřelili, zahájili tajné vysílání, které se neřídilo žádným harmonogramem. Mladí posluchači, kteří v té době měli rádio, byli překvapeni tímto vstupem, který se vypínal a zapínal bez předchozího upozornění, a začali být zvědaví, kdo za rádiem stojí. To bratry povzbudilo k tomu, aby přeměnili ilegální vysílání na vysílání skutečné. V rodinné garáži pak postavili rozhlasovou věž. Vzniklo oficiální rádio PRE-4 Rádio Cultura de São Paulo. Franka Smita, v té době už velmi známého v uměleckém světě, pozvali, aby se na vysílání podílel. A Frank coby neúnavný bojovník za klasickou hudbu, přitahován novou možností, jak svou lásku k hudbě šířit, toto pozvání přijal. S tím rozdílem, že Frank to ale nebral jako legraci. S velkou pompou slavnostně zahájil pořady klasické hudby na Rádio Cultura, později se stal dokonce uměleckým ředitelem této sekce, rádio se pak přejmenovalo na Rádio Cultura PRE-4.

Po několika letech bydlení v centru Sao Paula se Frank rozhodl, že se přestěhuje do nějaké klidnější části. Koupil dům blízko vodní nádrže Guarapiranga a také si koupil plachetnici, kterou pojmenoval Otto. Ve volném čase se na ní rád plavil. Tento hudební velíkán byl vlastně člověk prostých zvyků. Měl rád zvířata a přírodu, miloval svou rodinu a čtyři vnoučata, které mu dal jeho jediný syn Jaroslav. Frankovi rodiče, sestry a všichni příbuzní žili vždy v České republice a přečkali tam i obě války.

V roce 1959 zemřela ve věku 61 let Frankova Tatiana. Byl z toho tak otřesený, že se rozhodl vrátit do Čech. Jen pár let poté v roce 1962 zemřel ve svých 70 letech i on. Dostal infarkt na lavičce v jednom pražském parku poté, co

odehrál jeden ze svých koncertů. Co Frank po sobě zanechal v Brazílii? Tak například celou rodinu, přátele, známé, posluchače rádia Rádio Cultura a také svůj nezpochybnitelný odkaz – vášnivou snahu o šíření kvalitní klasické hudby. A co zanechal v České republice? S trochou nadsázky můžeme tvrdit, že své housle Guarnerius. Po Frankovi smrti se nikdy nenašly, dodnes se o nich nic neví. A rozhodně tam zanechal své srdce, které tam začalo tlouct, a také dotlouklo.

▲ Foto z pohřbu Franka Smita v Praze, 1962

Rozhovor se Silvií Prado Smit Kitadai

Silvie, vy jste i napsala o svém dědečkovi knihu. Jak jste se dostala ke všem těm materiálům, kdo vám celý tenhle příběh vyprávěl? Hledala jste materiály i v archivu?

Tu historii mi vyprávěl můj tatínek, ale když zemřela maminka, přišla k nám domů krabice se všemi těmito materiály. A já jsem si řekla, že ne, že tohle nemůže zůstat uvnitř krabice, že to musím pročíst a musím ten příběh znovu oživit, vrátit ho tam, kam patří. K lidem.

Váš dědeček hovořil česky plynně?

On se narodil v Čechách, žil tam do dospělosti, nikdy to nezapomněl. Já si vzpomínám, že třeba počítal zásadně česky, protože potřeboval, aby to bylo rychle, a jako první evidentně vyšla čeština.

A co váš tatínek? Také ještě česky uměl?

Ano. A dokonce i uměl psát. Jeden čas vytvářel i portugalsko-český slovník, který v té době neexistoval. Všechno to ťukal manuálně na psacím stroji.

A navštívil někdy tatínek Českou republiku?

To ne. On zemřel v roce 1997, hranice byly zavřené, a on už byl taky hodně starý, když se otevřely. Po pádu Berlínské zdi se začaly objevovat letenky do Čech, my jsme s mužem jeli, poprvé to bylo v roce 1996. V té době Češi pochopitelně nebyli připraveni na to přijímat cizince, ani tam skoro žádní nebyli, Staromák byl úplně prázdný. To není jako dneska. A taky to byla doba, kdy 1 brazilský reál byl roven 1 dolaru! (Dnes je to cca 5:1), my jsme se cítili jako milionáři! Nutno říct, že všichni se k nám chovali úžasně. Vzpomínám si, jak jsme si v jedné české luxusní restauraci pochutnávali na knedlicích, když jsme si najednou všimli, že pianista hraje Aquarela do Brasil, jednu z nejpopulárnějších brazilských písní. Pianista poznal, jakým jazykem mluvíme a zahrál pro nás.

Jaké české zvyky se u vás doma dodržovaly nebo snad stále dodržují?

Babička barvila vejíčka, to jsme jako děti dělaly moc rády. Co se týče Vánoc, ty jsme slavili už pobrazilsku, maminka měla italské předky, tak ta zase přinesla nějaké zvyky odtud. Když jsem pak byla v České republice, tak jsem tam ta vejíčka viděla. Když jsem v Čechách slyšela, jakým rytmem a rychlostí mluvíte, tak mi to zase připomnělo dědečka. A dědeček také často povídal „Sakra!“ Akorát jsem v té době nevěděla, že je to česky. Jinak doma s námi pak už tatínek česky bohužel nemluvil, dbal na to, abychom se učili anglicky.

V létě roku 2023 jste se účastnila intenzivního kurzu v Poděbradech a já si vzpomínám, že jste mi říkala, že hodláte najít svou rodinu. Podařilo se vám to? Kde teď žijí?

Dědeček měl čtyři sestry a ty sestry měly děti. Takže to je tahle generace, jsou staří jako já. Dnes bydlí v Černošicích. Ale bylo poměrně složité je najít, podařilo se mi to až na druhý pokus. Když jsem byla v České republice

poprvé, měla jsem napsanou adresu, kde by se rodina asi měla zdržovat, ale když jsem tam přijela, nikdo tam nebyl. Dům byl prázdný. Až poté jsem se dozvěděla, že ten dům, který jsem navštívila, byl v té době na prodej a oni už byli přestěhovaní do Černošic.

A oni o vás něco věděli?

Věděli, protože když se tam dědeček vrátil, pár let před tím, než v Praze zemřel, tak vezl fotky. Synové a dcery Frankových sester mají také děti, a ty jsou tak ve věku tebe. A mluví anglicky. Mohli jsme spolu komunikovat.

Měl dědeček nějaké zvyky nebo rituály, které se domníváte, že byly české?

Podle mě sportování. On strašně rád chodil na procházky a dělal to, co bychom dneska nazvali jako trekking. To je až v poslední době v Brazílii moderní, ale dřív to tedy moderní určitě nebylo. Já si myslím, že tohle jeho pochodování měl odsud. Co znám Čechy, tak vím, že oni taky rádi chodí na túry, po horách. V Brazílii je jen fotbal! Dědeček dělal vepřové, zelí a knedlíky. Babička byla Ukrajinka, jídlo bylo podobné jako to české. Dědeček také pěstoval maliny. To mi ho připomnělo, když jsem byla v Poděbradech na kurzu, tam je měli taky.

Byli jste se jako rodina také podívat do domoviny babičky na Ukrajinu?

Ano, byli jsme se tam podívat se sourozenci v roce 2013, naštěstí jsme to stihli, dnes už by to bylo velmi komplikované a bohužel vůbec nevíme, jak na tom dům babičky je, protože ten byl opravdu v centrálním Charkově. Ale v tom domě jsme byli. Tenkrát to byl dům pro jednu rodinu, dnes je to dům, kde žije padesát rodin. Měli jsme adresu a poprosili jsme, zda se tam můžeme podívat. Nechali nás tam vstoupit.

Zdědil někdo po Frankovi hudební talent?

Frank se pokusil učit mého tatínka a také mou nejstarší sestru a mého staršího bratra. Bez úspěchu. Můj nejmladší bratr se o to už raději ani nepokoušel.

Příběh byl sepsán na základě biografie Franka Smita od Silvie Prado Smit Kitadai, vnučky tohoto slavného houslisty. Její kniha vyšla v portugalské, ale my

jsem si přála, aby se tento příběh dostal i k českým čtenářům. Následně došlo k několika setkáním u Silvie doma v Sao Paulu. Při nich byl příběh doplňován a osvěžován. Hovory byly vedeny převážně v portugalské, ale Silvie se občas snažila proložit vyprávění i českými slovíčky, když vzpomínala na to, jak Frank Smit mluvil doma.

▲ Dům rodiny Franka Smita v Černošicích v České republice. Tento dům byl v době, kdy se Silvia pokusila svou rodinu najít, na prodej. Dům byl prázdný a nikdo tam nebyl. Při své první návštěvě tak Silvia nikoho z rodiny nenašla

Otto Richard Gottlieb

(*31. srpna 1920, Brno, † 19. června 2011, Rio de Janeiro)

Raul Cesar Gottlieb

(*29. prosince 1950, Rio de Janeiro)

„Víte, můj otec byl velmi přísný, rezervovaný, nebyl to takový ten tatínek, který by vás vzal na fotbal nebo s vámi slavil narozeniny. Otec se vášnivě uměl bavit jen o chemii. Cokoli ostatního považoval za ztrátu času, dokonce i spát na kanapi,“ směje se Raul Cesar Gottlieb, syn brazilského chemika českého původu Otty Richarda Gottlieba, muže, který byl dokonce v roce 1999 nominován na Nobelovu cenu za chemii.

Otto Richard Gottlieb se narodil 31. srpna 1920 v Brně Adolfu Gottliebovi a Doře Ornstein. Otto byl nejstarším ze čtyř sourozenců, rodina byla židovského původu, což jí v dalších letech přineslo značné komplikace. To potvrzuje i Raul Cesar Gottlieb, jeden ze synů Otty Gottlieba, který také dal svolení k tomu, aby byl příběh jeho otce uveřejněn. Z jeho vyprávění je patrné, že rodina si prošla náročnými situacemi: „Důvodem, proč moji prarodiče opustili Československo, bylo hrozící nebezpečí nastupujícího nacismu. A obavy prarodičů se skutečně posléze naplnily. Můj děda Adolf Gottlieb byl chemikem v továrně svého tatínka, byl dokonce jeden z jejích majitelů. Továrna se jmenovala Bruder Gottlieb und Brauba a byla to hutní továrna, která dodávala materiál rakouské armádě, vyráběla pánve a nejrůznější smaltované nádoby. Dědeček si byl jist, že továrna bude zabavena a že rodina bude perzekvována. Dědeček továrnu ještě před příchodem nacistů stihl prodat. Už se nám ale nikdy nepodařilo prokázat, že kdysi byla naše. Moje babička Dora Ornstein

◀ *Professor Otto Richard Gottlieb*

se narodila v Brazílii, protože její tatínek Hugo Ornstein obchodoval s Brazílií, exportoval z Brazílie do Vídně kávu přibližně od roku 1880. Dědil tak svůj čas a život mezi Rio de Janeiro a Vídeň. Babička se narodila v Brazílii a získala brazilské občanství, ještě jako dítě se ale vrátila do Vídně, kde žila. Tam se také potkala s Adolfem Gottliebem, mým dědečkem. Dědeček z otcovy strany tedy vyráběl porcelán, dědeček z matčiny strany zase exportoval kávu. Když se moji rodiče vzali, vtipně se začalo říkat, že se prostě jen káva krásně nalila do porcelánového hrnku. Když v roce 1936 zemřel pradědeček Hugo Ornstein, moje babička jakožto jediná Hugova dcera po něm zdědila v Brazílii firmu na kávu. Firma byla veleúspěšná. Zcela jistě prarodičům finančně velmi pomohla v jejich začátcích v Brazílii poté, co opustili Československo. Pradědeček v Brazílii nechal velké jmění. Babička ho ale stihla poměrně rychle „rozšustrovat,“ směje se Raul. „Rozumějte, byla to žena, která byla vychovávána v Rakousku-Uhersku, byla to aristokratka, nikdy nepracovala, její výchova směřovala k tomu, aby byla dobrou ženou v domácnosti. A pochopitelně to také byla tvrdá výchova.“ Raul vzpomíná, jak si babička Dora vedla pečlivou agendu o svých vnucích. Do svého diáře jim přesně vypisovala, kdy přijdou

na oběd. Každé vnučce chodilo zvlášť, v jiný den, aby se mu dostalo plné pozornosti. Oběd byl vždy ve 12:00, a to přesně. Pokud Raul přišel o pět minut dříve, babička poslala dolů služebnou s informací, že není dosud připravena ho přijmout, a že se zasedne ke stolu v pravé poledne. Pokud se Raul o pět minut opozdil, dostal vyčíněno. Raul si také vzpomíná, že když byl on a jeho sourozenci malí, u stolu se nesmělo mluvit bez dovolení. „Museli jsme se hlásit a po vyslovení požadavku bylo rozhodnuto, zda se o té věci bude mluvit, nebo ne. To byla prostě jiná výchova. A takhle byl vychováván i otec.“

Vratme se ale ještě k tomu, co se dělo v předválečném Československu s rodinou Gottliebových. Kvůli tíživé situaci odjeli bratři Otto a Felix v roce 1937 studovat do Anglie na Badingham College, jejich sestra Marie odjela za studiem do Švýcarska. Všichni se raději vzdálili. Raul si pamatuje, že nikdy neslyšel od svého otce, že by v Československu na vlastní kůži pocítil nějaké projevy antisemitismu: „Je třeba ale říci, že on a Felix právě proto odešli do Anglie, aby se nacistické nenávisti vyhnuli. Otec si byl jist, že by je nacisté pronásledovali.“ Úkryt v Anglii bohužel nestačil, Evropa začala být pro Židy nebezpečná celkově, a tak se celá rodina rozhodla odejít do Brazílie. „Po smrti mého pradědečka Huga Ornsteina, což bylo v roce 1936, se prarodiče rozhodli, co dál. Poměrně dlouho otáleli s odjezdem z Československa. Doufali, že Německo nebude Československo okupovat dlouho. Když ale pochopili, že začala válka, rozhodli se Evropu nadobro opustit. Vybrali si Brazílii i proto, že moje babička se tam narodila, a byla dokonce vlastníkem firmy, kterou zdědila po svém otci. Ke vstupu tak tedy ani nepotřebovali vízum.“ Následně se do Brazílie vydal i Otto a všichni jeho sourozenci. Všichni pochopili, že Evropa se pro ně na čas uzavřela...

Když Otto přišel do Brazílie, bylo mu devatenáct let. O dva roky později si zvolil brazilskou národnost, jelikož byla maminka Brazilka, byla to poměrně logická volba. Otto měl navíc Brazílii skutečně moc rád.

Rodina se usadila v Riu de Janeiru, maminka Otty se snažila věnovat exportu kávy, což jak již víme, nemělo dlouhého trvání. Tatínek si otevřel vlastní továrnu, která se věnovala přeměně éterických olejů na suroviny užívané v parfumerii.

V roce 1945 Otto úspěšně dokončil Federální univerzitu v Riu de Janeiru v oboru organické chemie a začal pracovat ve firmě svého otce, kde nakonec zůstal celých deset let. Z jeho vlastních slov bylo patrné, že se mu pracovat ve firmě otce moc nechtělo. Ve firmě dělal všechno – od prodeje přes nákup, od provádění chemických reakcí po obracení lahví a zatápění v kotli. V rámci

práce ve fabrice však také začal provádět různé výzkumy, protože jak sám říkal, potřeboval se vědou „relaxovat“ od práce. Své první vědecké práce začal publikovat už ve čtvrtém ročníku na univerzitě, týkaly se například kaučuku, který se v té době získával hlavně ze stromu *seringueira*, ale toho už v zemi ubývalo. Otto se pokoušel najít i jiné stromy, ze kterých by se kaučuk získával. Při těchto pokusech si ho všiml jistý profesor a pozval ho, aby vedl přípravný kurz pro žáky, kteří se chtějí dostat na univerzitu. Tohle ještě ale nebyl ten správný čas pro budoucího profesora Ottu k zahájení kariéry na akademické půdě. Otto před žáky totiž dostal panický strach, nedokázal učit. Tuto nabídku tedy nakonec odmítl.

V roce 1947 si Otto vzal za ženu Franku Cohen, posléze Franku Cohen Gottlieb. S profesorem Ottou ji pojilo náročné dospívání ovlivněné antisemitismem v Evropě. Franka se narodila v roce 1925 v Itálii do židovské rodiny Guida Cohena a Vitorrie Tedeschi. Guido Cohen dokonce bojoval v první světové válce, kde přišel o oko. Bohužel rodinu zastihla i druhá světová válka. Bylo září 1938, když otec Franky jednou přišel domů s novinami v ruce a ustaraným výrazem. „Musíme z Itálie pryč, dívky už nemohou studovat na veřejných školách.“ Ale nebyly to jen dívky, které v ten moment ztratily nárok na vzdělání. Oba rodiče Franky pracovali ve státní správě a v době, kdy fašistická Itálie převzala po vzoru Hitlera tzv. rasové zákony (po vzoru norimberských zákonů), byli všichni Židé rázem vyloučeni z veřejného života. Rodina se rozhodla odjet do Brazílie. Získání brazilského víza pro rodinu nebyl tak obtížný, jelikož se v Brazílii už nacházeli dva bratři Guida: Arthur a Umberto. 4. 4. 1939 se tak celá rodina ocitla v Riu de Janeiru. Tatínkovi Guidovi v té době bylo 44 let, mamince 41 let, France 13 let a její sestře Giordaně 10. Franca také vzpomínala, že mezi nejsmutnější události jejího života patřilo to, když v kvůli nehodě zemřela v roce 1949 její sestra Giordana a když přišla smutná zpráva o tom, že její strýček Marcel, kterému bylo 25 let, zemřel v Osvětimi.

Otto a Franka se ostatně poznali právě díky svému židovskému vyznání. V Riu de Janeiru existovala mládežnická skupina ARI, jakési sdružení židovské obce. Přítel Ottových rodičů si myslel, že by bylo zajímavé, aby se ten nemluvný chlapec seznámil s dívkou, která pro změnu nikdy nezavře pusy. A tak se Otto a Franka dali dohromady. A zůstali spolu 64 let. Z tohoto manželského svazku pak vzešly tři děti: Hugo, Raul a Marcel.

Otto Richard Gottlieb pocházel z rodiny chemiků, svůj zájem o chemii považoval za rodinné dědictví. Při své práci se také vždy potkával se zajímavými lidmi, například s Pérolou Zaltzmann, Brazilkou, která byla, s nadsázkou

▲ Svatební foto Otty a Franky, 1947

řečeno, „nejblíže“ Nobelově ceně. Pérola si totiž vzala za manžela Marshala Nirenberga, amerického biochemika, který tu Nobelovu cenu skutečně dostal.

V roce 1955 vstoupil Otto do Institutu zemědělské chemie. V té době se středem zájmu prakticky ve všech sekcích tohoto institutu stala analýza brazilských rostlin. Otto dostal za úkol zkoumat jeden z nejkrásnějších brazilských stromů *pau-rosa* (růžové dřevo), který se mu do jisté míry stal i osudným. „Z tohoto stromu jsme získávali cenné esenciální oleje, ale zjistili jsme, že zbytky dřeva potom velice dobře hoří, což znamenalo, že jsme nevytáhli všechno, že tam ještě něco je a je to velmi hořlavé. Analýzou jsme společně s mými kolegy zjistili, že to není esenciální olej, díky kterému dřevo tak dobře hoří, ale že jsou tam ještě další hořlavé esence, které jsme následně dokázali izolovat. A síla osudu? Esenciální oleje z *pau-rosa* se staly nejprodávanější

surovinou v podniku mého otce. Oblasti mého bádání byly různorodé, ale co mi zůstalo na celý život byla fascinace amazonskou faunou.“

Když v roce 1959 skončila firma Ottova otce, Otto cítil potřebu držet krok s moderní organickou chemií, která v té době v Brazílii získávala na důležitosti. Od 60. let se měnily přístroje, laboratoře, dokonce i náhledy na různé problémy. Gottlieb odjel na stáž do Weizmannova institutu v Izraeli, což v té době bylo a stále i je jedno z nejšpičkovějších a nejprestižnějších pracovišť na světě. Seznámil se tam s magnetickou rezonancí, tehdejší světovou novinkou. Když se Gottlieb vracel do Brazílie, začal znalosti z magnetické rezonance předávat Brazilcům z první ruky, publikoval dokonce i dvě učebnice. Jednu o hmotnostní spektrometrii, druhou o nukleární magnetické rezonanci. Zajímavé je, že i po tolika letech, kdy v obou těchto odvětvích došlo k velkému pokroku, zůstávají jeho základní myšlenky z těchto učebnic stále platné a někteří profesori jeho knihy užívají dodnes.

Od 60. let se pak Otto naplno věnoval svému poslání coby profesor organické chemie a přednášel na nejrozličnějších brazilských univerzitách. Národním a racionálním způsobem ukazoval, jak látky reagují, jeho výuka byla vždy doprovázena praktikami extrakce i izolace látek, jeho brilantní hodiny byly mezi studenty velmi oblíbené a dávaly možnost porozumět obrovskému množství organických reakcí. Nidia Franca Roque, dnes profesorka chemie v důchodu, tehdy studentka a diplomantka profesora Gottlieba, na něj vzpomíná jako na úžasného profesora. „To, jak dokázal vzdělávat a školit další studenty, v tom podle mě tkví jeho největší přínos. On v podstatě změnil přístup k výuce organické chemie v Brazílii.“

Profesor Gottlieb také založil mnoho výzkumných skupinek, ze kterých později vznikly výzkumná pracoviště a laboratoře. V jednom z rozhovorů Otto přiznával: „Lidé se mi smáli, když viděli, jak mezi univerzitami pendluji, ale pro mě to opravdu byla čistá láska k tomuto odvětví chemie, co mi dávalo sílu. Chemika přírodních produktů zajímá neskonale rozmanitost přírodních substancí v kombinaci s její trojrozměrnou krásou. Máme před sebou nádherný a dosud neobjevený brazilský svět.“

Profesor Gottlieb se také podílel na vzniku Universidade de Brasília, která byla založena v roce 1962 jako experiment. Předpokládalo se totiž, že se založí univerzita poněkud odlišná, s důrazem na výzkum a možnost doktorského studia. Byla povolána ta největší inteligence z celé Brazílie. Vznikla univerzita, která neměla v Brazílii obdoby. Otto se rozhodl do Brasília přesídlit natrvalo. V roce 1965 se však naděje na pokračování zcela výjimečné univerzity roz-

plynuly. A to za dosti dramatických okolností. Po civilně-vojenském převratu v roce 1964 totiž převzala v Brazílii moc tzv. vojenská junta. Došlo k vraždám, mučením, k únosům politických odpůrců, k pronásledování příslušníků levicových guerill, pronásledována byla ale pochopitelně také inteligence, studenti, profesori, umělci, novináři či jiní občanští aktivisté. Profesorka Nidia vzpomíná, jak byla ona sama v té době na stáži ve Francii. „Byla jsem se během stáže podívat také v Polsku, Berlíně a v Praze. Když jsem se vracela do Brazílie přes komunistické Německo, nedali mi razítko, protože věděli, že bych měla v Brazílii velké problémy, že se vracím přes komunistickou zemi.“

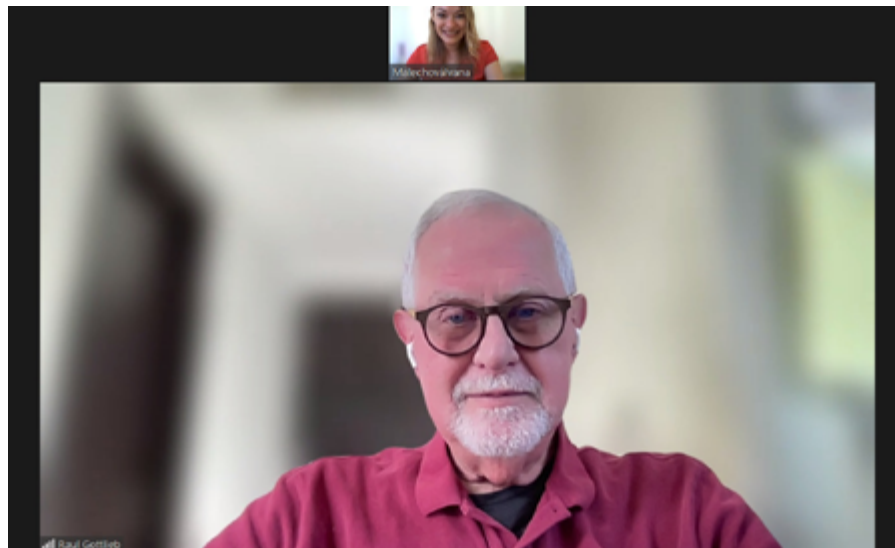
Začátek vojenské diktatury v Brazílii byl výsledkem civilně-vojenského převratu proti prezidentu João Goulartovi z 31. března 1964. Převrat měl podporu konzervativních sektorů společnosti, jako jsou podnikatelé, vlastníci půdy, tisk a církev, kteří se obávali postupu sociálních reforem navržených Goulartem, jenž byl považován za komunistu. Převrat měl také podporu Spojených států, které se obávaly sovětského vlivu v Latinské Americe. Vojenská diktatura trvala 21 let do roku 1985, během tohoto období měla Brazílie pět vojenských prezidentů, kteří vládli prostřednictvím institucionálních aktů, které jim dávaly absolutní pravomoci. Prvním prezidentem vojenské diktatury byl Humberto de Alencar Castelo Branco. A právě ten si k sobě v roce 1964 předvolal profesora Gottlieba: „Když jsem se vrátil z ciziny, v polovině roku 1964, univerzita už byla „vyčištěna.“ Ale ani to nezabránilo přísnému a neustálému dohledu nad zbývajícími učiteli. I přesto jsme se ale snažili být produktivní. Atmosféra se ale zhoršovala, z funkce nakonec odešel i rektor, na konci roku 1965 bylo osm profesorů vyhozeno na základě intervence vlády. Okamžitě jsme požádali o pomoc mezinárodní sdružení vědců. Dopis si převzal americký velvyslanec a ihned ho adresoval jako petici do prezidentského sídla v Brasília. Toho dne jsem byl předvolán do prezidentského paláce (Palácio do Planalto). Naše konverzace nejdříve probíhala v milém duchu, prezident Castelo Branco povídal o tom, jak navštívil moje rodné město – Brno, a pochválil, jak je dosud pole, kde bojoval Napoleon, zachováno. Hned následně ale začal křičet. Zřídka jsem viděl, aby někdo během takové chvíle změnil náladu. Díval se na naši petici jako na vměšování se světa do brazilských záležitostí, pro nás to byl akt ve prospěch svobod jednotlivce. Byl jsem předvolán možná i proto, že jsem byl považován za umírněného a apolitického, snažil jsem se vysvětlit význam mezinárodního vědeckého společenství, ale nefungovalo to. Jen pár dní na to byla univerzita uzavřena. Je mi moc líto, že jsme přišli o tak výjimečnou univerzitu,“ vzpomínal profesor Otto.

◀ **Ivana Malechová a Nidia Franca Roque, bývalá studentka a následně diplomantka profesora Otty, dnes profesorka chemie v důchodu**

V posledních letech se pak profesor intenzivně věnoval kampani proti odlesňování pralesa. Podle něj totiž existuje mnoho druhů, které jsou před vyhynutím, a velká část těchto druhů žije nebo se vyskytuje právě v Amazonii. Podle profesora totiž známe asi jen 15 procent druhů rostlin, zvířat a hub, může se tedy stát, že 85 procent zbylých druhů může být vyhubeno ještě dříve, než se o nich vůbec něco dozvíme. Situaci podle něj nepříspěvá ani to, že je Brazílie zemí s velkým nedostatkem ekologů, mykologů a biologů, kteří by mohli výzkumu věnovat.

“Věřím tomu, že v budoucnosti může dostatek znalostí v oblasti přírodních produktů pomoci čelit základním problémům přežití, může pomáhat v boji s nemocemi, s bídou, s přelidněním obyvatelstva ve velkých městech atd. Nepřežili bychom bez léků, jejichž výroba je založena na přírodních látkách, ať už na přímo, nebo jako modely syntetických derivátů.“ Profesor Gottlieb pak chtěl nové substance a nové molekulární modely pro získávání syntetických látek hledat v lesích neotropických oblastí. Velice ho zlobilo, že

▲ Raul Cesar Gottlieb, syn Ottý, ve videohovoru s Ivanou Malechovou

lidé tato místa ničí, než aby je studovali. „Jeden druh přitom může obsahovat stovky nebo tisíce přírodních esencí. My, jako vědci, máme pramalý vliv na tom, zda se bude odlesňovat nebo nebude, jediné, co můžeme udělat, je snažit se svou práci v ohrožených oblastech co nejvíce urychlit. To je pro mě nejvýznamnější sociální úsilí chemiků pro konec tohoto století. Něco v chemii může počkat, ale fytochemie¹ ne.“

Profesor Gottlieb se domníval, že v budoucnu nás nebude trápit, jak vyrábět potraviny, léky, energii, výrobky v dostatečné kvantitě, ale jaký to bude mít důsledek na životní prostředí. Trápilo ho, že při té obrovské rychlosti, s jakou dochází k destrukci biosféry, atmosféry, a dokonce i stratosféry, jejíž chemické složení ovlivňuje organismy obecně a lidstvo zvláště, bude během pár desítek let stát nepředstavitelné jmění, abychom vůbec udrželi člověka na planetě Zemi s tím, co budeme mít k dispozici. Považoval také za velice důležité, aby se do budoucna spojila biologie, ekologie a chemie, neboť podle něj ne všechny jevy, které pozorujeme v přírodě, jsou založeny na poznatcích biologů a ekologů. Integrací chemie s biologií, ekologií a geografii vyvinul pro-

¹ Fytochemie se věnuje chemické analýze rostlin a rostlinných produktů.

fesor Gottlieb novou oblast studia v rámci chemie přírodních produktů: biochemickou systematiku rostlin nebo také jinak zvanou chemickou taxonomii, která dokáže identifikovat skupinu chemických látek přítomných v rostlinách.

Profesor Gottlieb je považovaný za největší jméno v chemii přírodních produktů v Latinské Americe. Zasloužil si svůj život studiu brazilského rostlinného dědictví. Jeho výzkumy vedly k objevům různých látek, např. neolignanů, které se v přírodě nacházejí v různých rostlinách a které jsou známy pro své potenciální farmakologické vlastnosti, mají vliv na lidské zdraví. Některé mají protizánětlivé účinky a používají se v boji s nádory. Během svého života nashromáždil ve své knihovně přírodních zdrojů na dva tisíce knih. Jeho vědecký výzkum obsahuje téměř 700 článků, většinou o udržitelnosti.

V roce 1999 byl nominován na *Nobelovu cenu za chemii* za poznatky o chemické struktuře rostlin, které umožnily analyzovat stav zachování mnoha ekosystémů. „Měl skutečnou vášeň pro chemii přírodních produktů. Z jeho laboratoře v chemickém institutu USP (Universidade de São Paulo) vyšli ti nejlepší lídři, jaké dnes v Brazílii máme v chemii přírodních produktů,“ řekla Vanderlan da Silva Bolzani, která byla profesorem Gottliebem vedená v magisterském a doktorandském studiu. Dnes je výzkum prováděný jeho následovníky mnohem složitější, analytické techniky jsou stále citlivější a přesnější, interakce s jinými oblastmi znalostí se staly zásadní, ale hledání nových látek pokračuje, protože, jak řekl sám profesor: „Rostliny obsahují stovky látek a jedna z nich může být důležitější než galaxie.“

Jeden z největších brazilských vědců profesor Otto Richard Gottlieb, původem Čech, zemřel 19. června 2011 v Riu de Janeiru, jeho manželka Franka zemřela 17. ledna 2020. Zanechali po sobě tři děti, nejstaršího Huga, mladšího Raula a nejmladšího Marcela.

Rozhovor s Raulem Cesarem Gottliebem

Raule, které faktory nejvíce utvářely osobnost vašeho tatínka?

Otec se narodil jako žid a zemřel jako žid, židovské náboženství tvořilo společně s jeho českým dětstvím a brazilským dospíváním část jeho identity, stejně jako to, proč se stal chemikem.

Hovořil váš otec česky? Slyšel jste ho někdy česky mluvit?

Ano, česky mluvil, ale jazyk, který používal při dorozumívání se s rodiči a sourozenci, byla němčina, protože moje babička, ač se narodila v Brazílii, žila ve

Vídni. Můj dědeček dokonce bojoval v rakouské armádě. Otec nám říkal nějaké české výrazy a slova, také jazykolamy. Bylo to hlavně v rámci legrace a hry, často nás upozorňoval na to, že mnohá slova nepotřebují žádný vokál. Teď si vzpomínám, že zmiňoval ten jazykolam o prstu strčeném skrz krk: „Strč prst skrz krk.“ To bylo ono.

Když jsem mluvila s kolegyní Otty Nidiou, tvrdila, že s ní Otto o Československu nikdy moc nemluvil...

(smích) Můj otec totiž nikdy nemluvil nijak sáhodlouze o žádném jiném tématu, než byla chemie. Ale ano, občas mluvil o životě v Brně. Ne s nijakou přehnanou nostalgií, ale zato s respektem a láskou. Bylo zřejmé, že měl život v Československu rád, kdyby nebylo nacismu, nikdy by neodešel.

Nevíte, zda se někdy Otto vrátil do České republiky? Vy sám jste někdy v Čechách byl?

Dokáži si představit, že se otec v nějakém momentě do Čech vrátil, ale nedokáži být konkrétnější. Já jsem byl v Čechách už asi třikrát, nejvíce v Praze, ale jednou jsem se byl podívat i v Brně. Byl jsem se podíval na dům, ve kterém žil můj tatínek, a ještě před ním jeho babička. Je moc zajímavé, že dnes je z tohoto domu Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ). Zajímavá náhoda.

Po komunismu jsme se snažili o nějakou kompenzaci našich majetků. Mluvím o domech, ne o továrně, ta byla ještě před příchodem nacistů z bezpečnostních důvodů prodána. Česká vláda nás vyplatila. Pohled naší rodiny na Českou republiku je velmi příznivý, jsme velmi vděční.

Dodržovala vaše rodina nějaké české tradice?

Všechny rodinné tradice byly židovské. Kromě toho jsme také Italové a vždy jsme měli velmi blízko k rodině našich italských prarodičů, kteří nás doslova zaplavili italskou kulturou. Na tu českou moc prostoru nebylo.

Zdědil někdo v rodině po Ottovi talent na chemii? Jste tři synové. Kam vedly vaše kroky?

Ano, můj starší bratr Hugo Emilio Gottlieb je učitel chemie. Já a můj mladší bratr jsme inženýři. Ottův otec byl taky chemik a myslím, že i dědeček. Takže to máme tři nebo čtyři generace chemiků, ale teď se řetězec trochu přetrhl.

Můj starší bratr Hugo žije v Izraeli od 70. let 20. století. Má tři dcery, pět vnuček a vnuka. Já jsem celý život prožil v Riu de Janeiru, ale posledních šest let trávím každý rok pár měsíců v Izraeli. Mám dva syny v Riu a dceru v Izraeli. Také mám pět vnuků a dvě vnučky. Můj mladší bratr Marcel žije v Riu, má tři syny a dvě dcery, dvě vnučky a tři vnuky.

Ottovi a France se tedy narodily tři děti. Mají 11 vnoučat a 18 pravnoučat. Je tu ale ještě potenciální nárůst až na 20, protože Marcel má dvě krásné dcery, které jsou stále ještě svobodné. Budoucích možných chemiků je tak nasnadě.

—

Příběh byl sepsán na základě četby a rozborů mnohých článků, které o Ottu Gottliebovi vyšly v Brazílii. Následně došlo k osobnímu setkání s Nidiou Francou Roque, která jako blízká spolupracovnice Otty Gottlieba potvrzovala především vědecké a pracovní údaje z jeho životopisu. Toto setkání bylo vedeno v portugalštině a proběhlo v únoru 2024. Poté došlo k online setkání se synem Otty Gottlieba Raulem, který žije v Izraeli. Hovory s ním byly vedeny opět v portugalštině a na základě nich byl sestaven především rodinný a osobní život vědce. Nutno podotknout, že Raula Gottlieba velice potěšil zájem českých čtenářů o příběh jeho otce.

Renata Daniček

(*3. srpna 1953, Sao Paulo)

Po mamince zbyl Renatě jen velký černý kufr. Černý, kožený, lakovaný. S ním Renatina maminka v roce 1949 přiletěla do Brazílie, aby si tu mohla vzít Renatina tatínka, který byl v Brazílii už od roku 1947. Oba pocházeli z Československa. V onom kufru si Jiřina Daniček vezla celý svůj život. I díky němu pak přežívala nelehké počátky v Brazílii.

„Maminka si v kufru přivezla knihy, fotky, krásnou stříbrnou pudřenku, šátek, který nosívala při sokolských akcích, kožené pouzdro na cigarety, mlýnek na kávu, všechno ručně dělané,“ začíná vyprávění Renata. „Český kroj pak přišel poštou. Spoustu věcí po mamince mám dodnes, s láskou je uchovávám. Aby vzpomínky nezapadly, rozhodla jsem se udělat projekt, který jsem pojmenovala *Nostalgie*. Jsou to malé knížtičky plné vzpomínek a fotek, mají tři díly. Je to celkem dvanáct ručně vázaných brožurek, desky jsou v barvě vlajky České republiky.“

Proč se Renatini rodiče do Brazílie vlastně vydali? Asi že hledali lepší život, než byl ten, který žili v poválečném Československu. Tatínek navíc vytušil, že se blíží těžké časy komunismu...

Josef Daniček

(*18. červen 1921, Železný Brod, † 19. květen 2011, Sao Paulo)

Josef Daniček mluvil sedmi jazyky. Za druhé světové války ho poslali do Berlína, aby se tam staral o zásobování, také proto, že byl na jazyky talent. Všechny, které ovládal, se naučil sám. Mluvil francouzsky, německy, polsky, anglicky,

▲ Černý kufr, ve kterém si Jiřina Daniček v roce 1949 přivezla do Brazílie své první věci

ky, v Brazílii se hned naučil portugalsky, a dokonce i japonsky. Šest měsíců před koncem války se k němu a jeho kamarádům dostala informace, že brzy začne bombardování Berlína. Rozhodli se, že bude lepší, aby z Berlína rychle odešli. „Pamatuji si, jak mi tatínek říkal, že šel pěšky celou noc, přes den pak spal. A takhle znovu a znovu. Až došel do Prahy.“

Josef vystudoval obchodní školu a rád pracoval v mezinárodních stycích, velmi mu v tom pomáhal jeho talent na jazyky. Pak ale přišel komunismus a začaly se zavírat hranice. „Jak jen budu v téhle zemi pracovat?“ ptal se prý tenkrát Josef a začal pomýšlet na to, jak ze země odejít. Byl rok 1947. Od vlády prý tehdy dostal na výběr Kanadu, Austrálii nebo Brazílii. Josef si vybral Brazílii, do které začal vyvážet české sklo. „Maminka pracovala jako státní úřednice, takže se jí podařilo získat vystěhovalceký pas a v roce 1949 tedy do Brazílie přijela i ona. Zůstat v Československu nechtěli: „Mami, jedu do Brazílie, ale nejpozději za dva roky se vrátím,“ řekla tehdy Renatina maminka své mamince. Jenže se vrátila až za dvacet let...

Renatini rodiče se vzali až v Brazílii 4. července 1949. Tatínek si tu pak otevřel firmu na bižuterii, po čase ji ale musel zavřít a začal se věnovat exportu

▲ Český sbor v Českém klubu vedený Josefem Daničkem, dobová fotografie

v různých firmách. Maminka byla žena v domácnosti, starala se o nás, výborně vařila, šila a pletla. Šila nejen oblečení pro nás, ale i pro naše panenky. Upletla pro ně třeba krásné filcové botičky. Jednou dokonce řekla tatínkovi, aby nás vzal někde na výlet, že doma potřebuje vymalovat. Uměla všechno. Strašně jsem ji za to obdivovala," dodává Renata.

Na svého tatínka vzpomíná Renata jako na tatínka přísného, který měl za každých okolností rád přesnost. „Tatínek nás naučil té české přesnosti, tu Brazilci nemají. Vždycky říkával, že když tě někdo pozve na večeři v sedm, tak ty už dvě minuty před sedmou stojíš u zvonku a v sedm přesně zvoníš. Také si vzpomínám, jak se vždycky ptal, kolik něco stojí. A já mu řekla: „Asi dva reály.“ A on: „To ne, já chci vědět, kolik přesně to stojí. Reál padesát, dva reály třicet, kolik?“

Renatin tatínek vedl na Unii český sbor, kde zpívala i Renatina maminka a sestra. V roce 1960 měl pěvecký sbor na třicet členů. Na klavír tam hrála

dnes již bohužel zesnulá Helena Novotná, maminka Jorgeho Novotného, současného prezidenta Unie. Zpívaly se české lidovky, ale i brazilská hymna. Unie měla také taneční kroužek. Některé kroje byly i sto let staré, krásně a bohatě vyšívané, to se Renatě a její sestře vždycky moc líbilo. Vystoupení tanečního kroužku pak doplňovaly české obědy při nejrůznějších oslavách. Nejdůležitější oslavou na Unii ale byl dvacátý osmý říjen, den založení Československa. „Tam se chodilo povinně, přes to nejel vlak,“ vzpomíná Renata. „Ale my jsme to jako děti mívaly rády, protože jsme se vždycky hezky nastrojily, tatínek s maminkou nám pořídili nové šaty, bylo to fajn.“

▲ Jiřina Daniček a Josef Daniček, dobová fotografie

Jiřina Daníček

(*18. leden 1923, Jablonec nad Nisou, † 1. prosinec 1992, Sao Paulo)

Renata si vzpomíná, že maminičino jméno Jiřina bylo pro Brazilce velmi těžké, nemají totiž hlásku ř a jejich j se vyslovuje také jinak. Jiřina tedy všem říkala, že se jmenuje Virginia, všichni ji tak tedy i oslovovali. „Maminku jsem milovala, byla vždycky ochotná všem pomoci, byla empatická, zručná, pozorná, oddaná nám, dcerám i celé rodině. Vůně, která se linula z kuchyně, byla jedinečná. Šaty, které šila, byly okouzlující. Pozornost, kterou nám věnovala, byla neskonalá. Je to pro mě výjimečná žena. Zanechala mnoho vzpomínek,“ dojíímá se Renata a pokračuje: „Nejlepší byly ale její jahody se šlehačkou, vždycky nám je se sestrou mačkala s cukrem. Byl to se sestrou náš nejoblíbenější dezert,“ usmívá se ještě dnes Renata. Doma se prý ale vařila i jiná česká jídla. Nechyběl guláš, kachna se zelím, svíčková, vepřo knedlo zelo, dělaly se také bramborové a chlupaté knedlíky. „Maminka pekla štrůdl, švestkový koláč, buchty, na Vánoce se dělala vánočka a cukroví. Také se tradičně podávala houbová polévka. Místo tvarohu, který se v Brazílii nedal sehnat, se dával čerstvý bílý sýr. Na Vánoce se vždy dělala krůta plněná ořechy a k tomu kroupy na sádle. Stromeček musel být zásadně živý, aby provoněl celý dům. To chtěla maminka.“

Doma se prý nezbytně mluvilo česky. Rodiče na obě dcery mluvili česky, obě děvčata musela česky odpovídat. Nejdřív to prý Renatě přišlo zvláštní, občas se na rodiče kvůli tomu obě dívky zlobívaly, než prý pochopily, že čeština se může stát jakýmsi „tajným kódem.“ Nikdo, krom rodičů, jí totiž nerozuměl. Později také pochopily, že nebýt tohoto rodičovského naléhání, nikdy by si nepopovídaly s dosud žijícími českými příbuznými.

„Jako dítěti mi strašně chyběli příbuzní. Strašně jsem si přála mít kolem sebe nějaké sestřenice a bratrance. Všichni ostatní kamarádi v Brazílii je totiž měli, já nic. Maminka byla ale žena velice praktická. Když mi bylo pět let, byla jsem společně s dcerou jedněch našich známých pokřtěna. Ti známí byli také Češi: Ellen a Alex Duchoňovi. Maminka pak rozhodla, že půjde malé Elen za kmotru, Ellen Duchoňová zase šla za kmotru mě. „Tak, holky! A teď jste sestřenice,“ zavelela tehdy maminka a já měla konečně svou „českou“ sestřenici, kterou jsem si tak moc přála.

Renata má ještě starší sestru Janu (1950), ta žije v současné době ve Švýcarsku. Stejně jako Renata se i Jana narodila v Sao Paulu. Její jméno je Jana,

▲ Renata a Jana ve Florencii, dobová fotografie

▲ Taneční kroužek v Českém domě, dobová fotografie

ale psáno jako „Yana“. Zapsali to tak v anglické škole, kterou Renata s Janou navštěvovaly. Bylo to kvůli výslovnosti, aby se jméno četlo stejně jako v češtině. Vizuálně si Renata a Jana nejsou podobné, Renata je drobná blondýnka s modrýma očima, Jana má hnědé vlasy a hnědé oči. „I když si nejsme podobné, jsme si velice blízké. Jana se o mě vždycky starala, dostala to totiž za úkol od rodičů,“ směje se Renata. „A je pravdou, že to dělá dodnes, i když žije v jiné zemi. Vždy se o mě a o moje děti zajímá, často se navštěvujeme. Čeština je opravdu náš tajný jazyk. Já mám dvě děti: Fernandu a Lucase. Když mi zemřel muž, byla jsem z toho hodně špatná, potřebovala jsem oporu rodiny, a tak jsem se vydala za sestrou do Švýcarska. Její manžel je Francouz, takže oni spolu doma mluví francouzsky. Měli také paní na výpomoc v domácnosti, to byla Španělka, takže na ni zase mluvili španělsky. Také ale oba dva mluví plynule anglicky a německy. Můj Lucas byl v té době malinký chlapec, když jsme tam jeli na návštěvu, byl mu rok a půl. Byli jsme u sestry dva měsíce, a když jsme se vrátili do Brazílie, Lucas začal koktat. Já jsem ho vzala k doktorovi a ten se mě ptal, kdeže jsme to s Lucasem byli. Odvětila jsem, že u sestry ve Švýcarsku. Lékař se ptal, jak jsme tam mezi sebou mluvili. Na to jsem řekla, že portugalsky, anglicky, německy, francouzsky, česky... Pamatuji se, že se vyděsil a řekl, že je to jasné, že tak malé dítě reaguje koktáním, a že to musíme rozdělit. Že dítěti musí být jasné, kdo mluví kterým jazykem. Nesmí se to prý míchat.“

„Jak se žilo v komunistickém Československu jsme moc nevěděli,“ vzpomíná Renata. „Prarodiče sice psali každý týden, ale dopisy byly možná cenzurované. Navíc tatínek a maminka v roce 1959 získali brazilské občanství, to české tím pádem ztratili, a vrátit už se nemohli. Maminka se poprvé do Čech podívala v roce 1966, to si myslím, že už tam byl Alexandr Dubček a bylo to takové mírnější. Jaké to tedy v Československu opravdu je, jsme nevěděli, ale já si vzpomínám na svou sestřenicí, která pracovala v hotelu v Železném Brodě. Vždycky si nám stěžovala, že nemůže sehnat knoflíky, které by chtěla. Ona chtěla být v práci šik, nosila sukni a sako, ale nesehnala v Československu knoflíky, které by jí k tomu saku ladily. Tak mi poštou posílala kus látky, abych jí v Brazílii sehnala knoflíky, které se k ní budou hodit.“

Dle Renatina vyprávění se rodičům po Československu pořád stýskalo. Aby zahnali stesk, chodili často do českého klubu. Byl tam bar, hrály se tam kuželky a volejbal, bylo tam piano a mohly se zpívat české písničky. O víkendu pak Renata a Jana chodily do klubu také. Rodiče pili pivo, děti si hrály. Pravdou prý ale bylo, že maminka vždycky doufala, že se jednou do Československa

vrátí. Nikdy se pořádně nenaučila portugalsky, zato tatínek mluvil perfektně. Neměl skoro ani žádný přízvuk.

„Já i sestra mluvíme česky dobře, Jana umí i psát, to já jsem se nenaučila,“ přiznává Renata. „Doma se mluvilo česky, ve škole anglicky, s kamarády jsme si povídaly portugalsky. Zaplať pánbů, opravdu, že nás rodiče nutili česky mluvit, protože já jezdím do Čech zhruba každé dva roky a dokážu tam být soběstačná, a navíc si i hezky popovídat se sestřenicemi.“

Rozhovor s Renatou Daniček

Kdy jste se poprvé podívala do Čech?

Poprvé to bylo v roce 1976, byla jsem na táboře v Rakousku a měla jsem volný víkend, tak jsem se sama rozhodla, že pojedu za babičkou. Jí už bylo v té době 90 let. Z Prahy jsem si vzala autobus do Železného Brodu, kde pracovala moje sestřenice v hotelu. Plán byl takový, že navštívím sestřenicí a ta mě následně

◀ **První setkání Renaty s babičkou, 1976**

vezme za babičkou. Jenže když jsem přijela do Železného Brodu, sestřenici jsem v hotelu nenašla, měla zrovna volno. Nějaký zaměstnanec mě sice navigoval, jak dům sestřenice najít, ale neřekl mi to úplně přesně a dost jsem bloudila, plakala. Bylo mi v té době 23 let! Naštěstí mi zastavili jedni hodní lidé v autě, kteří věděli, kde sestřenice bydlí, a vzali mě tam. Další den jsme společně jeli za babičkou. Bylo to poprvé, co jsem svou babičku viděla. Tři dny jsem jen brečela. Podruhé jsem se podívala do Čech s mým mužem, to bylo v roce 1983. Můj muž se tam chtěl podívat. Ale nebyl internet, nedělaly se žádné rezervace jako dnes, přes booking a tak. Přiletěli jsme v noci do Prahy a chtěli jsme jet do hotelu Interkontinental. Jenže taxikář nás chtěl vzít do Kladna, že teď nebude hotel otevřený. Mluvili jsme anglicky, to nám doporučila maminka, abych prý raději nemluvila česky. Jenže ten taxikář nám vůbec nerozuměl. Tak povídám: A dost! Budu mluvit česky! A povídám mu, aby nás pěkně zavezl do Interkontinentálu. Tam se nám moc líbilo, jenže nám druhý den řekli, že musíme odejít, že přijedou Němci na Velikonoce a nemají pro nás místo. Byli jsme dost zoufalí, ale pán na recepci nám řekl, že nám může doporučit jeden privát. Můj muž byl úplně vyčerpán, co to jako ten privát je a kam nás ten člověk chce poslat. Nezbylo nám, než mu věřit. Jeli jsme tedy na doporučení k jednomu pánovi do jeho privátu, kde jsme platili asi čtyři stovky. Předtím jsme ale museli jet na policii a říct, kde budeme ubytováni, to se prý muselo. Ten pán, který nás ubytoval, nás prosil, abychom řekli, že mu platíme stovku. Na tu policii jsem se moc bála jet, ale jakmile jsme řekli, že jsme z Brazílie, tak všichni začali vykřikovat „Peléééé, Peléééé!“ a hned nás pustili. Na tom privátu jsme byli asi čtyři noci a pak jsme se potkali s rodinou. Legerace byla, když jsme se jednou ráno probudili a můj bratranec nám vezl kabáty. Divila jsem se, proč nám to veze, ale on řekl, ať se podíváme z okna ven. Sněžilo! A přitom byl květen! Každý den jsme si vyměňovali české koruny, ale skoro nic jsme si nekoupili! Nikde totiž skoro nic nebylo. Nakoupili jsme si maximálně v Tuzexu. Jediné, co jsme si tehdy přivezli, byly gravírovací obrázky, nějaké sklo a takové ty panenky ze slámy. Ty mám dodnes.

Vy i vaše dvě děti Fernanda a Lucas máte české občanství a český pas. Jak jsou na tom děti s češtinou?

Děti umí nějaká česká slovíčka, ale jinak česky nemluví. Lucas se třeba naučil: „Dědo, co mi dáš?“ Několikrát jsme byli i navštívit české příbuzné. Moje maminka byla jedináček, ale měla bratrance Oldu a ten měl syna Oldu, s tím jsme hodně kamarádili. Tatínek měl tři sourozence, s dětmi jejich dětí jsme se pak

také vídávali. V Brazílii bohužel nikdy nebyli, ale vždy jsme udržovali a stále i udržujeme kontakty. Někdy jsme se ale scházeli v domě mé sestry ve Francii, tam to pro ně bylo přeci jen blíží.

Mluvila jste o svém muži, se kterým jste navštívila Československo. Víte, že vás potkalo velké neštěstí. Co se stalo vašemu muži?

Když mi bylo 34 let, obě děti už byly narozené, můj muž bohužel ve spánku zemřel. Fernandě byly čtyři roky, Lucasovi rok a půl. Nikdy jsem nepochopila, co se stalo, můj muž nikdy moc nepil, nekouřil, nepil ani kávu, dobře jedl, sportoval. Prý zemřel na mozkové aneurysma. Nemělo to pro mě vůbec žádnou logiku, proč se to stalo. On prostě jeden den šel spát a druhý den už se neprobudil. To bylo opravdu hrozné. Ještě, že jsem měla pořád rodiče, maminka mi tenkrát hodně pomohla, dokonce i sestra, která už v té době byla ve Švýcarsku. Pomohla i švagrova rodina. Ze dne na den jsem se prostě stala maminkou i tatínkem. Můj muž byl v té době zapojen ve velkém projektu pro jednu americkou firmu, já byla na rodičovské dovolené a plánovala, že se vrátím do práce, až budou děti větší. Musela jsem se vrátit do práce ihned. Chodili jsme spolu dvanáct let, devět let jsme byli manželé. On byl moje životní láska. Bylo to opravdu těžké, chodila jsem na nejrůznější terapie, hledala nějaké vysvětlení, proč se to stalo. V žádném směru, ani v náboženství jsem však odpověď nenašla. Musela jsem ale jít dál kvůli dětem. Musela jsem je vychovávat, taky jsem se snažila, aby je v životě nikdo nelitoval, že nemají otce. Chtěla jsem z nich vychovat silné jedince, byla jsem asi i dost přísná. Fernanda se mnou chtěla spávat v posteli, když prý tam není tatínek. Nedovolila jsem jí to. Říkala jsem jí, že to je můj pokoj a oni že mají svůj. Byla jsem tvrdá na sebe a trochu i na ně.

Kde se cítíte doma?

Všude. Cítím se stejně Brazílka jako Češka. V něčem jsem víc Češka, v něčem zase víc Brazílka.

Dopisy Jana Vanička dceři do Brazílie

V Jablonné nad Orlicí, 8. 12. 1963

Milé děti!

My Vás všechny srdečně pozdravujeme a stále na Vás myslíme. Začínám psát dnes v neděli když sedím doma a bude brzy oběd. Venku je zima a nechce se mě proto nikam jít. Dnes by to ještě ušlo ale měli jsme tento týden asi po dva dny 10° a tak jsme museli přiložit víc. Ani nečekám na tvoje psaní a to proto, abys dostala psaní od nás, které si snad ráda přečteš.

Mluvíme stále o vás a večer když jdeme spát na Vás myslíme, abyste ten chaos ve zdraví přežili. Od té doby, kdy jsme dostali od tebe psaní, co všechno se seběhlo, co lidí přišlo o život. Je škoda na to myslet. Zrovna v pátek večer jsem slyšel jednu skutečnost, která potvrzuje všechny moje myšlenky a představy a všechno, co jsem o tomto přečetl.

Kdo se postaví do cesty pochodu, ten musí být smeten z povrchu země, ať je to kdokoliv.

Nevím, jak vy na to všechno nahlížíte. Ale papežova návštěva přinese v této věci nějaké světlo. A já jsem tuze zvědavěj, totiž musím říct, byl bych zvědavěj, jestli se toho budu moct dočkat. Člověk nemůže už jinak mluvit. Buď bude na světě vládnout láska mezi lidmi nebo nenávist a zloba. Ale cesty Prozřetelnosti jsou nevyzpytatelné. Kdo zasel vítr ten bude sklízet bouři. Společnost, která aranžuje války, politické stávkky, revoluce a atentáty je skrytá v temnu a nikdo ani pravého zlosyna nepozná. A tito lidé hlásají shloupeným lidem něco o socialismu, ale myslí tím naftu, podle toho který stát jim padne do jejich rukou i s podvedeným národem. Jejich ideál je ovšem nafta a jiné bohatství země a nikoliv socialismus.

Jen aby tam lidi nepropadli velikému nebezpečí, a z toho konec konců občanské válce. Snad tam jsou tak rozumní státníci aby tomu předešli. Máme starost o Vás.

V Jablonné nad Orlicí, 7. 1. 1968

Milé děti!

Tak konečně se dostávám k tomu, abych napsal odpověď na tvý psaní ze dne 3. 12. 1967 a současně musím připojit poděkování za blahopřání k mým jmeninám a narozeninám, což oboje proběhlo ve zdraví a tichosti. Ale mrzí mě moc, že Olda nám nenapsal ani k těm svátkům. Nu, konečně já nebudu ho o to prosit. Ale došlo mě to. Bába se ptala, jestli nám Olda poslal lístek. Řekl jsem, že né a ona povídá – no to není pěkný – docela pomalu a pěkně odpověděla. Pozoroval jsem, že je jí toho líto. Mám jí na to něco odpovídat? Mlčel jsem. Ale on toho má taky dost. S Vlastou se rozešli. To mě povídala paní Šimová. Od jiného jsem se nemohl nic dozvědět. Víím jen, že je někde na chatě s Oldem a Vlasta zůstala s tím mladším v Lidicích (?) Snad se to dovím, a když né, nebudu toho žet, nežli se sám přihlásí a v to budu doufat. Spěchám to dnes napsat, je neděle večer. Už v pátek jsme měli novinu. Na Novotného přišli strašidla. Víc ti o tom nebudu psát, vy tam o to víte víc než my. Asi nás mají za nějaké mongoly ze stepi. Nesmím mnoho psát a spěchám, abys to do Tvých narozenin dostala. Přeji ti mnoho zdraví a šťastný nový rok a v něm všechno nejlepší, což se rozumí, že toho zdraví nejvíce. Ale taky pozor! Neskákat do studené vody v horku a na to tě důrazně upozorňuju. To může přivodit těžkou nemoc ba i smrt přímo ve vodě. Nedělejte to žádná. Pomalu se na těle ochlazovat. Poučení jednoho doktora.

—

Příběh byl napsán na základě několika osobních setkání u Renaty Daniček doma, byl napsán v červenci 2024, povídaly jsme si česky. Gramatické nesrovnalosti nebo zapomenutá slovíčka byla doplněna a upravena.

Kamilla Kadlec

(*29. dubna 1994, Curitiba, Paraná, Brazílie)

„Lidi si často myslí, že jsem Češka. A to jim pak říkám: ne, já jsem Brazilka, s českým příjmením, to jo, protože můj dědeček byl Čech. I na letišti, přestože mám brazilský pas, tak si vždycky přečtou to jméno a začnou na mě mluvit česky,“ vypráví portugalsky Kamilla. „A já na ně, *némluvím česky!*“ směje se nad dvojitým café latté jednoho květnového sobotního odpoledne v kavárně v Praze na Andělu, kousek od svého nového domova. Setkaly jsme se, aby mi vyprávěla nejen dědečkův příběh velké cesty z České republiky do Brazílie – ten už jsem koneckonců znala – ale především pokračování svého vlastního, neméně dobrodružného příběhu o tom, jak podnikla cestu opačnou a znovunavázala na přetrženou historickou linku rodiny Kadlecových.

Mojmír Kadlec

Mojmír Kadlec se narodil v roce 1929 v jihočeském Týnu nad Vltavou. Ještě v dětství se s celou rodinou – maminkou, tatínkem, sestrou Zlatou a bratrem Václavem – přestěhovali do Královského Poříčí, blízko Loktu v karlovarském kraji. Jeho otec František Kadlec byl něco jako místní radní pro zemědělství. Žili si dobře, měli statek i dům.

Když se schylovalo ke komunistickému převratu, Kadlecovi dostali informaci, že kvůli politickému angažmá a protikomunistickému postoji Františka Kadlece budou pronásledováni, a rozhodli se pro rychlý improvizovaný odchod do zahraničí. Nestihli však dát vědět dědečkovi Kamilly, který byl v té době na studiích v jiném městě, a tak když se vrátil do prázdného domova, byl zatčen, odvezen a od března 1948 uvězněn v koncentračním táboře v Chebu.

◀ Kamilla v kavárně v Praze, současnost

Jeho rodina mezitím zůstala poblíž v německém pohraničí a neúspěšně se ho snažila vysvobodit. Až po více než půl roce se mu během pobytu v nemocnici podařilo uprchnout. „Jeho vlastní táta ho nepoznal: vězni byli bičováni, nedostali najíst, trhali jim nehty na rukou,“ popisuje Kamilla traumatickou zkušenost svého dědečka, v té době devatenáctiletého mladíka, s novým totalitním režimem.

Po dlouho očekávaném znovushledání celá rodina odjela do Itálie, kde strávili jako uprchlíci rok. Tam se také dozvěděli o možnosti odjet do Brazílie, dostat tam pozemek k hospodaření a začít tam nový život. „Moje rodina byli zednáři a byli to právě další zednáři, kteří jim doporučili Brazílii, takže jim uvěřili. Když potom bez ničeho přijeli do Rio de Janeiro, nic nedostali. Šli pracovat na statek Campo Alegre ve vnitrozemí státu São Paula, byla to prakticky otrocká práce,“ líčí Kamilla obtížné začátky svých praprarodičů, svého dědečka a jeho dvou sourozenců v zemi, jež se jim posléze stala novou vlastí. Nakonec se české rodině podařilo z těžké práce vyplatit a ze statku odejít.

◀ **Mojmír Kadlec (nahore uprostřed) s bratrem Václavem, sestrou Zlatou a rodiči na rodinné fotografii pořízené v Československu**

Mojmír začal pracovat jako lesník pro papírnu Klabim a také se věnoval výrobě speciálních umělých nástrah s olivem pro lov sladkovodních ryb. Jednou na zábavě poznal mladou ženu s jugoslávskými kořeny; zamilovali se, vzali a usadili se v Curitibě, hlavním městě sousedního státu Paraná, protože tam bydleli rodiče nevěsty. Společným jazykem nového česko-jugoslávského domova, do kterého se narodili dva synové, byla portugalská. „Můj táta říká, že když byl on a jeho bratr malí, dědeček je chtěl naučit česky. Ale oni mu nerozuměli, bránili se neznámému jazyku a nenechávali ho mluvit, tak to vzdal,“ vysvětluje Kamilla.

Také jeho sestra a bratr založili rodiny. Zlata si vzala Čecha, a tak v jejich novém domově v Piracicabě ve státě São Paulo se přirozeně mluvilo česky, peklo se cukroví, na Velikonoce byly kraslice. I vnuci dosud ještě mluví česky. Václav se usadil ve stejném státě, ale o jeho životě Kamilla nemá více informací. Teprve před pár lety došlo k obnovení kontaktu s příbuznými z této strany. Mojmír Kadlec na svou rodnou zemi zanevřel a ani po porevolučním otevření

hranic se na rozdíl od svých sourozenců a jejich dětí i vnuků do Česka už nikdy nevydal. „Připadal si zrazený svou vlastí, svými spoluobčany,“ uzavírá příběh jeho vnučka.

Kamilla

„Měla jsem k dědečkovi hodně blízko. Nikdy jsem nevyprávěla, že mám babičku Jugoslávku. Ale vždycky jsem říkala, že mám dědečka Čecha. Vždycky jsem byla víc napojená na tuhle část rodiny,“ vzpomíná na své dětství Kamilla. „On o svém životě v Česku teda moc nemluvil, ani s námi nemluvil česky. Často jsem na něj naléhala, aby mě něco naučil. Jednou, když mi bylo asi 7, mě naučil tři slova: *láska*, *zmrzlina* a *dobrý den*. Když jsem se snažila říct *zmrzlina*,“ pečlivě a s úsilím vyslovuje pro všechny studenty češtiny obávané slovo plné souhlásek, „tak mi říkal, že mi to vůbec nejde a že už mě nic učit nebude. Když umíral, to mi bylo 9, tak mluvil na všechny česky, i v nemocnici, ale nikdo kolem něj mu nerozuměl. Nevíme, co byla jeho poslední slova. Všechno, co víme o jeho českém životě, je z vyprávění od jeho sestry, mojí prarady.“

A byla to právě prarada Zlata, která z Piracicaby jezdila do Curitiby a od níž malá Kamilla odkoukávala české zvyky, především přípravu tradičních jídel. Na narozeninových oslavách a při dalších zvláštních příležitostech se vařila svíčková, knedlíky, guláš. Pro Kamillu byla rodina jediným českým pojátkem. „Můj táta jako malý poznal spoustu Čechů, protože v Curitibě byla nějaká Češka, která u sebe ráda organizovala srazy, a tam se scházela spousta krajanů z Curitiby a Santa Catariny. Potom ale ztratili kontakt.“

Malá Kamilla vyrostla v dospělé mladou ženu a s ní i touha poznat více své české kořeny. „Před třemi lety, během covidu, jsme začali plánovat první rodinnou návštěvu České republiky. Můj bratr Karel tě našel na Instagramu a díky tomu jsme se s tebou začali učit česky,“ popisuje chvíle, kdy se naše cesty poprvé střetly, přestože nás od sebe dělily stovky kilometrů. Díky pandemii se veškeré aktivity přesunuly do virtuálního prostoru a Kamilla a Karel se tak poprvé v životě zapsali do online kurzu češtiny a české kultury. „Myslela jsem si, že se jmenuju [Kadlec]. Až na hodině češtiny jsem se dozvěděla, že se to vyslovuje [Kadlec], dědeček nás nikdy neopravil!“

A protože takových studentů ve státech Paraná a Santa Catarina bylo více a díky sociálním sítím jsme se dozvěděli i o dalších krajanech, o pár měsíců později jsem za nimi přijela do Curitiby a uspořádali jsme společný krajanův sraz. Na ten mi sourozenci Kadlecovi s hrdostí přinesli na ochutnání

◀ Kamillu odmalička pojilo s dědečkem Mojmírem silné pouto

svoje historicky první vanilkové rohlíčky, které upekli podle receptu, jež jsem jim předtím poslala.

Opět jsme se fyzicky setkali na druhém srazu o půl roku později, kdy už oficiálně vznikl krajanský spolek, jehož se Kamilla stala místopředsedkyní. „Je v něm sdružených asi 15 rodin a pořád se objevují noví lidé, kteří si nás najdou třeba přes Instagram. Uspořádali jsme pivní akci k výročí 180 let receptu Pilsner Urquell, pálení čarodějnic, slavili jsme Mikuláše,“ vyjmenovává některé z aktivit Česko-brazílské asociace.

V té době se Kamilla spolu se svými rodiči, bratrem Karlem a jeho manželkou vydala na onu dlouho plánovanou první cestu do České republiky. „Jeli jsme se podívat na dům, kde vyrůstal můj dědeček, stále existuje. Ted' je z něj obecní úřad, ale říkají, že původně patřil nějaké německé rodině. Snažila jsem se tam domluvit česky. Místní knihovnice naštěstí mluvila anglicky a že by prý bylo možné se podívat do dokumentace, ale že z té doby toho tam asi moc

nenajde, protože to bylo spáleno,“ vzpomíná.

Přestože jejich zámořská návštěva trvala pouze týden, Česká republika udělala na Kamillu velký dojem. „Moje teta byla hodně oddaná Pražskému Jezulátku, a tak jsem se šli na něj v Praze do kostela podívat. A já jsem si tam tak moc přála, že bych tu chtěla žít. Já... nejsem moc nábožensky založená, jestli něco existuje, tak to existuje, jestli ne, tak ne, to je jedno... prostě nejsem moc věřící. Ale tam v tu chvíli jsem měla to svoje přání... a ono se to vyplnilo! Protože potom jsem o pár měsíců později poznala svého manžela, po 7–8 měsících jsme byli svoji a od té doby tu bydlím. Sehnala jsem tu velice rychle práci. Zkrátka to všechno dobře dopadlo,“ předesílá budoucí vývoj svého příběhu. Zatímco její dědeček utekl s celou rodinou z totalitního Československa před nesvobodou, ona se sama vrátila do svobodné České republiky za láskou. A jak se to celé stalo?

„Jedna učitelka češtiny,“ potutelně se na mě usmívá, „mi řekla o měsíčním kurzu češtiny pro krajany v Poděbradech a já se na něj dostala. Ani jsem nemyslela, že budu moct jet, že nedostanu další dovolenou, ale týden před začátkem kurzu jsem změnila práci a nový zaměstnavatel mi dal příležitost pracovat na dálku. Přijela jsem do České republiky v červenci 2022 a během toho měsíce jsem poznala svého budoucího manžela. Jiří je z Jihlavy, takže si vzal dovolenou a zůstal se mnou tři týdny v Poděbradech. Přes den jsem měla hodiny češtiny, taky jsem online pracovala z home office a pak jsme randili.“

Po návratu Kamilly zpátky do Brazílie události nabraly ještě rychlejší spád. „Po třech týdnech mi řekl, že za mnou přiletí, a já mu to rozmlouvala,“ směje se. „Po dalším měsíci za mnou přijel do Curitiby na dva měsíce, byli jsme pořád spolu. A tehdy jsme začali řešit, jak to uděláme, jestli já se přestěhuju do Česka, nebo on do Brazílie. Akorát že bydlet v Brazílii bez znalosti portugalštiny není tak snadné, jako bydlet v Česku bez znalosti češtiny. V Brazílii skoro nikdo nemluví anglicky. Ale když jde člověk třeba do restaurace, lidi se vždycky snaží pomoci, třeba přes mobil, google translate. A znám Čechy, kteří bez znalosti portugalštiny přijeli do Curitiby za domluvenou prací.“

Kadlecovi v Česku

„Domluví se tu anglicky, je tady hodně práce a spousta firem hledá někoho s portugalštinou,“ nastiňuje Kamilla, co je nakonec vedlo k rozhodnutí vybrat si pro svůj nový společný začátek Českou republiku. Kamilla nejdřív přijela za Jiřím do jeho rodné Jihlavy a tam stvrdili svůj závazek vůči sobě svatbou. „Já se vlastně ani nechtěla vdávat. Zatím. Ale věděli jsme, že budeme muset

našemu vztah dát nějaký formální rámec, abychom spolu mohli legálně žít v jedné zemi.“

Sňatek také přinesl otázku, jestli si Kamilla osvojí příjmení svého manžela. „Nechtěla jsem změnit své příjmení, které symbolizuje můj silný vztah s dědečkem. Nechtěla jsem si k tomu připojit české -ová, protože s tím nesouhlasím, a můj muž chtěl mít stejné příjmení. A tak přijal moje a je z něj taky Kadlec!“

Po pár měsících se novomanželé Kadlecovi kvůli lepším příležitostem i možnosti domluvit se více anglicky přestěhovali do Prahy. Kamilla v Brazílii pracovala pro společnost zabývající se dovozem, i tady se jí podařilo najít profesní uplatnění. „Vůbec jsem nejdřív netušila, co tady budu dělat. První práci, kterou jsem si tady našla, byla díky portugalskému. Moje současné zaměstnání je v angličtině, pro švýcarskou firmu, která dělá s technologiemi. Prodáváme do celého světa.“

A jak se tu už více než rok mladé Brazilce s českými kořeny žije? „Zhruba tak, jak jsem si to představovala, v dobrém i ve špatném. Je tu bezpečno. V Brazílii už jsem byla mnohokrát přepadená. Tady člověk může normálně chodit po ulici. Taky, jak muži respektují ženy. Člověk může v klidu jít, aniž by na něj zíraly spousty chlapů. A jak tu všechno funguje,“ vypočítává výhody života v České republice.

Také ji překvapuje kosmopolitní prostředí, které zažívá nejen v práci: „Brazílie je velká země a všechno je dělané pro Brazilce. I nadnárodní firmy jsou tam proto, aby obsluhovaly brazilskou klientelu. Tady je každá firma mezinárodní. Je tu hodně odlišných kultur, člověk pozná lidi z celého světa. V Brazílii, hlavně v Curitibě, nejsou skoro žádní turisté. I když tam skoro všichni přišli z odlišných míst, všichni jsou potomci nějaké babičky, která přijela odněkud z Evropy, tak ta převažující kultura je brazilská. Tady je to směs všeho. Turisté a cizinci tvoří skoro polovinu obyvatel Prahy. Myslím, že pro člověka z Brazílie je to velký kulturní šok.“

Kamilla si myslí, že čeština tu není nezbytná, ale že je důležitá. „Chtěla bych se víc naučit, abych si mohla s lidmi popovídat, protože mi přijde, že Češi nejsou úplně přátelští, pokud nemluvíš česky. Před dvěma týdny jsem byla na výletě s manželem a s jeho kamarády v Harrachově. Oni nemluví anglicky – myslím, že kdo bydlí na menším městě, tak obvykle nemluví moc anglicky, ani ti mladší – takže jsem skoro nepromluvila během celého pobytu.“ Dále zmiňuje mnohé praktické situace, kdy se potřebovala domluvit česky, ale zatím je stále závislá na svém manželovi: zařizování svatby v Jihlavě, přepisování ener-

▲ Kamilla (druhá zleva) s maminkou, bratrem Karlem, bratrovou manželkou a tatínkem před domem v Královském Poříčí, kde vyrostl její dědeček Mojmír

gií či odečet vody v novém pronajatém bytě, vyřizování povolení k pobytu. „U spousty jednoduchých věcí mu musím říct o pomoc, a to mě štve. Protože v Brazílii jsem všechno zvládla sama.“

Nahlas také přemýšlí, jaké by to bylo, kdyby onemocněla, musela jít do nemocnice a neuměla popsat, co jí je, jak se cítí.

Přestěhovat se na dobu neurčitou sám na druhou stranu světa není snadné a vyžaduje čas, aby se člověk s tak velkou změnou vyrovnal. „Stále jsem v procesu adaptace. Pořád se mi ještě stýská po jídle, po lidech... Myslím, že moji rodiče jsou rádi, že jsem tady. Zároveň rodiče nikdy nechtějí, aby jejich děti bydlely daleko. Takže i když jim to přijde super, asi by možná byli radši, kdybych neodjela,“ a jedním dechem dodává: „ale speciálně moje mamka mi moc fandí, i když sama není Češka. Vždycky si hodně rozuměla s mojí tetou Zlatou a taky se od ní naučila vařit knedlíky, poslouchala její vyprávění. Říká,

▲ Novomanželé Kamilla a Jiří Kadlecovi

že je to jako kdybych se vrátila do České republiky, abych tady dala pokračování rodině Kadlecových.“

Stejně jako Češi si do světa vozí slivovici nebo plechovky s českým pivem, existuje jedna věc z Brazílie, na kterou Kamilla nedá dopustit: „Kafe! Protože brazilská káva, kterou si koupíš tady, není jako káva, co máme v Brazílii! Tady je to výběrová káva. Když jsem sem přijela, přivezla jsem si několik kilo kávy. A mám v plánu si dovézt ještě další!“ Není to jenom surovina, ale i způsob přípravy a konzumace. „Piju jenom černou kávu, hlavně ráno. Naučila jsem to i svého manžela. Můj manžel předtím nepil kávu, a teď každý den brzo ráno vstává (vstává brzo, nevím, jestli to je český zvyk), uvaří kávu a s tou mě budí.“

Zato svoje oblíbené jídlo, svíčkovou, si tu teoreticky může bez problému dávat každý den. „Nejím ji ale moc často, protože je to těžké na trávení,“ vysvětluje svůj důvod.

Kamilla vnímá svoji cestu za českými kořeny jako osudovou: „Všechno se seběhlo vlastně jednoduše. Ne že bych nevynaložila úsilí, ale všechno se

stalo, jako kdyby se to tak prostě mělo stát... Nevím, jak to vysvětlit. Každé rozhodnutí v té dané chvíli mě dovedlo sem. Když si to zpětně vybavím, i tak nepodstatné věci jako zapsat se do kurzu češtiny, změnit práci... Možná šéf v tom předešlém zaměstnání by mě nenechal jet na kurz do Poděbrad... Všechna tahle rozhodnutí mi umožnila, abych tady dneska byla.“

A jestli by vzkázala něco dalším českým krajanům v Latinské Americe, které to táhne k zemi svých předků? „Pokud jsou vaši čeští příbuzní ještě naživu, zkuste se jich doptat a vypátrat víc. V naší rodině už žádný z Čechů nežije, už nikdy se jich na nic nezeptáme. Hlavně teď, když už mám vlastní zkušenost s Českou republikou. Třeba recept na cukroví, každá rodina má svůj. A já neznám ten náš.“ zamyšleně uzavírá své vyprávění Kamilla. Chci ji trochu povzbudit, a tak jí říkám, že tu receptovou rodinnou tradici teď může začít a dál předávat ona. Na to se Kamilla zase rozesměje a vzpomene, že má vlastně svůj rodinný recept. Nakonec se ale opět vrací ke své malé záhadě, která jí vrtá hlavou: „Jsem si jistá, že v naší rodině byl ten recept jinak. Místo másla používali sádlo. To je jediné, co vím.“

Rozhovor byl veden osobně v portugalské, překlad autorka.

Isabel Miska

rozená Eliška Myšková

(*6. června 1931, Kopče, dnešní Ukrajina)

Přijíždím na smlouvanou adresu do městečka Dock Sud, nacházejícího se v provincii Buenos Aires jižně od argentinského hlavního města. Autobus mě nechává přímo přede dveřmi celou v napětí, zda toto setkání vyjde. Ujišťuji se, že jsem na správné adrese, a ve stejnou chvíli přichází osoba s kapucí na hlavě, v rukách dřímá dvě těžké tašky plné nákupu. Ještě, než se jí stihnu zeptat, zda v tomto domě bydlí Isabel Miska, spouští na mě bezchybnou češtinou „Pavlínko, to jsem ráda, že jsi dorazila v pořádku“. 95letá Isabel Miska mě pouští do svého domu, který koupila společně s manželem. Procházíme přes dvůr, na kterém není možné přehlédnout *limón paraguay* (citrónovník křížený s mandarinkovníkem), který hojně roste v Paraguayi. Na tomto dvoře má kromě neúnavného plození kyselých plodů další důležitý úkol, symbolizuje důležitou část historie Isabel Misky a její rodiny. Ze dvora vcházíme přímo do obývací místnosti, kde se moje pozornost upíná na další stopu jejího života, na vícejazyčnou knihovnu, za jejímž sklem se nachází mimo jiné kreslený portrét T. G. Masaryka.

Rodina Elišky Myškové žije mimo české území již více než 150 let, to se však na jejím češství téměř nepodepsalo. Isabel Miska (její aktuální jméno), volyňská Češka, se narodila 6. června 1931 v Kopči. Její předci odešli z Rakouska-Uherska na území Volyňské gubernie Ruské říše za výhodami, které jim nabízela carská vláda, mezi nimiž byly příznivé ceny půdy, pětileté daňové prázdny, osvobození od povinnosti nástupu do vojenské služby, právo na

▲ Malá Eliška se svojí starší sestrou Jiřinkou

státní vzdělávání, náboženská svoboda a další.

Eliška Myšková na území Československa nikdy nežila a z Evropy odešla před 88 lety. Maminka byla z české vesnice Dorohostaje a tatínek se narodil v Kopči, obě obce se nacházely na Volyni. Tato západní část Volyně po sovětsko-polské válce připadla v roce 1921 Polsku. Východní část připadla Ukrajině, respektive Sovětskému svazu. V té době se české obce na polské straně modernizovaly a obnovovaly po ničivé první světové válce, obyvatelé českých vesnic na ukrajinské straně se stali obětmi národnostní politiky. České školství, kultura i náboženství byly omezovány. Volyňští Češi přicházeli o svůj majetek. Potlačována byla zejména česká inteligence, ale represe se nevyhnuly nikomu. Mnoho volyňských Čechů bylo posláno do gulagu nebo přímo odsouzeno k trestu smrti. Po roce 1938 bylo vyučování českého jazyka

zcela zakázáno. Od druhé poloviny 30. let nastala podobná situace i na západní straně Volyně. Panovala zde protičeská nálada a polské obyvatelstvo žádalo likvidaci českého školství a zabránění půdy českých rolníků.

Tatínek musel do první války. Pak přišli Banderovci a dělali neplech, chystala se druhá válka, hodně lidí se stěhovalo. Ukrajinská povstalecká armáda, jejímž členům se říkalo zjednodušeně Banderovci, bojovala za ukrajinskou nezávislost během druhé světové války. Bojovali proti Polsku, Sovětskému svazu i nacistickému Německu. Banderovci měli na svědomí rozsáhlé masakry civilistů, zejména na Volyni.

V roce 1938 vyjela rodina Isabel do Romanova, kde prodali všechn svůj majetek a odtud se vydali na dalekou cestu až do Argentiny. Jejich konečnou zastávkou nebyla přímo Argentina. Díky dopisům od jejich známých, dalších volyňských Čechů, se rozhodli usídlit v Paraguayi. Kde například již od roku 1928 žila rodina Komárků. „Tatínek si psal s Máňou Komárkovou, tehdy už Milerovou, na Volyni spolu seděli v jedné lavici. Psala mu z Paraguaye, jaká je tam situace.“

Na cestu se vydal tatínek Josef Myška, maminka Elizabeth Hlaváček, o dva roky starší sestra Jiřinka a malá Eliška, společně s babičkou Myškovou a Josefovými bratry a jejich rodinami. Josef a Elizabeth měli ještě jednoho syna, prvorozeného Jozífka, který v devíti měsících zemřel. Rodiče se poznali v Dorohostaji, jednalo se o domluvený sňatek. „Tatínkovi říkali, ty chceš pořádně nějakou silnou holku? Tak jel do Dorohostaje. Nejdřív prej nekoukal na nevěstu, ale šel se podívat do chlěva na to, jakou mu dají krávu s telátkem. Pak se zeptal, co víc dostane. Dali mu tisíc rublů. Pak se teprve na ni podíval. Maminka říkala, že si nikdy nevezme plešatýho a míň ještě toho, který dobře nevidí. A už ho měla. Maminka byla silná a tatínek chtěl hodně dětí. Maminka říkala: Mně stačej dvě nebo tři.“ Vypráví Eliška Myšková a u toho popíjí maté, jihoamerický nápoj připravovaný z lístků cesmíny paraguayské, který je velmi rozšířený na území Paraguaye, Argentiny, jižní Brazílie, Chile a Uruguaye.

Rodina Elišky Myškové do Paraguaye přišla v roce 1938, na konci vrcholného období českého přistěhovalectví (1927–1939). V té době se do Paraguaye přistěhovalo více než tisíc Čechoslováků. Myškovi, stejně jako většina, zamířili do kolonie Fram, která se nachází v distriktu Carmen del Paraná.

Eliška Myšková vzpomíná v dobrém na cestu přes Varšavu do Gdyně, odkud vyplovala loď Kosciuszko na dlouhou plavbu. Pamatuje si, že po cestě do Argentiny stavěli v Anglii, ve Francii, v Maroku a v Brazílii. V té době bylo malé Elišce 7 let a cesta pro ni byla velké dobrodružství. Po dlouhé cestě

rodina připlula do Buenos Aires, kam dorazila malá Eliška nemocná. „Já jsem dostala náhou skarlatinu (spála), takže jak jsme dorazili ke břehu, jely jsme s maminkou do Hospital Muñiz. Byla jsem tam dva dny, šestýho jsme dojely a osmýho už jsem vycházela.“ Hned po propuštění z nemocnice se malá Eliška vydala s rodinou do Asunciónu. „Tatínek koupil poprvé v životě pomeranče a už na něj volali, pane Myška, už na Vás čekáme, a tak jsme zase nasedli.“

Rodina Myšků vyplula za novou budoucností malou lodí do Asunciónu. Loď se jmenovala stejně, jako hlavní město Paraguaye. Teta Máňa Myšková, manželka Jaroslava Myšky, byla v té době v posledním stádiu těhotenství. „Teta, co měla Jarouše Myšku, za svobodna Zítková, byla těhotná, ale nesměla to říct. Na lodi se narodil malý Jaroslav. Kapitán lodi dal Járovi na památku prsten a pojmenovali ho Jaroslav Asunción Myška.“ Později se malý Jaroslav s kapitánem znovu sešel, protože se z něj stal námořník.

V Asunciónu pobýli v hotelu pouhé dva dny. „Za dva dny už jsme jeli zasej vlakem až do Carmen. Tam jsme byli u nákejch Králů. U nich jsme byli jenom jednu noc, čekali jsme na velké bagáž. Pršelo, lilo se, byly tam takový ohromnánský žáby, ropuchy, a maminka křičela. Na druhý den nás odvezli volama a karety na kolonii Fram. Kam? K tem Komárkům, kovářům. Právě s tou Komárkovou tatínek chodil na Volyni do ruské školy. Tak jsme byli u nich. Byli jsme tam pomalu šest neděl, protože oni akorát sbírali vatu (bavlnu) a my jsme jim pomáhali.“

Po pár týdnech si rodina Myšků koupila v části kolonie Fram, označované 7D, 15 hektarů půdy. „A tam jsme žili 20 let. Měli jsme tam potom svoje krásy, Komárkovi nám dali kvočnu s kuřátkama, potom jsme si pořídili prasátko, a tak jsme pokračovali. My, když jsme dojeli, už tam něco bylo, rychle jsme se tam zabydleli. Ve Framu bydlelo spoustu Čechů. Byli tam Komárkovi, Hamáčkoví, Milerovi, Hůrkovi, Kruželkovi...“

Ve Framu Myškovi spravovali kus lesa, chovali včely, pěstovali bavlnu, kukuřici, melouny a další plodiny. Po čase Vladislav Myšků, který byl mechanik a měl zkušenosti, společně s bratrem Jaroslavem, který přivezl do Paraguaye peníze, začali stavět mlýn, Eliščin tatínek Josef pomáhal s výpočty a dodávkou dřeva. Ve Framu se tak mohlo začít mlít obilí.

Kolonii Fram, která se nachází asi 30 km od města Encarnación na jihu Paraguaye, založil Argentinec norského původu Pedro Christophersen. Ten v roce 1927 uzavřel dohodu o zprostředkování kolonizace Framu s českým krajanem Milošem Suchanem, který původně působil v Argentině jako tajemník rakousko-uherského konzulátu. Suchan získával kolonisty za pomoci

▲ *Myškoví před mlýnem v kolonii Fram, dobová fotografie*

velké kampaně v krajanském tisku, nejdříve z Československa, později i z dalších slovanských zemí, zejména polské, ukrajinské a běloruské národnosti.

S prvními osadníky, kteří dorazili do Framu již v roce 1927, začalo nejvýznamnější období v historii československého přistěhovalectví do Paraguaye, kdy kolonie Fram čítala příchod pěti tisíc kolonistů, z tohoto počtu Čechoslováci tvořili pětinu. V případě volyňských Čechů se jednalo převážně o první generaci volyňských Čechů narozených na Volyni, větší část z nich do kolonie Fram přišla v prvních letech jejího osidlování, další část pak v roce 1938. „Na Framu se mluvilo ukrajinsky, rusky, bělorusky, polsky, česky...“ Vypráví Eliška Myšková. Během hovoru sama, někdy nevědomě, ukazuje, kolika jazykům se během svého života na Volyni a v kolonii Fram naučila. Vypráví, že její rodiče se po příchodu do Paraguaye nikdy nenaučili dobře španělsky, možná to bylo také díky izolaci „slovanské“ kolonie Fram od španělsky mluvícího okolí.

„Na Paraguay vzpomínám v dobrém, jenom jsem se tam hrozně nadřela. Tatínek ten neviděl. Maminka byla hlavní hvězda, oddřela všechno. Jiřinka byla pořád choravá. Tehdá se léčilo hladovkami, maminka ji měla 21 dnů pod

klíčem a nejedla nic. A potom zase 21 dnů, aby na sebe pomalu přicházela. Já jsem byla pořád na čakře.“ Eliščin tatínek již jako malý kluk v Kopči přestal vidět na levé oko, protože mu během hry děti hodily hroudu do oka. Na pravé viděl špatně. Proto většinu tvrdé práce odváděla maminka za pomoci silné a zdravé Elišky. Do školy chodila Eliška jeden rok v Kopči a později nastoupila do druhé třídy v Paraguayi. Škola se jmenovala Escuela Nacional N° 94 Rafael Cue. Učila v ní paraguayská učitelka provdaná za českého krajana. Tehdy však ženy do škol moc nechodily, proto Eliška ve škole v Paraguayi strávila pouhý rok. „Ženská žádný školy nepotřebuje, to je pro mužskýho“. Říkal Elišky tatínek. „Tatínek měl vysoký školy. Maminka do školy vůbec nechodila.“

Po velmi krátké době do Paraguaye přijela také Slavěnka Myšková z Palče, Eliščina o tři roky mladší sestřenice, která je dodnes Elišce velmi blízká a žije v sousedství v obci Doc Sud v provincii Buenos Aires, stejně jako Eliška Myšková. „Slavěnka chodila do české školy. Tam byl pan Komárek, ten tam učil. V Carmen del Paraná jsem hrála s panem Komárkem divadlo, tam těch Čechů bylo tenkrát hodně, byl tam spolek a česká škola. Komárek byl poslední učitel v Carmen del Paraná. Do spolku jsme jezdili taky na slávy tancovat.“

Blízké město Carmen del Paraná bylo osídleno v meziválečném období asi ze třetiny Čechoslováky. Od roku 1937 zde oficiálně fungoval Český vzdělávací a hospodářský spolek, jehož neformální existence spadá až do roku 1933. V roce 1939 byl postaven spolkový dům se školou a internátem, nesoucí název Český klub, jehož součástí byla česká základní škola a česká knihovna. Působili zde čeští učitelé a vyučovalo se zde česky. Po roce 1956 z důvodu malého počtu žáků byla česká škola sloučena s paraguayskou a vyučovalo se španělsky. Během třicetileté diktatury generála Alfreda Stroessnera veškeré spolkové aktivity utichly, protože se nikdo nemohl příliš národnostně projevat.

Mladá Eliška se provdala za Guillerma Krause, německého Slováka, s nímž měla dva syny, které pojmenovali Guillermo a Enrique. Manžel Guillermo Kraus se narodil v roce 1923 ve slovenské obci Dobšiná, kde německé obyvatelstvo na konci 19. století tvořilo asi polovinu, za první republiky asi čtvrtinu obyvatelstva. „Manžel se přizpůsobil naší rodině, mluvil česky.“ Jeho rodiče se poznali na Slovensku. Otec pak sám odjel do Argentiny, později pak za ním dojel i Guillermo se sourozenci a s maminkou. Ve 30. letech byla v Argentině krize, rodina manžela si půjčila peníze na nákup nářadí do truhlářské dílny, zákazníci jim však neplatili, tak museli utéct do Paraguaye.

Během života v Paraguayi chtěla Eliška Myšková získat nějakou odbornost, protože musela vždy tvrdě pracovat a nedostalo se jí vzdělání, vždy byla velmi zvědavou a inteligentní dámou plnou energie. Vzdělávat se začala postupně. Nejdříve se zapsala do dálkové kadeřnického kurzu. „Na kadeřnici jsem se začala učit na dálku, posílali mi vzorky a další materiály z Argentiny do Paraguaye a učila jsem se stříhat sama, později jsem se zdokonalila v Buenos Aires a dostala výuční list.“

V letech 1935–1954 potkaly Paraguay sociální, politické a hospodářské změny, které odstartovaly nestabilní období a emigrační vlnu do Argentiny. V roce 1954 zde začala diktatura Alfreda Stroessnera, která trvala až do roku 1989. V tomto období došlo k odchodu velké emigrační vlny z Paraguaye do sousední Argentiny. V Paraguayi nebyla práce, a tak se Guillermo Kraus vydal opět do Argentiny, kde jako dobrý truhlář dostal práci hned. Po delší době Isabel dorazila do Buenos Aires za manželem, začala pracovat jako pokojská a později jako kuchařka. „Já si říkám, kruci, já jsem doma nedělala ani polívku a tam budu kuchařit, ale naučila jsem se tam všechno. Když jsem jela do Buenos Aires, musela jsem nechat děti dva roky u maminky. Když jsem pro ně jela do Paraguaye, Héňa (Enrique) měl 6 let a Vilíto (Guillermo) měl 8 let, dva roky jsem je neviděla, když jsem přijela, Héňa šel k babičce jako ke svojí mamince, už na ni byli oba moc zvyklí.“

Rodina se v Argentině usadila nadobro. Dodnes je to země, která i přes své významné ekonomické problémy nabízí více příležitostí než sousední Paraguay. „Paní učitelka ve škole v Buenos Aires mě prosila, abych mluvila na syny španělsky, protože ve škole nerozuměli. Teď už česky téměř neumí.“

Rodiče Elišky Myškové v Paraguayi zůstali, až o dost později se také přestěhovali do Argentiny. Maminka zemřela v roce 1984 a tatínek v roce 1992. Eliška je jezdila pravidelně navštěvovat. „Kupovala jsem v Argentině látky a jezdila jsem je prodávat do Asunciónu. Cestu do Paraguaye jsem si hradila tím, co jsem si vydělala.“

Po tom, co se v Argentině Myškovi zcela usadili, začala Eliška Myšková pracovat na různých pozicích, a dokonce začala studovat i zdravotnickou školu. Přála si být zdravotní sestrou, ale předtím musela dostudovat základní školu, což byla tehdy 3. až 6. třída. U Červeného kříže pak začal studovat a praxi získala v nemocnici ve čtvrti Belgrano v Buenos Aires. Později pracovala v soukromé nemocnici. Během svého života v Argentině se věnovala také prodeji mnoha věcí. Později si otevřela i vlastní obchod. Její manžel pracoval až do důchodu ve svém vlastním truhlářství, ale již poměrně dlouho

▲ Isabel pyšně ukazuje svůj mlýnek na mák přivezený z Čech

před smrtí trpěl psychickými i zdravotními problémy.

Později se Eliška Myšková podívala do Čech hned několikrát, setkala se se svými příbuznými, a ačkoliv v Česku nikdy nežila, bylo to jako by se vrátila domů. I přes svůj velmi těžký život si stále zachovává svůj pozitivní přístup k životu, zvědavost a těší se výborné fyzické kondici. Ve svých 94 letech je plně soběstačná.

—

Rozhovor byl veden ústně v češtině. Byla ponechána originální verze češtiny.

Estanislao Francisco Kocourek

(*5. března 1930, Buenos Aires, Argentina)

Argentinský architekt s českými kořeny je jedním z krajanů, jež je ve svých 94 letech obrovskou inspirací pro ty, kteří znají jeho jméno, dílo a životní příběh. Jeho energii by mu mohli závidět i někteří náctiletí. I přes jeho vysoký věk je však těžké pochopit, jak mohl během svého dosavadního života dosáhnout tolika úspěchů, a to hned v několika oblastech. Estanislao Kocourek navíc, i přes svou zaneprázdněnost, nikdy nezapomněl na své kořeny.

Rodiče Estanislava Kocourka odešli hledat lepší životní příležitosti na nový kontinent, stejně jako mnoho dalších Čechoslováků. Do Argentiny dorazili s vírou a odhodláním vybudovat si vlastní budoucnost. František Kocourek, narozený v Uherském Brodě v roce 1901, a Růžena Pochylá, narozená v Podivíně v roce 1909, se poznali až za „velkou louží“. Oba připluli do Argentiny sami, František v roce 1925 a Růžena o dva roky později. Poznali se v československém klubu v ulici San Juan v centru města Buenos Aires, kde se Čechoslováci, kromě cvičení gymnastiky, scházeli na pivo a k tanci.

Růžena Pochylá přijela do Argentiny již jako řádně vyučená dámská švadlena. František Kocourek se stal v Československu technikem na mletí obilovin, což mu po příjezdu do Argentiny umožňovalo pracovat v mnoha oborech. Během práce ve mlýně se naučil velmi dobře zacházet s nářadím, vodou, elektřinou, energií apod. Mletí obilí ve vodních mlýnech bylo vysoce ceněnou profesí. Jejich zkušenosti jim zaručovaly dobrou budoucnost.

Dne 5. března 1930 se jim narodil první syn. Nedlouho po svém narození začal malý Estanislao vstřebávat češtinu a českou esenci, kterou mu svou výchovou předávali oba rodiče. „Měl jsem velmi tvrdé dětství. Rodiče byli dob-

▲ Estanislao Kocourek, dobová fotografie

ří, ale přísní. Neexistovaly pro nás prázdniny, jenom práce a studium. Moje maminka byla moc hodná, ale velmi náročná. Když jsem byl malý a maminka žehlila, musel jsem jí nahlas předčítat a opakovat to, co jsem četl.“

Rodiče se vždy snažili o to, aby Estanislao věděl, odkud pochází jeho kořeny. Doma musel odpovídat rodičům pouze česky. Již ve dvou letech ho rodiče vzali do Československa, aby poznal svou rodinu. Zde ho také rodiče v protestanském kostele pokřtili. Později se narodili jeho další dva sourozenci, ti už se tak dobře česky nenaučili. S příchodem druhé světové války a později také totality se dveře do Československa rodině Kocourků zavřely. Estanislao se tam mohl podívat až o mnoho let později. „Rodiče byli patrioté, vzpomínali na Československo. Vzali mě jako malého do Československa. Když Němci okupovali Československo, rodiče brečeli jako malé děti. Pamatuji si to jako dnes.“

Jako malý kluk chodil Estanislao do českého spolku Komenský. Byl to československý klub s obrovským dvorem a sálem, kam chodili českoslovenští krajané z celého okolí. Konala se zde společná setkání, tančilo se a hrálo se divadlo a kuželky. V té době byl spolek zároveň českou školou, kam docházeli malí krajané několikrát týdně. V české škole ho vyučoval učitel Skála a na housle ho učil hrát krajan Strnad. „Kromě výuky jsme dělali také divadlo, tancovali jsme besedu, sportovali jsme, mluvili jsme česky. Chodil jsem tam celkem čtyři roky.“

„Tatínek mě vždy zaměstnával, nemohl jsem být nikdy v klidu. Když jsme měli prázdniny, pracoval jsem. Když jsem studoval na střední škole, poslal mě k jednomu inženýrovi, byl to výpočtář betonových konstrukcí. Tam jsem rýsoval plány a dělal mu tabulky pro jeho výpočty. U něj jsem se naučil pracovní morálce.“

„Na střední škole jsme měli předmět „architektura“. Profesorovi architektovi Cappaglimu se líbilo, jak jsem kreslil. Pozval mě do svého studia jako projektanta. Tam jsem pracoval pět let. Potom jsem začal studovat architekturu, kde jsem poznal také svou manželku.“ S architektkou Victorií Elenou Bilbao de Kocourek se vzali v roce 1953 a měli celkem čtyři děti.

Kromě studia se začal mladý Estanislao věnovat také atletice, překážkovému běhu, který pak značně ovlivnil celý jeho život. „Na střední škole jsem začal dvakrát týdně sportovat v Palermu v klubu Jorge Newbery. Jezdil jsem z čtvrti Villa Devoto autobusem. Můj otec mě nikdy nikam nevozil, ani do školy, ani na univerzitu, nikam. A nebyly to autobusy jako dnes, byly malé a přeplněné. Cesta z Villa Devoto byla velmi dlouhá. Byla to velká oběť, abych mohl trénovat.“

„Když jsme se s rodinou přestěhovali do Lujánu, získal jsem povolení, abych mohl přespávat v klubu v šatně na armádním lůžku. Vstával jsem v sedm hodin ráno, trénoval jsem, potom jsem jel do školy a noc jsem trávil opět tam. Tak to bylo dva roky, abych mohl udělat nějaké pokroky. To bylo v letech 1946–47. Nejdříve jsem běhal v Buenos Aires, poté na státních šampionátech, potom na jihoamerických, pak na panamerických a teprve až potom jsem jel na olympiádu. Postupoval jsem kousek po kousku. Byla to dřina.“

V roce 1951 Estanislao předvedl výborný výkon na Panamerických hrách, jednalo se o velmi důležitý závod. „Závodil tam také světový šampion v překážkovém běhu Dick Attlesey a já jsem byl druhý, hned za ním. Byly to první panamerické hry pořádané v Buenos Aires.“ Estanislao Kocourek se díky svým vynikajícím výkonům stal členem argentinské delegace na olympijských

hrách v Helsinkách v roce 1952, kde měl také možnost osobně pohovořit s Emilem Zátopkem. Během své kariéry se český krajan stal několikanásobným mistrem Jižní Ameriky v překážkovém běhu.

Díky olympijským hrám v Helsinkách měl Estanislao Kocourek, kromě Emila Zátopka, možnost poznat další legendu, a to Juana Manuela Fangia, legendárního argentinského automobilového závodníka a pětinasobného vítěze Formule 1. „Když jsem jel na olympiádu do Helsinek, tatínek mi dal tisíc dolarů, bylo to hodně peněz. Tatínek byl hodný. Když skončila olympiáda, chtěl jsem poznat Evropu. Později jsem dojel do Mnichova, kde jsem si koupil motorku. Na té jsem projel celou Evropu, když jsem dojel do Itálie, chtěl jsem si ji odvézt do Buenos Aires lodí. Jeden úředník mi řekl, že musím mít povolení od argentinské vlády. Nechtěl jsem přijít o „la Morocha“. Tak dlouho jsem na něj doléhal, až mi řekl: „Jediný, kdo ti může pomoci, je Fangio.“ Dal mi adresu a odjel jsem na motorce do Milána. Fangio ležel v posteli, se sádrou, protože měl automobilovou nehodu, vyslechl si mě, ukázal jsem mu své dokumenty, aby věděl, kdo jsem a co jsem v životě dokázal. Byl velmi vážný, moc nemluvil, připravil mi jeden papír a dal mi ho. Odjel jsem s ním do přístavu a motorku mi

▲ Medaile za účast na olympijských hrách v Helsinkách v roce 1952

hned naložili. Díky Fangiovi jsem mohl převézt motorku do Argentiny. Potom byla na celnici v Argentině jeden rok! Neměl jsem jiný dopravní prostředek. Jezdil jsem na ní pak s manželkou a s naším synem Pablitem.“

Po pěti letech praxe v architektonickém studiu Doulliet y Cappagli, kam ho přizval jeho profesor Cappagli, Estanislao nabral další zkušenosti ve studiu Virasoro, kde strávil další čtyři roky. Později v roce 1954 začal pracovat se svým otcem ve firmě, která se věnovala železobetonovým konstrukcím. „Pomáhal jsem mu ve stavební firmě, která se jmenovala „Francisco Kocourek – Hormigón Armado.“ V roce 1960 pak založil Estanislao v rámci stejné společnosti architektonické a designérské studio. „Měl jsem zájem o architekturu, měl jsem zkušenosti v oboru. Ve firmě jsem založil malé architektonické studio a začal jsem dělat projekty. Také jsem pracoval dva roky na univerzitě jako asistent. Tam jsem poznal mnoho lidí a nových přátel. Jeden mi řekl, že

▲ *Bytový komplex Catalinas Sur dnes*

▲ *Dobová fotografie bytového komplexu Catalinas Sur*

zná hodně architektů bez práce, tak jsem je zaměstnal v novém nezávislém architektonickém studiu a začali jsme dělat velké projekty.“

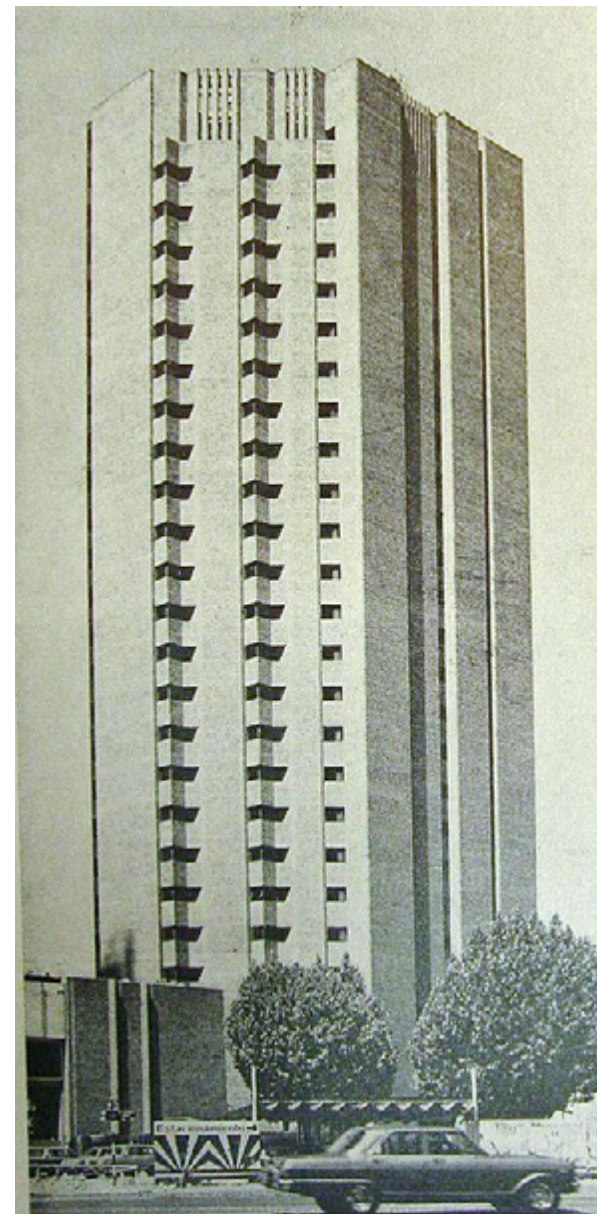
„Jednou vypsalo město Buenos Aires konkurz na velký bytový komplex. S mojí zkušeností a s naší firmou jsme byli schopni ho realizovat.“ Jednalo se o projekt a realizaci velkého bytového komplexu Catalinas Sur, který vyžadoval výstavbu 2 200 bytů a veřejných prostor na pozemku o velikosti 14 hektarů. Tento komplex byl součástí městského plánu na výstavbu bytů z 60. let 20. století. Jednalo se o první velkou architektonickou soutěž svého druhu. „Nadchl jsem se pro tento projekt. Se dvěma dalšími společníky Susta y Garrone jsme navrhli projekt, ale byli jsme malá firma. Za pomoci mojí tchýně jsem založil další velkou firmu. Vyhráli jsme výběrové řízení, byl to pro nás obrovský skok. V té době se jednalo o největší bytový komplex v Argentině. Tam jsem si vydělal hodně peněz, naše ekonomická situace se zcela změnila. Tatínkova firma byla velmi malá, pracovala s drobnými klienty. Aby bylo možné pracovat na veřejných projektech, museli jsme být zapsáni v registru veřejných zakázek. Když jsme vyhráli výběrové řízení, chtěli po mě dokument o registru, ale já ho neměl. Musel jsem mít také záruku od banky, abych do registru mohl být zapsán. To ovšem nebylo tak jednoduché.“ V této situaci však Estanislava zachránila jeho sportovní kariéra, ředitel argentinské Národní banky byl sportovním fanouškem. „Ředitel banky se mě zeptal, jak se jmenuji. Řekl jsem mu, že Kocourek, a tak se mě zeptal, co mám společ-

ného s atletem Kocourkem. Řekl jsem mu, že to jsem já. A tím to skončilo. Během týdne mi dali záruku a tatínek mohl za naši firmu podepsat smlouvu. Sport mě zachránil, otevřel mi dveře k dalším příležitostem. Díky němu jsem zbohatl.“

Smrt architekta Susty a odchod Garroneho, ke kterému došlo bezprostředně po této zakázce, Estanislava přiměly znovu sestavit projekční tým. Ten se pak podílel na dalších velkých projektech. Jedním z nich byl Bouting Club v San Isidru, revoluční projekt, který přivedl Estanislava k další nové vášni – plachtění. A nebyl by to krajan Kocourek, kdyby v této aktivitě opět nevynikal. „Po atletice jsem přestal se sportem, pouze jsem hrál tenis nebo golf ve volném čase, až do chvíle, kdy mi nabídli další zakázku, která se velmi lišila od ostatních. Jeden velmi důležitý člověk, který se jmenoval Roberto Mieres, argentinský automobilový závodník a závodník na plachetnicích, chtěl postavit přístav, našel několik hektarů nízko položeného terénu v San Isidru. Zdálo se mi to moc zajímavé. S manželkou jsme byli předplatitelé časopisu *Times* a tam jsem četl článek o rodině Kennedy, která získala velký zisk v oblasti nemovitostí v pravidelně zaplavovaných oblastech. Tam jsem se inspiroval. Šel jsem se podívat na terén, líbil se mi a koupili jsme ho napůl s Mierem. Postavili jsme Boating club v San Isidru, první projekt rekultivace nivních půd přeměněných v urbanizované plochy. Byl to neuvěřitelný realitní úspěch. Jednalo se o 20 hektarů. Udělal jsem návrh kanálů a celé stavby. Vydělal jsem si hodně peněz.

Díky projektu jsem byl více v kontaktu s řekou a můj kamarád Eduardo Ayerza měl jednu plachetnici, zrovna se rozvedl s manželkou a aby o tu plachetnici nepřišel, chtěl ji prodat. Já jsem ji koupil. Byla to velmi dobrá loď, jezdili jsme se s ní regaty. S kamarády z fakulty, kteří také plachtili, jsme dali dohromady posádku a začali jsme závodit. Začali jsme vyhrávat různé závody, např. z Mar del Plata do Punta del Este nebo z Punta del Este do Buenos Aires. Stal jsem se členem jachtařského klubu a ten mě poslal závodit až do Spojených států.

Ve Spojených Státech si Estanislao uvědomil, že Američané používají k výrobě lodí mnohem pokrokovější a kvalitnější materiály. Tak vznikla touha k sestavení nové lodi. V Americe poznal člověka, který se jmenoval Germán Frers, jednalo se o námořního architekta známého navrhováním závodních jachet. „Měl studio v New Yorku, chtěl se vrátit do Argentiny. Za šest měsíců mi zaklepal na dveře.“ A tak se v roce 1970 zrodila jedna z nejznámějších argentinských plachetnic el Matrero. Estanislao a jeho posádka se začali účast-

▲ Výšková budova Conurban, dobová fotografie

▲ *Plachetnice El Matrero, dobová fotografie*

nit mezinárodních závodů. Čtyřikrát v Anglii absolvovali slavný závod *Admiral Cup*. Během jednoho závodu ve Středozemním moři na Sardinii uspořádal Estanislao, jako kapitán argentinského týmu, oslavu, na níž pozval prezidenta klubu, kterým byl slavný Aga Khan, vlastním jménem Karim al-Husayni, britský filantrop, šlechtic a náboženský vůdce pákistánského původu, jež je od roku 1957 čtyřicátým devátým imámem nizářijské větve ismá'ílijského islámu. Ten mu za to pak věnoval děkovný dopis.

Tým krajana Kocourka se podílel na mnoha významných projektech. Dalším z nich byl například návrh a výstavba známé výškové budovy *Conurban*, jejíž realizace byla dokončena v roce 1973. Jedná se o kancelářskou věžovou budovu v komplexu *Catalinas Norte* ve čtvrti *Retiro* v Buenos Aires. Pro budovu vysokou 95 metrů je charakteristické použití odhaleného cihlového obkladu na západní fasádě, který jí dodává osobitý vzhled a chrání budovu před intenzivním sluncem.

V roce 1974 se architekt Estanislao Kocourek ujal projektu, který měl za úkol navrhnout kvalitní hotel, který by se nacházel přímo uprostřed přírodní rezervace vodopádů Iguazú. Tato velkolepá stavba, která dostala název *Hotel Internacional Iguazú* (dnes nesoucí název *Sheraton Internacional*

▲ *Hotel Internacional Iguazú, dobová fotografie*

Iguazú Resort), byla otevřena o čtyři roky později a dodala místu, kterému sama příroda přidává značně na exkluzivitě, nádech modernosti, a to jak díky svému architektonickému designu, tak i díky nadstandardním hotelovým službám.

Významným projektem, který architektu Kocourkovi přidelil tehdejší starosta města *Osvaldo Cacciatore*, byl sportovní park *Julio A. Roca*. Možná by se nejednalo o tak zvláštní projekt, pokud by si město nevybralo jako místo pro vznik parku tehdejší obrovské smetiště o rozloze 100 ha, jehož vrstva odpadků dosahovala výšky tří metrů. Estanislao se s tímto úkolem vypořádal bravurně. Na tomto základě pak začali přicházet další velké zakázky od města. „*Cacciatore* mi potom zadal *Parque Jorge Newbery*, *Parque Sarmiento*, *Parque Reconquista* a mnoho škol. Řekl jsem mu, že je to pro mě moc práce a pozval jsem další studia. Za dva roky jsme postavili 30 škol.“

Estanislao toho ve svém oboru stihl opravdu hodně, pokud bychom se snažili vyjmenovat všechno, seznam by byl nesmírně dlouhý. Podílel se na výstavbě více než 4 500 domů a nespočtu veřejných i soukromých staveb. Byl také vedoucím praktických prací katedry designu na Fakultě architektury, designu a urbanismu Univerzity v Buenos Aires v letech 1960–62. Byl poradcem ministra pro bydlení (1966–68) a členem Rady Argentinského stavebního svazu (1985–92), v letech 1994–96 se stal jejím místopředsedou. V roce 1988 získal prestižní *Cenu Konex*, udělovanou různým osobnostem za jejich významný přínos univerzální kultuře.

Estanislao, i přes svou náročnou kariéru a mnoho aktivit, nikdy nezapomněl na svoje kořeny. Okolo roku 2009 začal významněji podporovat českou komunitu v Buenos Aires. Navázal spolupráci s předsedou spolku Ricardem Bassovníkem a společně odvedli mnoho práce. Nejprve mu v roce 2009 pomohl najít spolkovou budovu, což byl nelehký úkol. Bylo potřeba nějakou budovu najít, posoudit její technický stav, ale také její právní status. Nakonec se po domluvě s krajany v obci Valentín Alsina v okrese Lanús, kde původně fungoval Československý klub a Česká škola v ulici Choele Choel, rozhodli, že začnou spravovat právě tuto budovu. Díky architektu Kocourkovi byl z velké části v roce 2011 opraven Český dům v Buenos Aires. Nepřispěl však pouze finančně. Jeho bohaté zkušenosti byly také k nezaplacení. Snad se svou pomocí krajanské komunitě mohl opět více přiblížit k české esenci, kterou mu předali jeho rodiče a kterou nosí celý život skrytou ve svém srdci.

Díky těmto upřímným pohnutkám a jeho celoživotní práci, kterou se také nevědomě podílel na propagaci České republiky v zahraničí, se stal v roce 2018 laureátem *Ceny Gratias Agit*, kterou uděluje Ministerstvo zahraničních věcí ČR.

—

Rozhovor byl veden ústně ve španělštině, překlad autorka.

Ana Janků

(*15. října 1951, Buenos Aires, Argentina)

Sedím v kavárně Plaza Café, v jedné z emblematických kaváren Paříže Jižní Ameriky – Buenos Aires. Z okna pozoruji sousedící slavný park Rivadavia, nacházející se ve čtvrti Caballito, a čekám na Anu Janků, dámu, která mě při každém setkání inspiruje svou nikdy neuhasínající jiskrou, zvědavostí a radostí z toho, čím se zrovna v danou chvíli zabývá. Pokud dojde na téma týkajícího se umění, literatury, hudby či tance, její oči se rozzáří a už ji nezastavíte. Dnes je však něco jinak, přichází mírně nervózní Ana, možná proto, že si je vědoma toho, že se dotkneme jejího rodinného příběhu, který Anu ovlivnil a formoval až do poslední buňky v jejím těle.

Osud jejích rodičů není podobný většině osudů československých emigrantů, kteří si k lepšímu životu vybrali právě Argentinu. Českoslovenští krajané do Argentiny odjížděli převážně po zavedení kvótního systému v USA ve 30. letech a částečně ve 40. letech 20. století, kdy došlo k přesunu migrace do Jižní Ameriky. Aniny rodiče ale dopluli k argentinským břehům až v roce 1951, ze strachu z nastávajících změn v Československu a kvůli politickému pronásledování Aniččina tatínka Antonína. Argentina se stala plánem B potom, co jim nebyl povolen vstup do Brazílie kvůli chybějícím dokumentům. „Do Argentiny dorazili lodí těsně před mým narozením. V Brazílii měli nějaký kontakt, který jim měl pomoci, ale maminka neměla v pořádku všechny dokumenty a Brazilci ji nenechali vystoupit. Museli přestoupit do jiné lodi, která je odvezla do Buenos Aires, kde zažádali o povolení pro výstup z lodě, abych se mohla narodit.“

Aniččina maminka Marie Libuše Šléglová se narodila v Lužné II v okrese Rakovník 16. prosince 1920. Později pracovala v Křivoklátě jako učitelka v mateřské školce, a navíc hrála velmi dobře na piano. Když Ana cestovala do České republiky, setkala se s obrovským překvapením. „V Křivoklátě je pamětní deska, na které je uvedeno, že moje maminka byla první učitelkou v této mateřské školce. Chtěla jsem, aby mě můj bratranec vzal k mateřské školce, kde učila, už tak to pro mě bylo mnoho, a najednou jsem viděla pamětní desku s maminčíným jménem. Dokonce jsem potkala jednu paní, která se pamatovala na moji maminku.“ Pro Anu byla tato cesta do Česka důležitá z jednoho velkého důvodu, svoji maminku viděla naposledy jako devítiletá holčička. Touto cestou se mohla svojí mamince více přiblížit a zpětně ji více poznat, již jako dospělá a vyzrálá osoba.

V Křivoklátě se poznal s její maminkou Antonín, Aniččin tatínek, jiskra mezi nimi přeskočila během karnevalového tance. Antonín Janků, narozený 16. dubna 1916 v Roztokách u Prahy, studoval v Praze, kde se stal doktorem hospodářských věd. Jednalo se o velmi zvědavou a inteligentní osobu, životního optimistu a v jeho pozdější neprospěch byl také člověkem, který nedokázal držet jazyk za zuby a podvolit se něčemu, s čím by nesouhlasil. Později se stal pilířem Aniččina dětství a dospívání. Kromě své profese měl spoustu zájmů, jedním z nich byla práce s letadlovými motory. Svých znalostí využil jak v Československu, tak později během svého života v Argentině. „Během nacistické okupace tatínek pracoval v hangárech v Praze, měl rád letadla a motory. Vyprávěl mi s velkou hrdostí, že když přiletělo nějaké německé letadlo, potom už moc dlouho nelétalo. Evidentně tato letadla bojkotoval. Poté se na to přišlo a poslali ho do vězení.“ Nejednalo se však o jedinou protinacistickou činnost. „Tatínek mi vyprávěl, že během doby, kdy pracoval v hangárech, musel jet několikrát do Terezína jako řidič kamionu, měl tam odvážet zboží. Na cestě zpět prý vozil jiné „zboží“. Byl jedním z těch, kteří napomáhali při útěku lidem z Terezína.“ Jeho činnost byla později nacisty potrestána. „Můj bratranec mě vzal k jedné věži, kde byl podle něj nacisty vězněn můj tatínek. Když bylo Otovi 17 let, chodil za ním a komunikovali spolu pískáním. Pískali písně, které oba znali. Můj bratranec ho obdivoval.“

Po únorovém převratu 1948 nastaly pro oba rodiče nové problémy. „Hodně lidí věřilo v komunismus, ale tatínek nikdy, a protože byl mladý a věřil si, dával to veřejně najevo. To mu způsobilo hodně problémů se Sověty. Byl snad na všech černých listinách.“ Aniččin tatínek, kritický vůči radikálním politickým změnám, byl z politických důvodů neustále vyslýchán a byl uvězněn.

▲ Svatba rodičů v Düsseldorfu – Německo, 1950

„Tatínek mi vyprávěl o Miladě Horákové, když jsem viděla film *Milada*, ve kterém byly znázorněny politické procesy a způsob vyslýchání, odpovídalo to přesně tomu, co mi vyprávěl tatínek, bylo to ve stejném období.“ Protože justiční procesy v bývalém Československu nadále pokračovaly, nabídl Antonínovi pomocnou ruku jeho německý přítel. „V hangárech poznal jednoho mladého muže, který mu později pomohl utéct z Československa do Německa, když byl tatínek vězněn komunisty. Bez toho, aniž by ho o to tatínek požádal, pomohl jemu a později i mamince. Tatínek vždy mluvil o jeho německém příteli, který mu pomohl. Říkal, že svět není jenom černobílý.“

Ani nepřízně osudu nezabránilo tomu, aby se mezi oběma rodiči vytvořilo pouto a rostla touha po společném životě. „Tatínek byl už v Berlíně a poslal mamince dopis, jestli za ním nechce utéct, ona souhlasila. První pokus měl fingovat její vlastní pohřeb. Maminka šla v pohřebním průvodu a když dorazila na hranice, mělo na ní čekat černé auto se specifickou poznávací značkou.

Auto tam čekalo, ale poznávací značka neodpovídala, proto se rozhodla vrátit. Ve skutečnosti však nemohli poslat toto auto, tak poslali jiné, ale ona si myslela, že to byla past.“ Její útěk se povedl až na potřetí. Později se rodiče vzali ve Stuttgartu a během té doby již spřádali plány, které měly opět změnit jejich životní osud. Důvod, proč si vybrali právě Jižní Ameriku, není Aničce zcela znám. „Mám hodně dopisů a dokumentů, vím, že bych tam našla hodně informací, ale zatím jsem nenašla sílu na to je otevřít.“

Po dlouhé cestě přes Atlantský oceán a následné problémy v Brazílii osud zavál Antonína a Libuši do Argentiny. V té době už byli vlastně tři. „Tatínek vždycky říkal, že já jsem český materiál, německá výroba a argentinská distribuce.“ Uběhl pouze krátký čas, co se po jejich příjezdu narodila 15. října 1951 jejich jediná dcera Ana.

„Chvilí po příjezdu do Buenos Aires se tatínkovi naskytla možnost pracovat v Comodoro Rivadavia.“ Oblast přístavního města Comodoro Rivadavia

▲ Dvouletá Anička s maminkou Marií Libuší Šléglovou a tatínkem Antonínem Janků, 28. 10. 1953

proslavila přítomnost *černého zlata*. Stalo se obchodním a regionálním dopravním uzlem a důležitým místem vývozu. Přes jeho přístav se do světa přepravuje ropa, regionální průmyslové a zemědělské produkty. Díky těžbě ropy, průmyslové výrobě a přítomnosti důležitého přístavu se stalo také městem pracovních příležitostí pro imigranty ze všech koutů světa. Patagonské pobřeží může však přinášet i mnohá úskalí. „Maminka nesnesla silný vítr, který je v Patagonii běžný, proto se dohodli, že koupí dům v Trelew, a tatínek cestoval mezi těmito městy.“ Trelew byl jednou z velšských kolonií. Velšané hledali příležitost a místo, kde by mohli praktikovat svou víru, mluvit svým jazykem, udržovat své tradice a plně uplatňovat svá politická práva. V Patagonii toto místo a tuto příležitost našli a svou přítomností také přispěli k posílení argentinské suverenity na tomto území, které do té doby obýval pouze kmen Tehuelche. Jedná se o původní obyvatelé Patagonie, v současné době žije v Argentině pouze malé procento jejich potomků. Velšané a Tehuelches navázali dobré vztahy a spolupráci, která přispěla k rozvoji této oblasti. „Když jsme žili v Trelew, chodila jsem si hledat kamarády mezi Velšany, doma jsem pak mluvila velšsky, tatínek ze mě šlel, protože když na mě mluvil česky, já jsem mu odpovídala ve velštině. Potom jsem s tím měla také mnoho problémů, když jsem studovala angličtinu na univerzitě, jediný předmět, ze kterého mě dvakrát vyhodili od zkoušky, byla výslovnost. Měla jsem velšský přízvuk, kterého jsem si nebyla vědomá. Musela jsem se to přeučit.“

„V Trelew maminka hrála na piano, tatínek večer na housle nebo pouštěl hudbu. Oba tančili a já s nimi, držela jsem se tatínka a tančila jsem na jeho nohách. Od té doby mě hudba vždy doprovázela.“ Po ne příliš dlouhotrvající poklidné době v rodině Janků nastal nový problém. Když byly malé Aničce necelé tři roky, u její maminky se dostavilo duševní onemocnění, mezi imigranty vyskytující se poměrně často. Jednalo se o tzv. homesickness, nostalgii spojenou se steskem po domově či disociaci od minulosti, která se projevovala silnou úzkostí a uzavřeným chováním vyvolaným odchodem z rodné země. „Když se poprvé u maminky objevily zdravotní problémy, byla jsem s ní dva dny sama doma a živila jsem se jenom cukrem, byla jsem moc malá. Maminku trápilo, že se ani nemohla rozloučit s rodiči, když utíkala z Československa muselo vše proběhnout v utajení.“ Maminka se tak o malou Aničku nemohla nadále starat.

O Aničku se starala česká krajanka Božena Sedláčková. Říkali jí Ali, protože pořád užívala alikal, prášek na bolest hlavy. Byla to Aničky náhradní babička. „Tatínek chtěl, aby mě Božena naučila českým zvykům. Naučila mě plést,

háčkovat, vyšít, vařit česká jídla, ale nemluvila na mě česky. Tatínek se na ni kvůli tomu zlobil.“ „Boženin manžel přišel po první světové válce sám, našetřil peníze, aby mohla přijet Božena, jejich dvě děti zůstaly u babičky v Hranicích a později přijely také.“

Malá Anička vyrůstala v multikulturním prostředí. V české rodině, na argentinském území a ve velšské komunitě za přítomnosti původního obyvatelstva Tehuelches. „Moje maminka byla velká katolička, ale tatínek se považoval za ateistu. Paní z české komunity, která se o mě starala, byla z moravské Jednoty bratrské.“ Anička žila pak později s Boženou v Buenos Aires, které je vzdáleno od Comodoro Rivadavia více než 1 700 km, tatínek za ní často dojížděl. Mohla tak studovat a připravit se na svou budoucnost.

Tatínek musel takto cestovat, aby nepřišel o pracovní příležitosti, které mu nabízel jih Argentiny. Během cest také uplatnil svou lásku k motorům. „Na jihu používal hodně vlastní auto a k tomu potřeboval dobré znalosti, protože v té době, pokud měl člověk problém, nikde nebyl žádný servis, nikdo mu nepomohl, řídil velmi dobře.“ „První automobily značky Škoda importoval do Argentiny tatínek na jih, měl na starost importaci mnoha produktů do Argentiny. Podílel se také jako administrátor na výstavbě různých čtvrtí v Comodoro Rivadavia či v blízkosti města.“

Aniččin tatínek byl nadšencem v mnoha směrech, jeho láska k české pivovarské tradici si také našla své místo. „Tatínek měl vlastní pivovar, který spravoval společně s Vladislavem Zemanem. Pivovar se nacházel v městečku José de San Martín v okrese Tehuelches v provincii Chubut. Vždycky říkal, protože mám rád pivo, koupil jsem si pivovar.“ „Původní pivovar provozovali Němci, potom zkrachovali a tatínek jako Čech musel zachránit to, co pokazili Němci. Koupil ho, zrenovoval, chmel dováželi z Chile, byl nejvíce podobný tomu českému, povolal sládku Vladislava Zemana z Prahy, kterému kdysi pomohl. Když tatínek hodně cestoval po Argentině, Vladislav Zeman ho podvedl a pivovar připadl jemu. Jeho značka piva „Svatý Gambrinus“ se rozvážela po celém jihu, jeho produkce byla mnohem větší než produkce předchozích majitelů.“ „Tatínek říkal, že pro Čecha není nic horšího než další Čech.“ „Tatínek si asi nikdy nepředstavoval, že někdo, komu pomohl odjet do Argentiny a utéct z „tehdejšího evropského pekla“, by ho mohl v tak složité situaci podvést.“

V roce 1960 došlo k dalšímu těžkému momentu v rodině Janků. Mamin-ka se rozhodla navštívit svoje rodiče v Československu. Z tohoto důvodu se s tatínkem rozvedla, aby kvůli jeho historii neměla příliš problémů při vstupu do země. Nakonec musela stejně podstoupit spoustu výslechů. V té době

bylo Aniče 9 let. „30. dubna 1960 se moje maminka proměnila pouze v bod na horizontu, kterým byla loď, která ji odvezla. Od té doby jsem měla matku pouze přes korespondenci, která procházela kontrolou.“ „Na začátku to bylo pro maminku těžké, vyslýchali ji, byly to těžké časy, poté ji nechali v klidu. Nějaký čas bydlela v domě jejích rodičů, měla však problémy se švagrovou, která si dělala nároky na celý dům. Později odešla raději do domova důchodců.“ Její celkový stav se však všeobecně zlepšil.

Od roku 1968 až do roku 1970 neměla Anička o mamince žádné zprávy. „Chtěla jsem zprávy o mamince, chodila jsem dva roky každý den na ambasádu, ale protože jsem měla české příjmení, nikdo mi nic neřekl. V té době tam byli jen Slováci a atmosféra byla čistě proslovenská“.

Vypráví také o svém pohledu na vnímání „češství“ mezi českými krajany v Argentině. „Většina Čechoslováků v Argentině přišla po první světové válce, až na výjimky, a většina z nich si Československo a život v něm idealizuje. Přeskočili více jak 50 let jeho historie. Ti, co přišli z politických důvodů po

▲ Prezident Václav Havel s velvyslancem Janem Kopeckým a Anou Janků během návštěvy Buenos Aires

druhé světové válce, jsou aktualizovanější. Myslím si, že ti, co ignorují velkou část historie Československa, si nezaslouží české občanství. Byt Čechem není jenom jíst knedlíky, pít pivo a tancovat. Máme morální odpovědnost vědět, co se stalo a znát historii a realie Československa a České republiky. Lidé, kteří obdrží občanství, by měli studovat češtinu a složit vědomostní test.“

Po mamčině odchodu tatínek pracoval u firmy Daher Boge, která importovala automobilové tlumiče, a později se stal jejím generálním ředitelem. „Tatínek moc trpěl, ale nikdy nedovolil, aby ho smutek překonal.“ Nikdy se nemohl vrátit do Československa kvůli svojí historii.“ V té době si uvědomoval také důležitost své otcovské role. Snažil se předat Aniče českou „esenci“, využíval každé příležitosti. „Když tatínek otevřel pusu, bylo okamžitě jasné, že byl Čech. Když jsem později četla knihy českých autorů, nacházela jsem tam věci, které mi tatínek vyprávěl, například legendy. Čas s tatínkem byl pro mě svátek, měl vždy přehled o aktuálním dění, byl velmi pozitivní, žádná konverzace nebyla stejná, být s ním bylo fascinující. Tím, že hodně cestoval a netrávili jsme tolik času společně, to bylo pro mě o to vzácnější. Snažím se o to samé s vlastní dcerou. Tatínek pracoval jako účetní, já jsem měla jít v jeho šlépějích, byl chladný pragmatik. Když však hrál na housle a na harmoniku nebo poslouchal hudbu, viděla jsem v jeho očích slzy. Nikdy jsem nestudovala hudbu, ale mám sluch. Doma se vždy mluvilo o hudbě, tatínek hrál často na housle a já jsem musela poznat tóny.“

Antonín Janků měl také blízký vztah s autoritami posledních opravdových Teheulches. Uznávali ho, i přestože měl evropský původ, a on si naopak velmi vážil jich. „Někdo, kdo respektuje a uznává svoje kořeny, nemůže být špatný člověk.“ Antonín zemřel až v roce 1996, krátce poté, co mu bylo uděleno české občanství.

„Moje hlavní vášeň, když jsem byla malá, byla kresba a malba. Když jsme bydleli v bytě v Buenos Aires, malovala jsem po zdech, ale nikdo moje umění neoceníl.“ Směje se. „Když jsem ukončila šestý rok základní školy, mohla jsem pokračovat na další školu. Státní ústav kresby a malby Manuela Belgrana dovozoval studentům vstoupit po ukončení šestého roku základní školy. Musela jsem splnit přijímací zkoušku. Tatínek doufal, že půjdu na obchodní školu a že ze mě bude účetní jako on. Bylo to pro něj samozřejmé.“

„V přijímacím řízení na výtvarnou školu jsem skončila první.“ „Aby byl tatínek spokojený, udělala jsem také přijímací zkoušky na obchodní školu a byla jsem také přijata.“ „Abych mohla nastoupit na střední školu, potřebovala jsem tatínkův podpis. Večer jsem mu nechala na stole oba přihlašovací

formuláře.“ „Tatínek podepsal oba, ale já jsem si nakonec vybrala obchodní školu. Pojmenovala bych to „podmíněná svoboda“.

„Po střední škole tatínek chtěl, abych pokračovala na ekonomické fakultě. Měl jednoho kamaráda, který měl účetní studio. Zúčastnila jsem se přijímacího řízení, ale také jsem se přihlásila na střední školu výtvarného umění, můj zájem pokračoval. Kromě toho další možnosti byly jazyky, bylo to pro mě lehké. Na první místě byla však malba.“

„Tatínkův kamarád mě pozval do svého studia. Řekl mi, ať přijdu během několika dní, abych se něco naučila a seznámila se s tím, co budu v budoucnosti dělat. Jmenoval se Krejčík, byl to Čech. Dodnes moc vděčná za těch pár dnů, které jsem strávila v jeho studiu. Došlo mi, že to není nic pro mě. Potom jsem se zapsala na učitelství anglického jazyka a začala jsem studovat také střední školu výtvarného umění, mohla jsem ji studovat po večerech. Udělala jsem rok a půl, ale déle jsem nemohla vydržet. Pracovala jsem celý den a současně studovala.“

„Moje první práce byla u židovského pána, Poláka, který navrhoval a prodával pánské obleky, dělala jsem pro něj administrativní práci. Během střední školy jsem také pracovala na částečný úvazek ve filmovém průmyslu. Nic základního mi nechybělo, ale nemohla jsem si kupovat oblečení, moje „babička Božena“ byla v tomhle ohledu přísná, vybírala mi oblečení a barvy sama. Pro mě byly barvy moc důležité. První věc, kterou jsem si koupila, byla pletací vlna zlaté barvy a dvoudílné plavky.“ „Později jsem skončila v Continental film, chtěli někoho na částečný úvazek, sekretářku, ale já jsem neměla žádnou zkušenost. Chtěli asistentku s dobrou angličtinou. V té době jsem byla velmi sebejistá. Přijal mě Ladislao Velíšek. Chtěl, abych přeložila plakáty, protože importovali filmy do argentinských kin. Majitel distribuční společnosti byl Čech, byl to slavný český herec Jan Kopecký, neznala jsem ho. Byla jsem šťastná. Přijali mě hlavně kvůli českému příjmení. Tatínek s panem Velíškem mluvil a zjistili, že spolu cestovali na společné lodi. Tam jsem pracovala rok a půl. Pracovala jsem odpoledne, dopoledne jsem studovala. Bylo to období Špagetového westernu. Kromě překladů jsem pouštěla filmy zájemcům o pronájem filmů, některé filmy jsem viděla dvacetkrát. Velmi blízko od Continental film bylo kino Cosmos, tam jsem poprvé viděla české filmy.“

Následně začala Anička studovat obor překladatelství a tlumočnictví na Universidad del Salvador, kde také o mnoho let později vyučovala. Důležitou změnu přinesla Aně práce v ropné společnosti Texaco, kde působila jako asistentka generálního ředitele. Tato práce jí zajistila slušný plat. Pracovala

zde za vlády argentinského prezidenta Carlose Menema, během níž probíhala rozsáhlá privatizace. „Během privatizace se staralo Texaco o průzkum, byla to klíčová doba, v průzkumném oddělení jsem řídila 12 osob.“ V té době byla Ana již vdaná a narodila se jí dcera. Otevřel se jí nový svět. Nastalo však také další obtížné období, Anička se rozváděla a umírala její maminka. „V roce 1989, jsem skoro nevěděla o tom, co se dělo v Československu, zahltily mě osobní problémy.“

„Ředitel věděl, že jsem měla ráda hudbu, hodně jsme mluvili o klasické hudbě.“ Texaco v té době mělo být hostitelem slavného ruského violoncellisty Mstislava Rostropoviče, který přijel do Argentiny, aby působil dočasně ve slavném divadle Colón. Ředitel požádal Anu, zda by mu mohla dělat doprovod a překladatelku. „V Texacu mi platili dobře, a ještě mi přidali za práci v Colónu.“ „Rostropovič byl přítel Sergia Renána, generálního a uměleckého ředitele divadla. Během zkoušek skoro nic nechtěl, cítila jsem se špatně, protože jsem mohla být u všech zkoušek, poslouchat hudbu v divadle Colón, které jsem si předtím nemohla dovolit, a ještě mi k tomu platili.“ Během práce v di-

▲ Dcera Priscila s dědečkem Antonínem Janků

▲ Ana Janků s dcerou Priscilou reprezentující České kulturní centrum v Argentině

vadle Ana blíže poznala Sergia Renána, který ji požádal o soukromé hodiny angličtiny, protože se mu líbila její výslovnost. To poté závratně ovlivnilo její profesionální život. „Společnost Texaco chtěla z politických důvodů opustit zemi. Nabídli mi vysoké odškodné, a tak jsem se rozhodla odejít hned.“ Poté jí bylo nabídnuto místo asistentky ředitele a tlumočnice v Colónu. „Strávila jsem tam téměř deset let. Bylo to nejlepší období mého života.“ Během svého působení zažila v legendárním divadle také prezentaci *Rusalky*, *Lišky Bystroušky* či dalších děl Antonína Dvořáka a Leoše Janáčka. Sergio Renán

▲ Plakát z přednášky o Alfonsu Muchovi, kterou Ana Janků uspořádala v roce 2024

zval do divadla často superprodukce ze zahraničí. Ana měla na starost balet, překládala veškerou komunikaci mezi Argentinci a zahraničními umělci během zkoušek a představení. Zde se také setkala s další českou rodačkou Bohuslavou (Glorií) Kazdovou, narozenou v roce 1909 v Příboru, která se jako čtrnáctiletá dívka dostala do Buenos Aires s rodiči na lodi. Gloria měla sen: stát se baletkou. Netušila však, že se teprve později proslaví hlavně jako pedagožka, obdivovaná a respektovaná mezi mnoha tanečníky a umělci po celé Argentině. Později Ana uspořádala představení na počest stoletého výročí je-

jího narození, kterého se zúčastnily taneční školy z různých koutů Argentiny, již ve spolupráci s českou ambasádou a jako prezidentka Českého kulturního centra v Argentině.

V roce 1994 se Ana mohla poprvé podívat do Čech, bohužel až tři roky po smrti své matky. Maminka měla jednoho bratra. „Po mých prarodičích z mamičiny strany zůstal jeden dům, kde žil můj strýc Jiří s rodinou.“ Sám Jiří si přál, aby byla Aně navracena po jeho smrti polovina domu, což se později stalo. Mělo to pro ni hlavně symbolický význam a pocit zadostiučinění.

Od roku 1997 začala Ana pracovat také na volné noze, během privatizace elektrárenské společnosti SEGBA měla na starost 17 překladatelů. Později začala překládat texty určené traumatologům. Aby mohla správně přeložit návod na užívání prvního artroskopu v Argentině, musela se dokonce zúčastnit jedné operace.

Díky Aničky zájmu o českou literaturu, historii a kulturu a celkovému působení v kultuře, byla oslovena tehdejší českou velvyslankyní Editou Hrdou, zda by mohla přednést nějaký návrh na vylepšení celkové propagace české kultury a později byla požádána, aby se ujala role předsedkyně Českého kulturního centra v Argentině. Tuto výzvu přijala a od té doby Ana Janků v této činnosti neustala. Zájemcům převážně z řad českých krajanů pravidelně nabízí bohatý kulturní program ve formě hudebních představení, přednášek či výstav. Například připravila scény z opery *Jenůfa* zazpívané lokálními zpěváky v češtině, v roce 2003 založila festival *Pražské jaro* v Buenos Aires, který každoročně pokračuje, a momentálně připravuje a moderuje svůj již druhý rádiový program, který tentokrát nese název „Humoresque: most k české kultuře“. Své znalosti, vášně a kreativitu bude předávat i nadále, dokud jí to síly dovolí.

Rozhovor byl veden ústně ve španělštině.

▲ Plakát rádiového programu „Humoresque: most k české kultuře“

Ricardo Guillermo Basovník

(*11. září 1961, Buenos Aires, Argentina)

**Spolek Český dům je jedním z největších a nejaktivnějších krajan-
ských spolků v Argentině. V Buenos Aires se jedná o vůbec největší
spolek, který se zasazuje o šíření české kultury a udržování českých
tradic a českého jazyka mezi českými krajany i širokou veřejností.
V jeho čele stojí již řadu let Ricardo Basovník, nesmírně pracovitý
muž, který svým diplomatickým přístupem a bez přílišné sebepro-
pagace utužuje vztahy mezi krajany a dohlíží na správný chod a roz-
květ spolku.**

Ricardo Basovník, předseda českého krajanového spolku Český dům, je vnu-
kem československých krajanů, kteří přišli do Argentiny za lepším životem.
Jeho prarodiče, ale stejně tak i rodiče, v něm zanechali nesmazatelnou stopu,
která se stala motorem k jeho dobrovolnému úsilí, které obětoval šíření české
kultury v Argentině.

„Lásku, kterou cítím k Česku, mám hlavně od mého dědečka Josefa Kota-
se.“ Ricardův dědeček, narozený ve Hvozdně ve Zlatých Horách v roce 1906,
pracoval nejprve u Baťů ve Zlíně, když se pro něj stal život v Českosloven-
sku příliš obtížným, rozhodl se k zásadnímu kroku, který ho zavedl až do
Argentiny. Stal se tak součástí velké migrační vlny, která směřovala do Jižní
Ameriky po zavedení kvótního systému v USA. Hospodářská krize v Evropě
ve 20. a 30. letech byla důvodem všech Ricardových prarodičů k odchodu do
Argentiny.

Josef Kotas pocházel z rodiny, která byla zvyklá na tvrdé životní pod-
mínky, takže i přesto, že toto rozhodnutí nebylo jednoduché, nikdy si příliš
nestěžoval. K argentinskému břehu připlul v roce 1923. Tím začalo velké dob-

rodružství, které ho zprvu zavedlo do argentinské provincie Tucumán, kde si
vydělával na život poměrně nepříjemnou prací. „Dědeček musel v Tucumánu
sklízet cukrovou třtinu. Tam dostal malárii a málem jí podlehl. V té době mu
jeden český krajan nabídl práci v Cordóbe v kovodílně, kde pracoval s auto-
mobilovými motory.“ Po pěti letech v kovodílně se Josef Kotas rozhodl odejít
do Buenos Aires s nadějí na lepší život a s možností splnit si svůj sen, kterým
pro něj byla vydavatelská činnost. Od počátku 30. let do poloviny 60. let
20. století publikoval periodikum *Nová doba*, které představovalo významnou
spojku mezi argentinskými Čechoslováky a Československem. *Nová doba* in-
formovala krajany o situaci v Československu, ale přinášela také společenské
novinky ze života československých krajanů v Argentině. Pro krajany byla
Nová doba jediným zdrojem informací o aktuální situaci v Československu,
díky tomu se periodikum brzy dostalo do mnoha míst rozlehlé Argentiny.

◀ Nová doba

Kromě psaní se Josef Kotas stal později také jednatelem, který vypomáhal československým krajanům získat československé občanství.

Jeho žena Zuzana Karlíková, narozená v roce 1908 v Podkylavě, přišla do Argentiny sama v roce 1927. „Na začátku pracovala v Buenos Aires jako chůva. Za Josefa Kotase se provdala v roce 1932. Po svatbě byla v domácnosti a starala se o tři děti.“ Zuzana Karlíková pocházela z muzikální rodiny. Zájem o hudbu Ricardova babička předala také svým dětem. Jednou ze tří sourozenců byla Susana Kotas, Ricardova maminka, která se později stala profesionální zpěvačkou. „Oba prarodiče z mamčině strany na mě mluvili česky. Moje babička Zuzana Karlíková nás velmi ráda zvala na slivovici, často vařila ovocné knedlíky, pekla vepřové, štrůdl a spoustu dalších pochoutek.“

Ricardova babička z otcovy strany Marie Prudek se narodila v roce 1906 v Rakvicích. Do Argentiny přijela společně se čtyřmi sourozenci v roce 1927, již jako vyučená švadlena. „V Rakvicích jsem letos poznal místního starostu a ukázal mi fotografii, kterou mám ve svém albu jako fotografii mých prarodičů. On říkal, že je to fotografie jeho rodiny. Byla to jedna z hlavních fotografií na rakvické radnici. Přišli jsme na to, že jsme příbuzní. Průdků je v Rakvicích asi pět rodin a jsou všichni jedna rodina.“

▲ Marie a Lidia Prudkovy během cesty do Argentiny

Marie společně se sourozenci odešla hledat své štěstí do argentinské provincie Chaco do oblasti „bílého zlata“, kam v té době odešla velká část československých emigrantů. Usídlili se v malé obci La Clotilde, nacházející se 47 kilometrů od města Presidencia Roque Sáenz Peña, dnes druhého největšího města provincie Chaco, které spoluzaložili Čechoslováci, kteří se stali specialisty na pěstování bavlny.

Marie se v Argentíně nadále věnovala šití a vyšívání, používala často moravské folklorní motivy. „Byla to velmi veselá osoba, pořád se smála.“ V La Clotilde poznala dalšího českého krajana, který se stal jejím manželem, Viléma Basovníka, Ricardova dědečka z otcovy strany. Vilém, narozený v roce 1905, pocházel z Polešovic. Do Argentiny přijel společně se svým bratrem v roce 1926, jejich cesty se však brzy rozešly, již v Československu mezi nimi neexistoval dobrý vztah. Josefův bratr odešel do vedlejší obce La Tigra, kde dodnes jeho syn Vito Basovník provozuje rodinný obchod. Vilém Basovník se věnoval pěstování bavlny, cestoval často do Buenos Aires kvůli jejímu prodeji, ale žil v Chacu. „V okolí La Clotilde se pěstovalo mnoho bavlny. Můj dědeček jezdil do hlavního města, aby vyjednal lepší cenu bavlny, protože bavlna šla vždy přes Buenos Aires. Bavlna se klasifikovala podle kvality vlákna, balíky se odvážely do Buenos Aires a také se exportovaly do zahraničí.“

Čechoslováci v této oblasti sklízeli ve 30. letech téměř 90 % bavlny. Nebyli však průkopníky jenom v jejím pěstování. Zavedli zde také družstevní formu hospodaření. Ve 20. letech založili družstvo La Unión. Vilém Basovník se stal společníkem rodiny Derka v Sáenz Peña, která měla v družstvu La Unión velké slovo. Díky této spolupráci La Unión zřídila stroj na vyžrňování bavlny v La Clotilde.

„Můj dědeček Vilém Basovník dělal elektrické instalace a využíval rádio a telefon pro komunikaci na vojně v Československu. Proto nechal zřídit telefonní kabinu v La Clotilde. Díky mému dědečkovi byla La Clotilde vždy průkopníkem ve využívání komunikačních technologií. Měli také telefonní ústřednu, kterou se mohli spojit s Buenos Aires. Ta v jiných obcích Chaca neexistovala.“ Kromě celkové modernizace obce se Vilém Basovník zasadil také o výstavbu a založení první školy v La Clotilde. „Nedávno po něm pojmenovali školu, která se již nachází v jiné budově.“

„Můj dědeček, kterému se v Chacu moc dařilo, pozval obě rodiny, Prudkovy a Basovníkovy, do Chaca. Dokonce i s myšlenkou, že by se v Chacu mohli všichni pozvaní také usadit. Ale neměl úspěch, příbuzní se po několika měsících vrátili, v Argentíně se jim nelíbilo.“

▲ Svatební fotografie Ricardových rodičů s prarodiči

Vilém Basovník a Marie Prudek měli jen jednoho syna Guillerma Miloše, který pokračoval v rodinných šlépějích. Zabýval se také obchodem spojeným s pěstováním bavlny. Později se v Buenos Aires věnoval převážně textilnímu průmyslu.

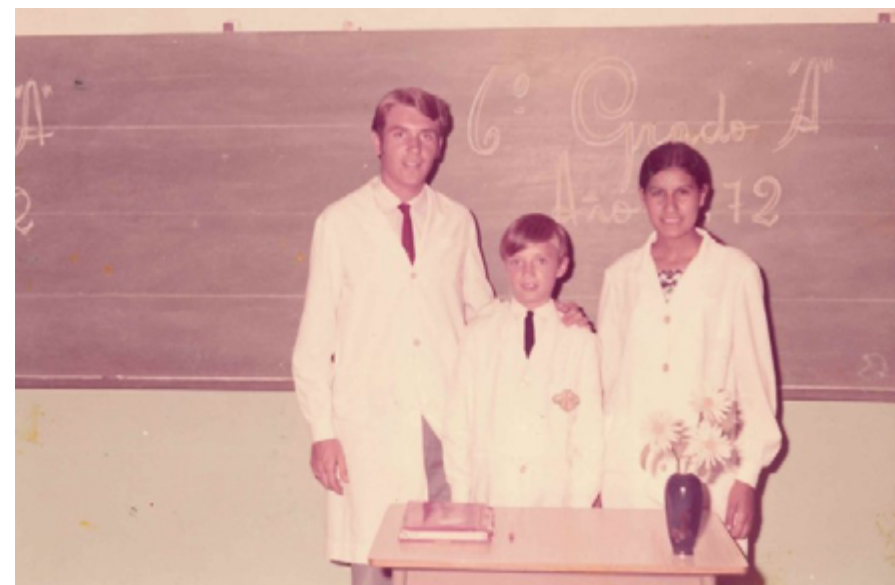
„Můj tatínek miloval létání. Založil první aeroklub v Chacu v La Clotilde, ale moc se mu nedařilo, protože nikdo neměl peníze na nákup dalších letadel. Momentálně aeroklub stále funguje, ale má spíše praktický účel, slouží pro malá letadla, která jsou z velké části využívána na fumigaci polí (ničení škůdců). Pro tatínka to byla hlavně zábava, zajímaly ho spíše vyhlídkové lety sloužící turismu.“

Svoji budoucí manželku Susanu Kotas poznal během jedné z mnoha pracovních cest do Buenos Aires. „Rodiče se poznali v Buenos Aires, kde se také vzali. Moje maminka pak odešla s tatínkem do Chaca. Předtím vystudovala v Buenos Aires zpěv. Než odešla do Chaca, vystupovala v divadle Colón v několika představeních. V Chacu se nudila. Založila tam první mateřskou školu, poté založila také hudební školu. V Sáenz Peña působila v pěveckém sboru a po návratu do Buenos Aires se opět začala věnovat profesionálně zpěvu

a vrátila se do divadla Colón. Po smrti tatínka tak mohla živit celou rodinu.“

Susaně a Guillermovi se narodily tři děti. Magnolia a Ricardo se narodili v Buenos Aires, protože v Chacu v té době neexistovala dobrá nemocnice. Nejmladší dcera Nancy se narodila již v Chacu za přítomnosti doktora Janíka, uznávaného lékaře a českého krajana.

Malý Ricardo prožil v Chacu krásné dětství. Žil zde až do svých 12 let, později odešel společně s tatínkem do Buenos Aires. Zde bydleli u dědečka Josefa Kotase a po půl roce se jim podařilo koupit dům ve čtvrti Caballito. Díky tomu mohla přijet i maminka se sestrami. Ještě před odchodem do Buenos Aires žila rodina dva roky v Presidencia Roque Sáenz Peña. „Z La Clotilde jsme odešli do Sáenz Peña, tam jsem studoval dva roky a chodil jsem do klubu Unión Gymnástica Sokol do bazénu. V létě jsme měli ve spolku Unión Checoeslovačské letní aktivity, dokonce jsme v klubu i spali. Tam jsem se naučil sázet mrkve a jedl jsem perníčky. V Sáenz Peña jsem chodil i na základní školu. Jedním z mých učitelů byl pan Jurásek v šesté třídě. Myslím si, že z velké části vzbudil můj zájem o přírodní vědy a chemii právě on a nasměroval mě k mojí budoucí profesi. Vždy mu to říkám, když jsem v Sáenz Peña.“ Enrique Milan Jurásek,

▲ S učitelem Juráskem

aktuální honorární konzul pro provincii Chaco a Formosa, byl velmi oblíbený pedagog, který pozitivně ovlivnil celou řadu svých studentů.

„Když jsem bydlel v Chacu, moje babička často vyprávěla vtipy v češtině, nikdo mi nic nepřekládal, tam jsem začal vstřebávat češtinu. Můj tatínek česky nemluvil, protože studoval sám v Buenos Aires, mluvil pouze anglicky. Maminka něco uměla, zpívala česky. Maminka mě brala také na české filmy do kina. Když zpívala v české opeře v divadle Colón, říkala mi, že se na ni musím jít podívat.“

Ricardův tatínek pracoval ještě před definitivním odchodem z Chaca pro firmu Bunge y Born, která se zabývala prodejem a vývozem zrn. Později se raději rozhodl vrátit s vlastní rodinou do Buenos Aires. „Do Buenos Aires jsme jako celá rodina odešli, protože tatínek začal mít rozpory s mým dědečkem. V Chacu byla jenom základní škola a moji prarodiče chtěli dobré vzdělání pro mého tatínka. Proto ho jako malého poslali do Buenos Aires na střední školu Ward, kde byla vyžadována přísná disciplína. Odjel s jedním kufrem a byl v hlavním městě zcela sám. Tatínek na to nikdy nezapomněl. Později se vrátil do Chaca a vystudoval kurz na odborníka na třídění vláken a zrn a začal pracovat s dědečkem. Jezdil často do hlavního města kvůli prodeji bavlny a také byl expert na hodnocení její kvality, podle toho se určovala její cena.“

V Buenos Aires se malý Ricardo začal připravovat na svůj budoucí profesní život. „Od mala jsem měl zájem o přírodní vědy, rád jsem přetvářel a zkoumal věci. Zajímala mě hlavně chemie, můj dědeček Josef Kotas tento zájem podporoval, říkal, že chemický průmysl je v Československu důležitý, že i navzdory socialismu Československo vyniká v chemickém průmyslu. Měl pravdu, ve škole jsem například studoval Skraupovu syntézu a dozvěděl jsem se, že Skraup byl česko-rakouský chemik. Bylo jich víc, jenom už si nepamatuji jména. Teď pracuji ve farmaceutické laboratoři Montpellier a jednu ze surovin ergotamin, která se používá na léky proti bolesti hlavy, importujeme z České republiky z Opavy od společnosti Teva.“ Ricardo studoval na Střední průmyslové škole Luis A. Huergo a později také na univerzitě. Během studií Ricardo poznal svoji manželku Nelly, s níž má tři syny a která se stala, i přes svůj galicijský původ, důležitou oporou a pomocnou rukou při jeho práci ve spolku Český dům. Po studiích začal pracovat jako analytik pitné vody pro celé Buenos Aires. Momentálně pracuje jako vedoucí kontroly kvality výroby ve farmaceutické laboratoři Montpellier. „Můj dědeček Kotas možná chtěl, abych odešel do Československa. On si vždycky přál se vrátit, ale moje babička Karlíková nikdy nechtěla.“

▲ Taneční soubor Sokol po vystoupení v Českém domě, 2015

Také během života v Buenos Aires byla Ricardova rodina v kontaktu s československou kulturou. „Můj dědeček byl tajemník a finanční správce v Club Checoeslovaco, který se nacházel na adrese Achaval 770, pořádali vinobraní a měli tam i kuželkovou dráhu.“ Kuželky byly velmi oblíbené mezi československými krajany, často se pořádaly turnaje mezi jednotlivými spolky. Československý klub se nacházel v pronajatých prostorách a po smrti Ricardova dědečka přestal existovat.

„S prarodiči, maminkou a tetou Lidií jsme chodili také do klubu Sparta, jejíž budova se dodnes nachází ve čtvrti Villa Dominico, blízko klubu Sokol. V minulosti tyto dva kluby pořádaly společné aktivity. Také existovalo Československé Sdružení – Alianza Checoeslovaca de Avellaneda.“ Později spolková činnost utichla kvůli vojenské diktatuře v Argentině v letech 1976–1983.

„V roce 2001 mi zavolał Arturo Křivánek, tehdejší předseda spolku Český dům, našel moje jméno v telefonním seznamu, hledal česká příjmení, a nabídl mi, abych se začal účastnit spolkových aktivit.“ V té době byli pilířem spolku členové rodin s příjmením Letocha, Jakubek, Cmol a Souchop. „Spolek se v té

▲ Jízda králů, 2003

době scházel v obchodním centru ve čtvrti Caballito, protože neměl své vlastní prostory. Tam jsme se učili tancovat a vystupovali jsme tam, tím jsme platili za prostory. Po tanečních zkouškách jsme se učili česky pod vedením české krajanek Any Souchop.“ V roce 2003 spolek uspořádal dokonce i jízdu králů, a to hned na třech místech – v Buenos Aires, Mendoze a v Chacu.

„Později jsme získali kontakt na Universidad Kennedy, protože prezident univerzity měl české kořeny.“ Krajané mohli využívat její prostory pro taneční zkoušky, výuku češtiny pod vedením krajanského učitele, různá setkání, kulturní akce, přednášky, předávání diplomů atd.

V roce 2005 se Ricardo Basovník stal předsedou spolku, ve stejném roce byl oficiálně založen spolek Český dům en Argentina. Díky tomuto oficiálnímu statutu začal také dostávat pomocnou ruku od České republiky. V roce 2009 začal spolek shánět spolkovou budovu, po delším hledání jim rodina Jančů nabídla budovu v obci Valentín Alsina v okrese Lanús, která byla majetkem Československého sdružení. Krajané tento klub v minulosti postavili ve svém volném čase a ze svých vlastních peněz. Od roku 1976 až do roku 1983, kdy

v Argentině převzala moc militantní vláda, utichla činnost všech spolků. Převládal strach z toho, že by na někoho mohlo padnout podezření z pořádání politických schůzí. V případě Československa, které bylo v té době součástí východního bloku Sovětského svazu, hrozilo riziko, že by krajané mohli být nařčeni z komunismu. Nejhorší si v tomto směru vedl československý klub Komenský, nacházející se ve čtvrti Villa Devoto, který se svým názvem dokonce podobal slovu „komunista“.

Po zavrnutí dalších možných budov, se spolek definitivně rozhodl pro budovu bývalého československého spolku v obci Valentín Alsina v okrese Lanús. S výběrem, posouzením dobrého stavu konstrukce a následným papírováním spolku pomáhal krajan a známý architekt Estanislao Kocourek, který také zaplatil velkou část nákladů na opravu. Díky podpoře od České republiky byla opravena na začátku střecha, která zabránila dalšímu poškození klimatickými vlivy.

Později došlo k dalšímu rozkvětu spolku, rozvoji dalších aktivit a růstu zájmu dalších krajanů, kteří se dříve drželi v ústraní. Velkou zásluhu na tom má právě Ricardo Basovník, který nikdy nezapomněl na své kořeny. Díky svému diplomatickému jednání, inteligenci a neuvěřitelné pracovitosti tak šíří dobré jméno českých krajanů a České republiky v zahraničí.

Rozhovor byl veden ústně ve španělštině, překlad autorka.

Ana Souchop

(*8. listopadu 1942, Buenos Aires, Argentina)

Mezi heligonkou a tangem: Příběh Aničky Souchopové, strážkyně českého folkloru v Buenos Aires

„Tak kdy už budeš s náma tancovat?“ volá pokaždé, když mě vidí!

V hlučném víru argentinské metropole, kde každý druhý zaslechne spíše ozvěnu temperamentního tanga než českou polku, lze přesto narazit na ženu, která neúnavně udržuje živou tradici tance svých moravských předků. Ana Souchop, v rodině zvaná Anička, se narodila v Buenos Aires v době, kdy se její rodiče stále pokoušeli najít vlastní cestu životem v nové zemi. Později se stala významnou osobností tamější krajanské komunity, především díky tomu, že dokázala uchovat a předávat český folklor dalším a dalším generacím. Její příběh se vine od heligonky, na kterou hrával tatínek na oslavách, přes složité rodinné peripetie a práci v bance, až po dlouhé roky strávené v Sokole, kde nakonec sama začala vyučovat české tance.

Tatínek Karel Souchop, syn Karla Souchopa a Marie Michnové, byl jedním ze šesti dětí. Narodil se 1. listopadu 1912 a pocházel z okolí Kobyli na jižní Moravě. Tam se už od mládí živil jako rolník a snil o tom, že by se jednou mohl stát *terrateniente* neboli velkostatkářem, vzpomíná Anička. Ve svých představách doufal, že v Argentině bude mít půdu a dost prostředků na vlastní hospodářství, a tak když v roce 1936 jeho strýc Štěpán Michna, v Argentině zvaný el tío Esteban, nabídl Karlovi pomocnou ruku, neváhal a vydal se za ním do Buenos Aires. Cesta však nebyla tak snadná, jak si Karel představoval: „*La cruda realidad lo llevó a trabajar de todo*. – Tvrdá realita ho přiměla dělat všechny možné práce,“ shrnuje Anička otcův začátek. Místo vysněného bohatství našel dřinu a potřebu přivydělat si vším možným, od zedničiny

▲ Rodiče Aničky v Palermu, Buenos Aires, na procházce, 40. léta

až po roli majordoma v aristokratické rodině. Přitom se ovšem rychle naučil španělsky a nesmírně mu pomohla i hra na heligonku – tatínkova heligonka oživovala nespočet oslav české komunity, díky čemuž se dostal do širšího povědomí krajanů.

Maminka Božena Buchtová, narozená 20. února 1913, byla dcerou Jana Buchty a Anny Mikulicové, kteří měli také šest dětí a rovněž pocházeli z Kobyli. Už na Moravě se do Karla maminka zamilovala – byli totiž sousedé – a právě tato láska ji o rok později přivedla do Argentiny. „Maminka přijela rok po tatínkovi na lodi Monte Olivia,“ vzpomíná Anička nostalgicky. Před odjezdem pracovala Božena na Moravě jako zaměstnankyně pošty; v Buenos Aires, kde se s Karlem znovu shledali, je poté oddal františkánský mnich Procházka v malebné čtvrti zvané San Telmo. Španělsky se naučila především po-

sloucháním rádia a pročitáním novin a zároveň se opírala o pomoc známých z české komunity. Ukázala se jako žena s ohromnou výdrží, schopná vyznat se v byrokratických záležitostech i v každodenních problémech tehdejšího Buenos Aires.

Rodiče nejprve bydleli u tatínkova strýce Estebana a pracovali, jak se dalo. Později získali místo v jedné aristokratické rodině, kde působili jako *caseros* – to znamená, že rodiče bydleli přímo v domě s rodinou a měli na starosti jeho provoz. Teprve když jim Ilona Vaněčková ze slovenského spolku pomohla k lepší práci v centru města, tatínek se nakonec uchytil jako majordomo v Argentinském sdružení anglické kultury, kde vydržel až do důchodu. Maminka Božena tam mezitím připravovala čaje a učila se španělsky. Brzy jim dokonce nabídli malý byt, který byl součástí školy a který museli platit z měsíčního platu, ale nakonec se v něm usadili natrvalo. Právě zde přišla 8. listopadu 1942 na svět Anička, jejich prvorozená dcera, a o téměř jedenáct let později v roce 1953 se narodil i její mladší bratr Karel – už třetí toho jména v rodině. Navzdory velkému věkovému rozdílu spolu oba sourozenci vždycky výborně vycházeli.

Za zvláštní zmínku stojí i příhoda, kdy měl mladší bratr Karel přijít na svět. Tatínek byl právě se svou heligonkou na patnáctinách Margarity Čepček, tedy jedné z československých krajanek, a přítomné bavil svižnými melodiemi. Jenže uprostřed večera se náhle zatáhlo a z nebe se spustil prudký liják. Současně doma začala maminka Božena pociťovat první porodní kontrakce a zoufale se snažila dovolat otce. Na oslavě ovšem panovala taková zábava a kravál, že telefon dlouho nikdo neslyšel. Teprve když kdosi náhodou zvedl sluchátko a uvědomil si, o co jde, vyběhl ven a přerušil tatínkovo hraní. Ten se hned v prudkém dešti rozběhl domů. Se zapnutými dálkovými světly prosvíštl poloprázdnými ulicemi Buenos Aires a na poslední chvíli stačil maminku odvézt do nemocnice, kde se brzy poté narodil malý Karel. Všichni si ten večer zapamatovali jako důkaz, že ani rozbouřené nebe a hlasitá hudba nedokážou zabránit příchodu nového života.

Zpátky k Aničce, která do šesti let hovořila téměř výhradně česky, protože doma se mluvilo zásadně rodnou řečí a rodiče ji navíc jako malou brávali do české školy Komenského, kde se zpívalo a pořádala se divadla či tancovačky. Později, když jí bylo pět let, brávali ji také do Sokola San Juan, kde se mohla rozvíjet nejen v pohybových aktivitách, ale i v jazyku – o tom však bude řeč později. Základní škola se ovšem nacházela v argentinském prostředí – chodila do veřejné školy na Plaza San Martín, poté vystudovala pětiletou obchodní

▲ Tatínek, maminka, Anička a bratr Karel na chalupě v Ranelagh, cca 1962

střední školu (tzv. Comercial N°2), kde se vyučila obchodní účetní.

Dětství ovšem nebylo jen o učení: o víkendech se Anička ráda vydávala s rodiči za město, nejčastěji do Ranelaghu, kde měli pozemek její kmotři, rodina Krupiců. Právě tam se mohla koupat v tzv. tanque australiano – plechové nádrži s bílým vnitřkem a skvělou vodou – a trávit čas také s krajany rodiny Pecuch, kteří byli příbuznými Krupiců. Později si Aniččini rodiče koupili v Ranelaghu vlastní chalupu, takže si děti mohly volnost a větší prostor užívat ještě častěji. Když však rodina zůstala v Buenos Aires, Anička si v centru ráda

▲ Anička s maminkou během návštěvy ČSSR – zprava Anička, maminka, medvěd, 1970

hrála například s kamarádkou Alicí na houpačkách u Plaza San Martín a společně objevovaly tehdejší tradiční dětské hry.

Pokud jde o Aniččinu profesní dráhu, v osmnácti nastoupila do Bank of London and South America (BOLSA), dnes známé jako Banco Patagonia, a setrvala tam úctyhodných pětadvacet let. Právě v této bance poznala i svého budoucího manžela Leoncia Domíngueze, který zde působil na vedoucí pozici. Koncem roku 1984 však do Argentiny dorazila demokracie provázená ekonomickými turbulencemi, banka tak zavedla personální opatření, podle kterého nesměli v jedné instituci pracovat členové jedné rodiny. Společně s Leonciem se rozhodli, že ona odejde, zatímco on zůstane. Tím pádem jí ještě chybělo pět let k tomu, aby mohla oficiálně požádat o důchod, ale v pokročilejším věku si těchto pět let doplnila v jiném zaměstnání. Nakonec se jí podařilo splnit všechny podmínky a vychutnat si zasloužený odchod do penze. S Leonciem se vzali roku 1979, několik málo let poté, co spolu začali pracovat.

▲ Anička s maminkou na barevné fotografii, 1970

Manžel byl o šest let starší a měl pět dětí z předchozího manželství, které přišly o maminku. Anička se k němu přistěhovala, a kromě práce v bance se pustila i do péče o takto rozrůstající se rodinu. V roce 1982 přišla na svět jejich společná dcera Ana Carolina, a tak se pod jednou střechou ocitlo šest dětí ve věkovém rozmezí čtyř až patnácti let. Anička s úsměvem říká, že to bylo „docela zábavné,“ ale že se to díky tchýni nakonec dalo zvládnout.

Rodina spolu prožila hezké roky, i když, jak sama říká, „*Siempre hay altos y bajos*. – Vždycky jsou lepší i horší časy.“ Prvních pět dětí se postupně oženilo či vdalo a pomalu se rozutekly do vlastních domovů, přičemž úplně poslední z rodného hnízda odešla Ana Carolina v roce 1997. Anička a Leoncio žili spolu šťastně až do roku 2011, kdy nás její manžel opustil. Od té doby je Anička sama, ale život rozhodně nevzdává. Maluje olejovými a akvarelovými barvami, což je záliba, kterou si pěstovala už od mládí, kdy chodila na kurzy výtvarného umění. S láskou maluje města a krajiny, často i motivy z Čech, kam se poprvé podívala v roce 1970.

Tenkrát cestovala ještě s maminkou lodí, která vyplouvala z Buenos Aires, krátce se zastavila v Montevideu a poté v Riu de Janeiru. V Evropě loď připlula do Lisabonu, a nakonec do italské Genovy, odkud pokračovaly vlakem do Československa. Strávily tam tři měsíce, setkaly se s příbuznými v Brně, Břevlavi, na Šumavě či v Málkově u Chomutova, viděly Karlovy Vary, a dokonce zažily i zásahy tehdejších úřadů, když se musely pravidelně hlásit na policii, na což opakovaně zapomínala. Navzdory tomu Anička ráda vzpomíná, jak jí tato cesta otevřela oči: rodinné vazby, jazyky i krajina jí připadaly cenné a chtěla si je uchovat napořád. V roce 1979 se tam vydala znovu – tentokrát už na svatební cestu s Leonciem. Nejprve navštívili Aniččiny příbuzné v Československu, kde zažili zabijačku, kterou Leoncio označil za jednu z nejbizarnějších věcí, jaké kdy viděl. Poté se ještě vydali na toulky po Itálii, Španělsku a dalších místech Evropy.

Přestože se Anička dlouho věnovala bankovníctví, jejím skutečným posláním bylo něco docela jiného: taneční a folklorní aktivity. Od dětství se účastnila akcí v české škole Komenského, poté navštěvovala Sokol v Buenos Aires, zvaný kvůli adrese Sokol San Juan, s radostí si vzpomíná na pana učitele Bučence. Po roce 1948 sice přestali z Československa ke krajanům jezdit učitelé, řada spolků zeslábla, ale kolem dospívání se Anička přesto vrátila k sokolským nácvikům a tancům.

Bylo jí přibližně 14 let, když Anička znovu objevila kouzlo sokolských nácviků v San Juan, kde se o výuku tance nejprve starala paní Gazdová, která

krátce na to ze Sokolu odešla vyučovat klasické tance do proslulého Teatro Colón – jednoho z nejvýznamnějších operních a baletních divadel světa. Po ní převzala lekce paní Walentová, která se pro Aničku stala skutečnou inspirací. Rodina Walentů tehdy v Sokole správcovala a Josef Walenta navíc vyučoval i češtinu. V Sokole se s nadšením věnovali tanci, divadlu i gymnastice: účinkovali v drobných scénkách inspirovaných českými legendami či argentinským příběhem „La flor de Irupé“. Součástí programu byla také gymnastika s panem Batuškem a občas se vystupovalo ve zdejší sokolovně nebo na festivalech pořádaných Unione y Benevolenza.

Je třeba zmínit, že až do počátku 50. let bývaly kluby tak nabitě, že mnohdy zůstávalo místo už jen pro ty, kdo byli ochotní stát. „Pamatuju si orchestr krajana Paducha,“ vzpomíná Anička, „ten to řídil, byl to mistr rytmu a hrál výborně na housle.“ Podobné zábavy se konaly nejen v Sokole San Juan, ale i ve Villa Domínico či v Alianza Checoslovaca de Avellaneda (dnešním Českém domě), a pokaždé dokázaly přilákat davy nadšených krajanů, dodává.

Roku 1957 se navíc Sokol San Juan vypravil do Santiaga de Chile na přátel-

▲ Gymnazisté ze Sokol San Juan – Anička první zleva ve spodní řadě, 1957

ský gymnastický turnaj pořádaný tamním klubem „Vida Sana“, takže Anička a další členové se ubytovali přímo v rodinách místních krajanů. V různých gymnastických disciplínách, od cvičení na koni až po kolektivní sestavy, nakonec vybojovali třetí místo. Cesta letounem Comet 4 byla pro mnohé vzrušující, i když Anička přiznává, že tehdy raději sáhla po uklidňujících tabletkách. Kolem roku 1970 však spolek San Juan zanikl, a tak se Anička (stejně jako ostatní) přesunula do Sokola Villa Domínico, kde se ještě několik let učila od Hany Walentové, než sama převzala štafetu a stala se pilířem tamějšího souboru.

Pod vedením Hany Walentové Sokol San Juan léta vzkvétal díky menším divadelním hrám, besídkám a folklorním vystoupením. Ke konci 70. let však začal spolek pozvolna upadat, a když se jeho činnost na adrese San Juan definitivně ukončila, přešli všichni do Sokola Villa Domínico v provincii Buenos Aires. Hana Walentová tam učila ještě nějaký čas, než s tancem skončila a na její místo nastoupila sama Anička. Právě zde mohla na Hanu Walentovou navázat a stát se pilířem tamějšího folklorního souboru.

Sama se sháněla po kazetách s hudbou a každou choreografii se učila tak trochu „na vlastní pěst“: „Jezdila jsem každý pátek devadesát osmičkou po práci s těžkým *grabadorem* (magnetofonem) Geloso, ten byl ještě na kazety,“ říká Anička s úsměvem. Všechny nácviky mířily do vzdáleného Sokola ve Villa Domínico. Sehmat kroje a dohledat texty písní přitom nebylo vůbec snadné, protože část choreografií existovala jen na papíře, psaná v češtině, a k tomu byly přiloženy ručně kreslené nákresy či obrázky – často to připomínalo menší detektivní práci. Sokolské buňky navíc pořádaly tzv. veřejná cvičení, která rovněž vycházela z podrobných písemných popisů a náčrtů figur.

Na začátku 80. let se k původnímu československému jádru přidalo víc nově příchozích členů různých národních kořenů: „Se perdió un poco lo tradicional checoslovaco – Trochu se vytratila československá tradice,“ vysvětluje Anička. S tím vyvstal problém sladit všechny zájmy, a tak nakonec nastala v 80. letech pauza, během níž se dočasně utlumila činnost i tam.

Roku 1992 se díky městským slavnostem, tehdy zaměřeným na přistěhovalecké komunity – dnes známým jako *Buenos Aires Celebra* (*Buenos Aires slaví*), podařilo skupině vdechnout nový život. „Někdy bylo tolik lidí, že jsme se sotva vlezli na pódium,“ vzpomíná Anička. V prvních měsících ještě sama aktivně tančila, ale postupně se začala věnovat hlavně výuce a tvorbě choreografií.

Conjunto Sokol, jak se českému folklornímu souboru v Buenos Aires dodnes říká, vyrážel na festivaly do různých koutů Argentiny i do Uruguaye či Brazílie. V roce 2003 se například soubor zúčastnil *Jízdy králů* v Sáenz Peña v provincii Chaco a od té doby tam tanečníci jezdili opakovaně, stejně jako do nedaleké Resistencie. Rovněž už 13 let se účastní Festivalu české a slovenské kultury v Latinské Americe, který pořádají krajané společně s vyslanými učiteli do oblasti. V Buenos Aires soubor vystupoval mimo jiné i ve zmíněném Teatro Colón, zatímco v provincii Buenos Aires zavítal například do Teatro Roma, a nechyběla ani představení na náměstích při slavnostech nebo v sokolovně ve Villa Domínico. Nevynechávaly se ani tradiční oslavy 28. října. Jednou byly zapomenuty v autobuse kufry s kroji, jindy se muselo improvizovat, když se kazeta s hudbou zasekávala – ale i přes tyto peripetie se Anižce vždycky podařilo sestavit vystoupení, které divákům připomnělo bohatou českou i slovenskou kulturu.

Během let se zkoušky několikrát stěhovaly do různých prostor. Ve Villa Domínico se poslední vystoupení odehrálo k oslavám 28. října roku 2000.

◀ Anižka pózuje v kroji v Sokol Villa Domínico, konec 60. let

Následně tanečníci byli nuceni pronajímat vlastní prostory, dva roky dokonce zkoušeli v obchodním centru! Později jim univerzita Kennedy nabídla prostory, které jim pomohl zajistit krajan pan Filaš, působící tam jako rektor. Po několika letech se nakonec uchýlili do nově nabytého Českého domu, který sice nejprve nebyl v ideálním stavu, ale postupně se ho podařilo opravit a vytvořit v něm trvalé zázemí pro další zkoušky i vystoupení.

Pro Anižku to ale byla pokaždé výzva – a i to je jeden z důvodů, proč se o ní dnes mezi krajany mluví jako o neúnavné průkopnici českého folkloru v Argentině. Vedla soubor s mládeží i s dospělými, nelekla se polky, mazurky, waltzu ani regionálních tanců z Čech, Moravy či Slovenska. Mnohé choreografie si zapisovala z česky psaných materiálů, které ovšem nebyly vždy srozumitelné. Největší pomoc poskytla moderní doba, když se objevily videokazety z Česka a posléze internet.

Anižka sama se cítí být napůl Češkou a napůl Argentinkou, což ukazuje i na rodinu, kterou založila. Z Leonciova předchozího manželství přijala pět dětí, společně s Leonciem měli dceru Anu Carolinu, a přesto dokázala věnovat čas krajanům a jejich potřebám. S jejím přispěním se konaly tradiční oslavy 28. října, nacvičovaly se české a slovenské tance, lidé se setkávali, aby udrželi povědomí o vlastních kořenech.

Kromě tance a zpěvu si Anižka vypěstovala vztah i k výtvarnému umění. Už od mládí ji maminka vedla k malování olejem a akvarelem, chodila na umělecké kurzy, kde načerpala základy kompozice a perspektivy. Později si pořídila předlohy s motivy Prahy, kterou během svých cest do Československa poznala. Od pandemie v ucelené výuce nepokračuje, ale malování zůstává jejím koníčkem – a ráda ho čas od času propojí i s propagací české kultury. Není výjimkou, že na některých jejích obrazech se objevují kroje, tancující postavy či historická místa v Česku.

Dnes Anižka vzpomíná, že hudba, tance a osvěty konané skrze Sokol, Komenského školu či další krajanské spolky měly v sobě zvláštní sílu, která lidi stmelovala. Ona sama tuhle sílu rozvinula ještě dál: dokázala učit mládež, starší ročníky i smíšené páry polku, mazurku, občas i tance slovenské. Na představení se krajané sjížděli z celého Buenos Aires a často i z okolních provincií. Když se skupina sejde, pečlivě organizuje každé vystoupení a do auta nakládá několik téměř stoletých krojů, o které se stará s nesmírnou péčí. Magnetofon plný starých českých lidových písní už sice vyměnila za jinou techniku, ale její odhodlání a láska k tradicím zůstávají.

▲ Článek v novinách *El Clarín*, kde Conjunto Sokol tančí na festivale Buenos Aires celebra, 2001

Z heligonkářovy dcery se stala neúnavná propagátorka české folklorní kultury v Argentině a dnes je pro mnohé v tamější komunitě synonymem toho, že „české tance v Buenos Aires se nevzdávají.“ Navzdory svému věku nepřestává malovat, zpívat a udržovat úzké kontakty s krajany na různých setkáních, ať už jsou to novodobé festivaly, spojené s akcí *Buenos Aires Celebra*, anebo menší spolková posezení v Českém domě. Anička dohlíží, rozdává tipy, čaruje s rytmy polky a sem tam se sama protančí vzpomínkami na doby, kdy ještě sama byla součástí souboru jako tanečnice.

Její životní příběh je kouzelným spojením argentinského temperamentu a české houževnatosti. Mezi heligonkou a tangem v záři městských světel Buenos Aires si Anička dokázala obhájit kousek své moravské duše. Její taneční kroky, malované obrazy i úsměvné historky z bankovního prostředí tvoří mozaiku zvanou „život na pomezí dvou kultur“, a přitom v žádné z nich nezapomněla na to, odkud pochází. Dodnes Anička nepřestává vést své ta-

nečníky a jako hlavní a jediná učitelka předává český folklor mladším generacím. Když o sobě mluví, říká s pokorou, že je „jenom žena z české rodiny, co se narodila v Argentině a zamilovala si tance a písně.“ Ve skutečnosti se stala strážkyní tradic, kterou si každý váží – a obdivuje ji, že dokázala skloubit rodinu, práci i tanec v tak náročném městě, jakým Buenos Aires bezesporu je. A co je nejdůležitější, za těch mnoho let naučila český folklor v Argentině stovky, možná tisíce lidí, kteří by jinak o zvucích heligonky a melodii českých písní neslyšeli téměř nic.

—

Rozhovor byl veden ústně v češtině a španělštině. V obou jazycích byla ponechána originální verze.

Rosa Handl

(*19. listopadu 1940, Presidencia Roque Sáenz Peña, provincie Chaco, Argentina)

Moravské srdce v argentinském Chacu: Životní příběh Růženky Handlové

„Petr, smrdíš po česneku!“ pronesla Růženka, slabá a ležící na lůžku. Ale o tom až později...

V hlubinách argentinské provincie Chaco ve městě Presidencia Roque Sáenz Peña žije žena jménem Rosa Handl, kterou krajané oslovují Růženko a já ji občas nazývám „Vy moje nevěsto“. Životní cesta této dámy je protkána odvahou, vytrvalostí a hlubokou láskou k moravským kořenům. Narodila se v roce 1940 právě na tomto místě na severu Argentiny jako nejmladší z pěti sourozenců v rodině moravských přistěhovalců. Přestože nikdy nežila v České republice, cítí k ní silné pouto a během svého života ji navštívila pětkrát. Růženčin příběh je svědectvím o síle rodinných vazeb a o odhodlání udržovat české tradice a kulturu v daleké Argentině.

Začátek příběhu se váže k rodině naší Růženky: Maminka Štěpánka Anna se narodila 25. prosince 1915 v Pačlavicích na jižní Moravě. Rodiče Štěpánky, Sofie rozená Špidlová a Karel Hlavička, se rozhodli opustit rodnou zem a vydat se do Argentiny v roce 1930. Sofie, babička Růženky, byla velmi schopná žena, porodní bába, která během svého života pomohla na svět až devadesáti dětem. Karel Hlavička, dědeček Růženky, byl šikovný kovář, v době první světové války dokonce absolvoval šestiměsíční výcvik zaměřený na výrobu zbraní u československých legií. Tento zážitek mu pravděpodobně vtiskl odvahu hledat nové příležitosti. A také „byl tak trochu *aventurero* (dobrodruh),“ vzpomíná Růženka na svého dědečka.

▲ Rodinná fotografie z Argentiny – zleva Mirek, Květa, Oldřich, Zdeněk, Růženka, maminka a tatínek, 1945

Rodina Hlavičkových se v Pačlavicích neměla špatně, ale touha po nových zkušenostech, nebo spíše tatínek a jeho dobrodružná povaha, vedly k rozhodnutí o odchodu. „Soused z Pačlavic Soldán už v Sáenz Peña byl a napsal dopis, ať dojedó, že to bude *aventura* (dobrodružství),“ vysvětluje Růženka důvody emigrace své rodiny z matčiny strany. Vše, co měli v Čechách – dům a pole, přenechali starší dceři Marii, která v té době už byla provdaná za jistého Slezáka (ten byl později během druhé světové války součástí odboje). Byli to lidé dobrosrdeční, což dokazuje i jejich ochota vzít na cestu mladou Marii Dřímálovou, dceru známého, která kvůli svému věku nemohla cestovat sama. Po celou dobu cesty se o ni zodpovědně starali.

Po vylodění v Argentině si to nasměřovali na sever do provincie Chaco. Tam v Sáenz Peña se nejprve ubytovali v hotelu Moravia, jehož zakladatelem byl František Marvánek. Šlo o první hotel v oblasti s teplou vodou a čepova-

ným pivem. Bylo to místo, které jim na okamžik připomnělo domov, než začalo samotné dobrodružství na čakře – jak místní říkají menším farmám nebo obdělávaným polím. Brzy si tedy zařídili vlastní čáku v oblasti Bajo Hondo. „Stařeček y stařenka měli *cultivo y gallinas, patos, pavos y un loro que cantaba en checo Krásná pasačka*. – Stařeček a stařenka měli pole a chovali slepice, kachny, krůty a papouška, který zpíval česky *Krásná pasačka*.“ Růženčin dědeček se dál věnoval kovářství a nejednomu krajanovi vyrobil nástroje na obdělávání půdy. Původně plánovali zůstat jen pět let, „že udělají Ameriku“, vydělají peníze, ale nakonec tomu tak nebylo a v Argentině zůstali natrvalo.

Tatínek Růženky Martin Handl také pocházel z Pačlavic a do Argentiny se vydal ve stejném roce 1930 ve svých 24 letech. Na Moravě se mu nedařilo

▲ Svatba kamarádky Irene Horny – shora Růženka, Květa, maminka

najít obživu, a tak se rozhodl hledat štěstí jinde: „Na Moravě neměl práci, rozhodl se odjet,“ vzpomíná Růženka. Byl košíkářem, ale tomuto řemeslu se v Argentině již nevěnoval.

Po příjezdu do Chaca o své minulosti však moc nemluvil, a tak později většinu informací o rodině měla Růženka od maminky. Tatínek Martin si nejprve zřídil malou čáku s cílem vydělat peníze a přivést svou tehdejší přítelkyni z Československa. Ta se však rozhodla zůstat, a tak se jeho cesty zkřížily se Štěpánkou. „Tatínek znal dědečka Hlavičku z Pačlavic,“ říká Růženka. Martin svou přítelkyni zpočátku oslovoval Štěpánko, pak se jim narodil Oldřich, nejstarší bratr Růženky, tak zašli na matriku, vzali se, a od té doby si říkali „mámo“ a „táto“, dodává s úsměvem.

Společně se pak usadili na malé farmě o rozloze 50 hektarů, kterou nazývali *el rincón* (koutek). „Jo, 50 hektarů v Argentině je malá,“ vysvětluje Růženka s nadsázkou. Rodina se rozrůstala a narodili se další sourozenci: Květa, Valerio (přezdívaný Mirko) a Zdeněk. Aby uživil čim dál tím větší rodinu, potřebovali větší pozemek. Nejprve se proto přestěhovali k sousedům naproti, k rodině Malinových, dobrým přátelům, s cílem vydělat peníze a našetřit na větší, ale především vlastní čáku.

Deset let po příjezdu rodičů se narodila Růženka, nejmladší z pěti dětí. „Maminka říkala, že jsem byla el mejor bebé que tuvo – to nejlepší dítě, které měla. Říkala mně Růži,“ vzpomíná Růženka s láskou. Byla však pěkná neposedá. Ještě ani neuměla chodit a už se dostala k nádobě s hroznovým vínem, které, co by čert nechtěl, s chutí snědla. V horku Chaca však bylo víno zkvašené a Růženka vážně onemocněla. Následky této příhody ji provázely mnoho let a ovlivnily její zdraví. „No pude disfrutar mucho de mi infancia debido a lo que pasó, me sentía débil – Kvůli tomu, co se stalo, jsem si nemohla příliš užívat dětství, cítila jsem se slabá,“ přiznává.

Blízký vztah měla se svou sestrou Květou, kterou láskyplně nazývá „Květko“. „Maminka říkala, že jsem byla její panenka. Květko se vždy o mě starala. S ní jsem se taky naučila chodit. A víte kde? Na ústí studny. Jó, taková byla moja rodina...“, směje se Růženka. Rodinný život byl plný lásky a společných aktivit. Domov zdobily květiny, vstup na farmu lemovaly barevné květiny a chovali zde kromě dalšího i kachny a husy. Tyto vzpomínky si Růženka uchovala po celý život a květiny má dodnes namalované na plechové krabičce od kávy, kterou dědeček přivezl z Brazílie po cestě do Argentiny.

Doma se mluvilo česky, ale děti se postupně učily španělsky s kamarády a ve škole. Maminka se španělsky naučila především díky tomu, že pomáhala

dětem s úkoly. Komunikaci s rodinou z Evropy měla také na starosti maminka, a to i s rodiči manžela Martina. „Tatínek moc nemluvil s nikým,“ vzpomíná Růženka. Rodina byla také věřící, ale aktivně nepraktikovali: „Tatínek nechtěl vidět faráře ani na obrázku...“, dodává s úsměvem.

Když starší děti dospěly do věku, kdy měly nastoupit na druhý stupeň školy, rodiče se rozhodli přestěhovat z farmy do města. Maminka nechtěla, aby se rodina rozdělila, a tak se v roce 1944 nastěhovali do penzionátu pro československé děti, který byl součástí československé doplňovací školy Tomáš Garrigue Masaryk, kde se stali správci. Život v penzionátu byl bohatý na kulturní a sportovní aktivity. Děti ráno chodily do argentinské školy a odpoledne do té československé. Učitelé tam byli vysíláni ze samotného Československa a učili děti jazyk, historii a další předměty. „Maminka tam vařila, prala prádlo, starší holky učila vyšívát a šít, každou sobotu pekla buchty,“ vzpomíná Růženka. Tatínek měl na starosti mužské práce, i když ho maminka musela občas k práci povzbudit.

V prostorách tohoto penzionátu je i malá budova, taková jedna malá světnice, která má zajímavou historii – na konci 40. let zde složili hlavu známí cestovatelé Hanzelka a Zikmund, kterým se během návštěvy československé kolonie v Sáenz Peña porouchala jejich Tatra a 3 měsíce zde strávili čekáním

▲ Doplňovací československá škola (penzionát) Masaryk – Růženka druhá zleva, 1947

▲ Růženka na její promoci jako „perito mercantil“ (obchodní účetní), 1958

na nové náhradní díly. Přístřeší našli právě v místnosti, kde v té době přebývali vyslaní učitelé. Dnes by tento prostor možná nepoznali, protože se z něj stal multifunkční sál, o jehož významu bude ještě řeč.

Mimo školu vzpomíná Růženka také na aktivity, kterým se věnovali v Sokolu: „Když jsem ještě chodila do školy, tak dvakrát týdně jsme chodili do Sokola, v úterý a v pátek. To bylo to nejlepší, co nás během týdne čekalo!“ říká, ale když zlobili, tak žádný Sokol nebyl, to byl podle Růženky ten nejhorší trest. V klubu se věnovali atletice, Růženka vzpomíná na cvičení na koze a kruzích či na oblíbené volejbalové zápasy. Volejbal byl v rodině oblíbený, sourozenci hráli za volejbalovou federaci. Největší talent měl však Mirko, který hrál kromě jiného i v národním volejbalovém týmu, a kterého si navíc přizvali, aby učil v místní škole: „Mirko byl moc šikovný, dokonce si ho z Don Orione zavolali, aby učil tělovýchovu,“ vypráví Růženka hrdě. Stejně hrdě zmiňuje fakt, že

▲ Cvičení Sokola na Unión Checoeslovaca – zleva Květa, Oldřich, Růženka, Marja Špidla, Olga Begáň, Zuzana Pavela a další – autoři fotografie: Hanzelka a Zikmund, 1948

později v dospělosti se stala předsedkyní této tělocvičné jednoty Sokol.

Kvůli zdravotním problémům z dětství byla Růženka postavou velmi hubená. Rodiče se snažili, aby přibrala na váze. „Dokonce mě léčili černým pivem – sen mnoha z nás, pozn. autora – ale to taky nepomohlo...“ směje se. Co jí však pomáhalo, bylo si zajít ke kadeřníkovi nebo si něco koupit. „To jsem měla moc ráda, a to mně pomáhalo s tím to zvládnout,“ říká. Díky své figuře si ji vybrali za modelku v nejednom butiku, i v kadeřnických salónech využívali její propagace.

Růženka se aktivně zapojovala do kulturního života i v hotelu Slavia, kde zároveň sídlil stejnojmenný spolek Slavia založený už v roce 1917! V hotelu nejen navštěvovala divadelní představení, ale sama na jevišti hrála. Živě si pamatuje, jak ztvárnili dílo s názvem Las Banbalinas Pintadas. Ráda trávila volné chvíle u střelnice s vodní nádrží, kde si se sourozenci krátili čas chytáním ryb. Každou neděli s kamarády také vyrážela na kola, což byla taková jejich tradice. Jakmile byla trochu starší, oblíbenou zábavou se pro ni staly taneční večery s kamarádkami, i když její maminka z toho neměla velkou ra-

dost. Sousedka, která Růženku obdivovala, dokonce pojmenovala svou dceru na její počest. Růženka vzpomíná, jak se s kamarády ze Sokola a sportovního klubu Morava domlouvali na společné návštěvě kina, kde zabírali několik řad.

V roce 1950 se Růženčina rodina rozhodla ukončit své působení na penzionátu a přestěhovala se do centra města, kde koupili velké prostory, ze kterých udělali obchod, který rodinu živil následující roky. Přestěhovat se znamenalo pro Růženku i změnu školy. Přestoupila nejprve na školu číslo 31 a poté na Misericordia, kde studovala i její sestra Květa. „Já jsem vždycky chtěla něco víc!“ říká s odhodláním. Proto se po základní škole rozhodla zapsat na místní obchodní školu, kde po pěti letech úspěšně dokončila studium a získala titul *perito mercantil*, odpovídající pozici obchodní účetní.

Její snem bylo stát se profesorkou matematiky, a tak se vydala studovat do vedlejší provincie Corrientes. Kvůli špatné ekonomické situaci rodiny se však musela po roce vrátit domů. Nejprve začala pracovat v místní pojišťovně, krátce nato nastoupila do firmy rodinného přítele Josefa Maliny, kde pracovala následujících čtrnáct let. „Já jsem tam dělala všechno, byla jsem *cajera* (prodavačka), *tesorera* (pokladní), dělala jsem *sueños* (mzdy), ale i jsem učila Josého děti číst a psát a ve volných chvílích čistila auta. Co jsem mohla dělat, dělala...“ vzpomíná Růženka.

Touha po dalším vzdělání ji přivedla ke specializaci na daně. „Já jsem vždycky prostě chtěla něco víc...“ opakuje. Dva roky navštěvovala také noční řemeslnou školu, kde se toho spoustu naučila.

Po smrti pana Maliny se Růženka vydala hledat nové příležitosti a vyzkoušela práci v různých podnicích, například v opravě motorů ZA-MI-LE. Nakonec však její kroky směřovaly do Cooperativa La Unión – družstva založeného československými přistěhovalci už v roce 1937 – kam se díky vytrvalosti dokázala dostat vlastními silami. Prvním úkolem, který jí byl svěřen, byla účast na projektu elektrifikace venkova, což představovalo významný místní historický milník. „Často jsme měli inspekce na družstvu, ale v mé práci nikdy nenašli chyby,“ říká, i když vnímala nespravedlnost, „ale byla jsem baba, kluci nedělali nic a měli větší plat jak já...“ dodává.

V družstvu La Unión Růženka pracovala 22 dlouhých let a během této doby zvládala nejen náročnou práci na ústředí, kam se postupně vypracovala, ale také péči o své rodiče. Růženka celý svůj život zasvětila práci a rodičům, kterým zůstala oporou až do jejich posledních dnů. I když měla příležitost k několika vztahům, většina z nich zůstala na úrovni přátelství nebo korespondence. „Měla jsem jiné priority,“ říká s pokorou.

Po mnoha letech tvrdé práce se těšila na důchod. „*La carpeta fue lo único... lo único de mi vida que tuve en orden.* – Ta připravená složka bylo to jediné v mém životě, co jsem měla v pořádku.“ směje se, když vzpomíná na to, jak rychle jí schválili důchodové dokumenty.

Během svého života navštívila Růženka Českou republiku celkem pětkrát, hlavně kvůli tomu, že jí chyběly milované sestřenice, na které velmi často vzpomíná. Poprvé se tam vydala v roce 1975 společně se svou sestrou Květou. „Cítím se tam jako doma, vždycky jsem se tam cítila jako doma!“ říká s nadšením. Podívala se do Prahy, Karlových Varů, Ostravy, Kroměříže a také do několika menších měst a vesnic, zejména tam, kde měla příbuzné. Opravdová česká kuchyně pro ni představovala jedinečný zážitek: „*Hígado* (játra) s cibulí, to se mně líbí, to bylo speciální pro nás!“ vzpomíná s radostí. Lidé se navíc často divili, že ona i Květa mluví tak dobře česky, a přitom se prokazují argentinskými pasy. Tyto návštěvy prohlubovaly její spojení s rodnou zemí rodičů.

V kontrastu ke krásným osobním vzpomínkám Růženky na cestování do České republiky stojí historie krajanského a komunitního života, který byl v Argentíně v důsledku politických změn v 50. desetiletí značně omezen. Sáenzpeňské krajanské kluby jako Morava, Sokol či Sparta přišly o možnost otevřeně vyjadřovat svou národnostní identitu. Ze strachu z perzekuce se omezily na roli sportovních organizací, protože přihlášení k Československu mohlo být vnímáno jako projev sympatií ke komunismu. Jediným spolkem, který i přes nečinnost přežil a krajany dokázal udržet pospolu, byl již zmíněný původní spolek Slavia, který v roce 1942 definitivně změnil své sídlo a přejmenoval se na Unión Checoslovaca (Československé sdružení). Některé slavnosti si krajané zachovali, např. připomínku 28. října, výročí vzniku ČSR či účast na argentinské volbě královny přistěhovalců – soutěže podobné Miss, pořádané mezi krajanskými komunitami.

Významným mezníkem a zároveň impulzem pro krajanskou komunitu v Sáenz Peña bylo v 90. letech rozhodnutí města věnovat Československu 100 metrů dlouhé prostranství na místní kolonádě – tzv. plazoleta. Díky iniciativě Juanity Calabové, Růženčiny dobré kamarádky, která tento dar s městem domluvila, se společně s Květou a Růženkou rozhodly na náměstíčku něco vybudovat, aby tím uctily své československé kořeny. Tento projekt v nich probudil odhodlání pokračovat v krajanských aktivitách, které byly dlouhá léta v útlumu.

Obrátily se tenkrát na spolek, ale vedení jejich nápad zamítlo s tím, že jim na to nepřispějí ani „pětník“. Tyto tři ženy: Juanita, Květa a Růženka, vzaly věci do svých rukou, tenkrát začaly být nazývány *Tres Damas* (Tři dámy). „Říkali nám, že nám to někdo rozbije... A my jim, že to znovu postavíme znovu! A oni že nám to zase někdo rozbije. A my, že to postavíme znovu!“ vzpomíná Růženka na odhodlání, se kterým čelily překážkám.

Začaly s odhodláním obcházet dům od domu, aby nasbíraly dostatek prostředků na materiál pro vytvoření sochy T. G. Masaryka, kterou se roz-

▲ *Tres damas (Tři dámy)* – zleva Irene Horny (která převzala roli po zesnulé Květě), Juanita Calaba, Růženka – na místě, kde se poté postavila socha TGM – jediná v Argentíně, cca 1997

hodly na náměstíčku vybudovat. Vedle sbírek si dámy našly i další způsoby, jak získat peníze, samozřejmě za pomoci dalších kamarádek, „*mujeres de la colectividad* (ženy spolku), to jsme byly“, říká hrdě Růženka a dodává: „V garáži u Irenky jsme taky vařily, pekly, grilovaly. Prodávaly jsme československé buchty, ale i grilovaná kuřata. Na prodej jsem si koupila nové krásné boty, celé jsem je tenkrát spálila...“ směje se.

Mezitím dámy postupně začaly obnovovat spolkový život, jedním z prvních kroků bylo znovuzaložení folklorního souboru *Moravanka*. Přestože činnost souboru musela začít v domácích prostorách, protože v těch spol-

kových nebyl vítán, jejich snaha nakonec přinesla ovoce. „Moravanka tehdy začala tancovat u Juanity doma,“ vzpomíná Růženka.

I přes odpor ze strany některých členů spolku a dalších se nevzdaly. Třikrát jim nakonec pomník zbořili, třikrát ho znovu postavily. Jejich vytrvalost a odhodlání přinesly své ovoce, když byl v roce 2000 slavnostně odhalen monument – socha TGM, dovezená až z Buenos Aires. Dílo krajanek Patricie Šimek je dodnes jedinou sochou Masaryka v celé Argentíně. Díky iniciativě krajanů a velké pomoci tehdejší velvyslankyně Edity Hrdé začala později Česká republika do Argentiny vysílat také učitele, kteří pomáhali s výukou češtiny a osvětovou činností.

V roce 2001 se Růženka na krátký čas stala předsedkyní spolku. „Než se dala dohromady nová komise této krajanské organizace, byla jsem jeden den presidentkou (předsedkyní),“ říká s nadsázkou. Sama pokračovala v aktivní činnosti spolku až do roku 2015, většinou jako pokladní. Číslo jí byla blíz-

▲ Odhalení sochy Masaryka – zleva manžel paní Dufek, Olga Dufek, Juanita Calaba, Patricia Šimek (autorka sochy), velvyslankyně Edita Hrdá, Růženka, konzulka Bařinová, Luis Husák, 2000

ká, a mohla tak uplatnit své dovednosti, ale jako žena, která miluje tvořivou činnost, zejména malování a práci s recyklovanými materiály, byla právě ona autorkou návrhu loga, které krajanská komunita používá dodnes. Stejně tak nelze opomenout její zásluhu na přípravě speciálního vydání časopisu k oslavám 100. výročí založení této komunity.

Díky úsilí těchto žen krajanský život znovu ožil. Nyní se během roku střídá jedna akce za druhou, od těch klasických, jako je oslava Velikonoc, pálení čarodějnic, oslav založení ČSR, sv. Mikuláš, tak ty místní. Volba královny se také stále koná.

Zpátky k tomu česneku, o kterém byla řeč na začátku: Po letech tvrdé práce a neustálého přemlouvání se z bývalé světnice pro učitele stal multifunkční sál věnovaný především výuce českého jazyka. Růženka, jako jediná z dam, které stály u znovuoživení spolkového života, měla tu čest přednést slavnostní proslov při kolaudaci dne 1. září 2023. Vidět, že jejich úsilí mělo smysl a vede k výsledkům, pro ni byla tak emotivní chvíle, že zkrátka podlehl náporu emocí. Ačkoliv se to nezdá, kolaps může být velice decentní. Druhý den, po kurzu vaření bramboráků a langošů, jsem samozřejmě hned vyrazil za svou nevěstou podívat se, jak se cítí. Z lůžka mě pozdravila slovy, jež jsem již uvedl v úvodu: „Petr, smrdíš po česneku!“ A pak ještě dodala: „Ta nová sala je tak dobrá, že z toho jeden infarkt dostane.“ Růženka se během několika dní plně zotavila a dnes se opět s radostí zapojuje do kulturních akcí pořádaných spolkem.

Na závěr je příhodné citovat samotné Hanzelku a Zikmunda, kteří ve svých cestopisech napsali:

„Bylo to asi měsíc po našem příjezdu do Čaka. V Londýně se toho odpoledne hrálo na olympijských hrách utkání v košíkové mezi Argentinou a Československem. V poledne přišel tuhle zvěst ohlásit osmnáctiletý synek správce pensionu. Zavíral už za sebou dveře, ale najednou se otočil a povídá: ‚Jenom počkejte, to vám to naklepnem!‘ A podívejme se, tohle je překvapení! Syn moravských rodičů vám česky říká, že vám to, Čechoslovákům, naklepnou. Večer přišel jako zmoklá slepice a říká zkroušeně: ‚Hmm, tak jsme přece byli od vás biti...‘ Dali jsme profesoru Bungemu za pravdu. Ano, bude Argentina zemí bez cizinců. A nebude to trvat ani jednu generaci.“

Možná měli pravdu, když tvrdili, že Argentina bude zemí bez cizinců. Současný stav však ukazuje, že v srdcích potomků stále Československo žije a nehodlají se toho jen tak vzdát. Růženka je živoucím důkazem toho, že kulturní kořeny mohou přežít i tisíce kilometrů od domova a že láska k vlas-

ti může být předávána dál. Její životní příběh je oslavou odvahy, vytrvalosti a hlubokého spojení s rodnou zemí. Je inspirací pro všechny, kdo věří v hodnotu svých kořenů a chtějí je předat dalším generacím.

P.S.: Tím osmnáctiletým synkem byl Oldřich, Růženčin nejstarší bratr...

▲ *Hanzelka a Zikmund při návštěvě krajanů v Presidencia Roque Sáenz Peña – Růženka si nechává podepsat deníček, 1948*

Rozhovor byl veden ústně v češtině a španělštině. V obou jazycích byla ponechána originální verze.

Lidia Soldán

(*3. února 1937, Presidencia Roque Sáenz Peña, provincie Chaco, Argentina)

S revolverem mezi bavlnou: Dobrodružné vzpomínky Lidušky Soldánové

Mezitím začalo být venku strašné horko, tak jsme se přesunuli k Lidušce dovnitř. „Já Vám ten revolver dám vedle, jó? Ano, ale pozor, je nabitý!“ A pokračovali jsme v povídání...

Tato úvodní scéna dokonale vystihuje podstatu našeho rozhovoru s Liduškou Soldán, ženou plnou odhodlání, veselých historek a vzpomínek na léta strávená na farmě v argentinské provincii Chaco. Navzdory vysokému věku jí v očích stále jiskří humor, s nímž dokáže poutavě vyprávět o své rodině, o nelehkých začátcích svých rodičů v Argentíně, stejně jako o zábavě, kterou si dokázala dopřát v mládí.

Liduška, celým jménem Lidia Soldán, se narodila 3. února 1937 v Presidencia Roque Sáenz Peña v severoargentinské provincii Chaco. Její rodiče, Františka Rácková a Jiljí Soldán, pocházeli z jižní Moravy, odkud se vydali do Jižní Ameriky v polovině 20. let 20. století. Tyto dvě rodiny patřily mezi početné zástupy Moravanů, respektive Čechoslováků, kteří se v té době rozhodli pro emigraci. Někteří hledali dobrodružství, jiní toužili po lepších podmínkách či vlastním políčku, jež by mohli obdělávat, důvodů bylo mnoho...

Maminka Lidušky Františka Rácková se narodila 14. června 1899 a vyrůstala v Pornicích, kde její rodina vlastnila mlýn a pilu. Tatínek Vladimír Rácek a maminka Františka Klváčová pocházeli z oblasti, kde mlýnské řemeslo mělo tradici a poskytovalo slušné živobytí. Navzdory tomu se Františka v roce 1925 rozhodla vycestovat do Argentiny, částečně i proto, že ji z Argentiny lákal strýc Klváč, aby se připojili k československé komunitě rozrůstající se

▲ Rodinná fotografie – nalevo sestra Františka, otec, napravo sestra Jarka, dole maminka a Liduška; Foto: Karel Kazimour, krajan, který tenkrát v Saénz Peña vytvářel kroniku krajanů, 1938

v Chacu. „Stréc Franta psal, že tu je moc pomerančů, a že jak přijede na nádraží, že tu ju bude čekat auto!“ popisuje Liduška výchozí představu své maminky o „bohatství“ v Chacu.

Po cestě přes půl světa na ni auto nečekalo a místo pomerančů viděla mladá Františka spíše pustou planinu a nehostinné podmínky. Přesto se rozhodla zůstat, protože nechtěla dopadnout jako soused Valenta, který se po pár měsících vrátil zpět do své rodné vísky a stal se terčem posměchu. Maminka nakonec „tři roky plakala... a pak si zvykla,“ dodává Liduška.

Jiljí Soldán, pozdější otec Lidušky, pocházel z rodiny Josefa Soldána a Mariany Matuškové. Narodil se také na přelomu století a byl rovněž z jižní Moravy, konkrétně z vedlejší vesnice Pačlavice. Do Chaca se vydal jen dva roky před Františkou, shodou okolností s kamarádem Josefem, starším bratrem Františky. Mnohé přistěhovalce tenkrát přilákala pověst severní Argentiny jako země neomezených možností. „V Americe tam je blaze, tam teče pivo po podlaze!“ říká s úsměvem Liduška, citujíc rodinné úsloví, které kolovalo mezi krajany. Ne vždy to tak samozřejmě bylo. Mnozí se trápili vedrem, komáry, nepříjemnou tropickou „džunglí“ a obtížným obděláváním půdy, přesto se řada z nich zabydlela a zůstala v Chacu natrvalo.

Maminka Františka byla ještě na Moravě považována za dívku z „lepší“ rodiny, a proto se zpočátku zdráhala vzít si souseda Soldána za muže. „Ona ho nechtěla, protože smrděl konima, on byl sedlák,“ vysvětluje Liduška. V Argentíně však, kde většina osadníků musela dennodenně dít na půdě, se hodnotové žebříčky poněkud proměnily. Ačkoliv se tedy z dřívějších dob na Moravě znali, jejich cesty se naplno prořaly až v Chacu, kde nakonec osud a nutnost obživy rozhodly o jejich sňatku.

Aby se nově příchozí naučili na argentinské půdě hospodařit, sdružovali se často kolem zkušenějších krajanů: „To, aby se naučili, jak má se pracovat, protože v Česku se dělá obilí, řepa, země, tady ne... A pak se někde prodával kus země, tak si to koupili a začali pracovat,“ vysvětluje Liduška systémem, jakým se krajané postupně stavěli na vlastní nohy. I tatínek Jiljí začínal u Franty Klváče, aby si jednoho dne, po letech odříkání, mohli se ženou pořídit vlastní čákr (farmu), několik kilometrů od města.

Brzy po sňatku, už na vlastní čákrě, se Františce a Jiljímu narodily postupně první dvě dcery: Jaroslava a Františka, kterým doma neřekli jinak než Jarka a Fanda. Obě přišly na svět ještě předtím, než se situace na novém místě úplně stabilizovala, takže rodiče museli tvrdě dít na poli a učit se zvládat zdejší prostředí.

„Tenkrát se dělala jenom bavlna,“ vzpomíná Liduška a zdůrazňuje, že většina přistěhovalců v Chacu se nezabývala ani tak dobyt看em, jako právě pěstováním bavlny – tehdy bavlna byla skutečně jedním z hlavních zdrojů příjmů pro většinu československých rodin v kraji. Jakmile se povedla úroda, mohl si majitel farmy výrazně polepšit. „Tenkrát měla cenu, bavlna, jó, *oro blanco* (bílé zlato) vám povídám...“ dodává Liduška s narážkou na to, že v některých obdobích dokázaly výnosy z této suroviny pokrýt nejen výdaje na další sezónu, ale i umožnit koupit více půdy, nový dobytek, další nástroje či například cestu do rodné země za rodinou.

Dokud se cena bavlny držela, hospodaření fungovalo dobře. Rodiče v těch letech dokázali ušetřit a také něco málo investovat. Ve 40. letech koupili dva menší domky ve městě Sáenz Peña, které pak pronajímali a z nájmu mohli například platit pomocníka na farmě. V 50. letech se objevil první traktor, v 60. letech malé nákladní auto (místními nazývané *chata*), v 65. dokonce pořídili gladiátora, větší vůz, který uvezl až 1 200 kilo nákladu. Ale o tom ještě bude řeč.

Český jazyk zůstával v rodině Soldánů na prvním místě. Doma se mluvilo česky, s okolními sousedy podobného původu také, ale když se objevili tzv. *golondrinas* (vlastovky) – sezónní dělníci, kteří většinou pocházeli z okolních provincií – bylo najednou třeba přepnout do španělštiny. Rodiče, zvláště maminka Františka, se španělštině nikdy pořádně nenaučili, protože dlouho věřili, že se možná jednou vrátí do své rodné země. Navíc byla v Sáenz Peña rozsáhlá československá kolonie, takže na krajana člověk narazil téměř na každém kroku. Díky tomu, krajanskému spolku a existenci družstva La Unión, se dala většina běžných věcí vyřídit v češtině, a rodiče proto nebyli nuceni si španělštinu osvojit dokonale.

Liduška se narodila jako poslední ze tří dcer. Na farmě trávila celé dětství a učila se od rodičů každodenním dovednostem. Jak sama říká: „Mně se nelíbilo učit... Nelíbilo se mi *cumplir horario* (dodržovat časový rozvrh), jako že musím jít ráno o sedmi do školy, že jó... Na farmě to bylo lepší, když přšelo, tak jsem nemusela vstávat.“ Nedostatek určité disciplíny jí ovšem nebránil v tom, aby se v životě prosadila, a nakonec vystudovala tolik, kolik potřebovala. Školní docházka byla pro ni spíše nutnou povinností, zatímco na farmě se cítila svobodná, při nejmenším tedy jako dítě.

Veselost a nadhled však nebyly jedinými „spojenci“ Lidušky v nehostinném Chacu. Rodina držela pospolu, a tak se od dětství učila, že její bezpečí nezávisí jen na revolveru, ale hlavně na soudržnosti blízkých. Stejně jako ona

▲ Liduška (stojící) se sestrou Jarkou v Pornicích během návštěvy ČSR, 1948

zažívaly sestry Jarka a Fanda radosti i starosti života mezi bavlnou, vedrem a občasnými dešti, jež uměly pole proměnit v rozbahněnou past, v níž uvízl nejeden koňský nebo mulí povoz.

Než se starší sestry vydaly vlastními cestami, rodina se rozhodla vyzkoušet návrat do staré vlasti – aspoň na čas. Psal se rok 1947 a Lidušce bylo sotva deset let, když se maminka Františka a dcery nalodily směr Československo. Ačkoli se už tehdy v Československu schylovalo ke komunistickému převzetí moci, maminka a dcery necítily obavy, že by odtamtud nemohly znovu vycestovat. Všechny už totiž měly argentinské pasy, což jim v případě nutnosti zaručovalo hladký návrat do Chaca. Tatínek Jiljí se původně chystal doletět za nimi letadlem, jakmile by sehnal někoho, kdo mu mezitím pohlídá farmu. Jenže nakonec z dohody sešlo, a jelikož nechtěl nechat čáku bez dozoru, zůstal v Chacu. Jedním z hlavních důvodů cesty byl XI. všesokolský slet v Praze, který chtěla rodina zažít na vlastní kůži.

Soldánovic holky přijely do Československa zhruba půl roku před konáním sletu, aby si mohly do sytosti užít nejen Prahu, ale především rodinná setkání na Moravě. Cestovaly všemi možnými dopravními prostředky: vlakem, autem, dokonce i „lokalkó“ – místním motoráčkem, což pro Lidušku, zvyklou spíše na nekonečné argentinské pláne, bylo kouzelné dobrodružství. Navštívily Moravice, Nezamyslice a mnoho dalších míst, ale především Pačlavice a Pornice. Právě v Pornicích strávily velkou část času u babičky Ráckové (později Porupkové), kde Liduška dokonce nakrátko chodila do místní školy, protože škola byla opravdu za rohem. Dodnes ráda vzpomíná, jak chodily na houby, na konvalinky či jahody do lesů v okolí, a jak všechno bylo tak jiné, a přitom nádherně blízké, neboť slyšela kolem sebe rodný jazyk svých rodičů.

Když rodina vyrážela na zaoceánskou plavbu, jelo s nimi několik dalších rodin: „S náma jelo pět nebo šest rodin tenkrát ‚načisto‘ (napořád): Palíkovi, Jeřábek, Tomeček, Zelinka, Kachyňa... a Holubcovi jeli s náma taky,“ vypráví Liduška. Jenže tento odvážný plán vytrvale narážel na realitu: otec Jiljí poslal brzy dopis, že si přeje, aby se všechny vrátily zpátky na farmu. „Čtyři jste odjely, čtyři se vrátíte!“ napsal údajně nekompromisně. A tak se stalo, že maminka Františka s dcerami, přestože stihly navštívit část rodiny na Moravě a vidět krásy Prahy i některých sokolských vystoupení, nakonec odcestovaly zpátky do Argentiny. Ještě dlouho se pak mezi krajany vyprávěla i anekdota ze Zborovic, kde jeden Holubec zahlásil: „Kdybych věděl, že se nás tu sejde tolik čakeňáků, tak bych kočku zabil na asado (gril).“

Liduška tak zůstala dcerou, která sice pár měsíců v Česku pobyla, avšak právě tato raná zkušenost ji hlouběji spojila s Moravou, odkud pocházeli její rodiče. Měla v paměti dlouhou cestu lodí, poznala atmosféru poválečných let a viděla rodnou zemi svých předků. Po návratu do Argentiny na ni samozřejmě čekala tvrdá práce mezi bavlnou a domácími zvířaty, jenže tentokrát už nepohlížela na Chaco stejnými očima: věděla, že její kořeny sahají přes oceán až do srdce Evropy a že se tam jednou bude chtít vydat znovu.

Než se Liduška stihla vrátit na rodnou farmu, ještě nějaký čas pobývala v penzionátu ve městě Sáenz Peña, aby dokončila povinnou školní docházku v místním klášteře, jak nazývá tehdejší katolickou dívčí školu. Když pak konečně držela vysvědčení v ruce, rozloučila se s městským ruchem a zamířila zpátky na čáku.

Postupně nastal čas, kdy nakonec Jarka a Fanda odešly do města, protože toužily po jiném životě, než jaký nabízela čakra vzdálená několik kilometrů od centra města. Fanda se v roce 1953 provdala za soustružníka Josefa Verbíka,

◀ Liduška ve 12 letech, když ještě chodila do „kláštera“, 1949

který pracoval u Derky, jednoho z předních představitelů československé kolonie v Sáenz Peña, a spolu se přestěhovali do jednoho z domečků, jež rodiče pořídili ve městě. Jaroslava po dokončení školy také našla u Derků zaměstnání. V roce 1963 se pak provdala za Ukrajince Pavla Formaňuka, který získal lepší práci v Buenos Aires. Odstěhovala se s ním do hlavního města, kde nakonec zůstala natrvalo.

Tak se stalo, že na čakře zůstala nakonec jen ona – poslední dcera, přivyklá rytmu brzkého vstávání, sezónních prací a všudypřítomného prachu. Rodiče se sice radovali, že aspoň jedna z dcer pokračuje v práci na farmě, ale Liduška stále snila o tom, že se třeba jednou vydá zpátky do Československa.

Na bavlňených polích v Chacu se pracovalo tvrdě, často se muselo orat už od časného rána. Tatínek Lidušky vstával kolem čtvrté hodiny, rozdělal oheň a se slovy „Lidkó, já jsem začal s jedným sirkó!“ se pouštěl do přípravy: popil maté, nakrmil dobytek a zapřáhl ho, aby mohl orat nebo vláčet. Liduška s maminkou začínaly den o něco později, protože měly na starost dojení krav, doplňování vody pro slepice a vaření soli pro dobytek. Většinou každodenní zemědělské povinnosti zvládali ve třech, ale když bylo potřeba orat nebo vláčet větší plochy, pronajímali si dělníka.

Z pohledu Lidušky, která si pamatuje ještě starý způsob života s mulami, koňmi a volskými potahy, měla farma jistou romantiku. Dokázali postupně pořídit a obdělávat 100 hektarů půdy: zhruba 65 hektarů bavlny a 35 hektarů jako tzv. monte – neodlesněnou plochu, ponechanou podle místních nařízení. Bavlna se musela opakovaně okopávat a přihrnovat, aby se plevel dostal pod zem. Pokud se kvůli dešti nedařilo zasít včas, vláčelo se třeba i sedmkrát.

Avšak i bílému zlatu časem odzvonilo a bavlna se ke konci šedesátých let začala propadat. „Už neměla cenu, doba byla jiná, lidi už nechtěli ručně sbírat, tak jsme začali pronajímat kusy země,“ popisuje Liduška tehdejší realitu. Sám Jiljí si podle ní uvědomoval, že ruční sběr už netáhne, a souhlasil s tím, aby se pole pronajalo větším statkářům. Přesto zůstávala bavlna aspoň zčásti hlavním zdrojem obživy, dokud byl tatínek naživu a dohlížel na chod farmy.

Když v roce 1974 tatínek zemřel, rodina už většinu pozemků pronajímala a pomalu přecházela k novým plodinám, jako sója, kukuřice či slunečnice. Jedinou připomínkou starých časů zůstalo tátových třiadvacet mul, které až fanaticky odmítal prodat: „Když pracovaly pro nás, tak s námi i zemřou,“ říkával s přesvědčením, že si dožijí v klidu na rodné čakře. Františka přežila manžela o dalších patnáct let a zemřela v roce 1989, do posledních chvil věrná půdě, která je dokázala uživit, avšak nikdy úplně nechápala své španělsky mluvící okolí.

Poté se Liduška více zaměřila na menší hospodářství: chovala slepice, prasata a dvě tři krávy, z nichž získávala vejce, mléko a tvaroh. Část produkce prodávala sousedům, aby si přivydělala, ale kolem roku 2000 skončila i s chovem dobytka kvůli častým krádežím. V roce 1992, když Lidušce bylo pětapadesát, se provdala za krajana Karla Damborského z Velkých Bílovic a společně hospodařili až do roku 2015, kdy nás také on navždy opustil. Tak se farma nakonec proměnila v komornější podnik, jenž dokázal pokrýt aspoň základní obživu, a vzpomínka na doby ručního sběru bavlny i muly jako nepostradatelné tahouny zůstává už jen ve vyprávění.

Během dob, kdy Liduška pracovala na farmě, nevyhýbala se jí ani nebezpečí. Vzpomíná třeba na setkání s hadem, zřejmě chřestýšem: „Vzala jsem revolver a čtyři rány a nic... tak jsem vzala železo a po hlavě jsem mu dala! Pak jsem ho otočila a on měl na ocase zvonečky, čtyři nebo pět zvonečků...“ Liduška se u té vzpomínky směje, ale tehdy to pro ni bylo adrenalinové setkání.

Čas od času se vydala do města za volnočasovými aktivitami, jež se soustředily především do hotelů Moravia a Slavia. Právě tam se dříve pořádaly divadelní představení, tancovačky a různé oslavy, ať už k Novému roku, nebo

k Ježíšku. „Pamatuju *Pane Nymra, máte smůlu*, to bylo jedno představení, ale teho bylo celkem moc, moc bylo divadel. *Prodaná nevěsta* taky,“ vypráví Liduška, která si do dneška uchovává živé vzpomínky na energickou atmosféru těchto večerů. V hotelu Moravia se tančilo nejčastěji, protože měl parkety, a tancovačky tu běžně končily kolem jedné hodiny ranní.

V Moravii také zpočátku působil Sokol, kam Liduška docházela až do 60. let, než krajanská komunita nabyla vlastních prostor. Kromě divadla a tance se s rodinou a přáteli občas vydávala i do kina, které vedl místní krajan. Liduška si dodnes pamatuje, že několikrát hráli film *Jánošík* a pokaždé přišel slušný počet diváků. Každá z těchto aktivit se pro ni stala zdrojem radosti i vzájemného setkávání krajanské společnosti, která se v té době dokázala semknout a udržovat české tradice i v žáru argentinského slunce.

Z hlediska identity se Liduška cítí být Moravankou, která se ale narodila v Argentíně a celý život žije v Chacu. Po určitý čas v ní i v celé rodině přetrvávala myšlenka návratu do Evropy, což potvrdila už její cesta z roku 1947, kdy jako desetiletá navštívila české země. Další návštěvy však následovaly až o mnoho desetiletí později.

V letech 2004, 2007 a 2010 se na Moravu vypravila znovu – tentokrát letecky a s mnohem větší volností. „Největší radost jsem měla na světě, co jsem byla třikrát v Evropě!“ říká, když líčí, jak se tentokrát mohla sama rozhodnout, kde se zdrží a jak dlouho. Navštívila řadu míst, od Zlína, Brna a Prostějova přes Kroměříž až po milované Pačlavice a Pornice. Díky těmto cestám se shledala také s bratranci a sestřenicemi a dalšími příbuznými, které desetiletí neviděla, nebo dokonce do té doby znala jen z dopisů a rodinných historek.

Uchvátilo ji nejen to, jak se kraj proměnil, ale i rozmanitost české kuchyně. „Já jsem všechno jedla a všechno mi chutnalo,“ vzpomíná se smíchem, „tam je tolik polévek, buchet a maso se dělá jinak... To bylo speciální pro nás!“ Přesto pokaždé pocítila, že má v Chacu hluboko zapuštěné kořeny. Jakmile zavřela kufry a nasedla do letadla zpět do Argentiny, už se těšila na svou čákr, květiny a zvířata, která doma musela nechat v péči přátel. V těchto návratech viděla nejlepší důkaz, že si může užít jak náruč moravské rodiny a kuchyně, tak i svobodný život na argentinské farmě, kterou by za nic nevyměnila.

Dnes, aby nezapomněla na zemi, která jí zůstává v srdci, každou druhou sobotu pravidelně navštěvuje svou kamarádku Růženku ve městě. Společně si uvaří něco českého a při tom pronese svou moravskou slovenštinou hlášku z *Jánošíka*: „Keď jste si mě zopekli, tak si mě i zjeste!“ Po obědě se pak chystá na videohovor do Česka s bratrancem Honzou Pechkem a jeho rodinou, aby

▲ S bratrancovou manželkou Alenkou Pechkovou a tehdejší starostkou Velkých Bílovic Marií Vlkovou v místním vlastivědném muzeu ve Velkých Bílovicích, 2004

s nimi sdílela, co je v horkém Chacu nového.

Její vyprávění je protkáno i takovými drobnými perličkami, které by se snadno daly přehlédnout, nebýt Liduščiny živé paměti. Jednou si vzpomněla na paní Mockovou ze Svaté Heleny v Rumunsku, která se kdysi rozhodla zkusit štěstí v Argentíně. „Od nás tam psali, že sádlo se nabírá sběračkó,“ říkala prý Mocková. V Rumunsku si mysleli, že je v Chacu tolik sádla, protože se tam všichni mají dobře, a tak se nabírá „sběračkó“. Až po příjezdu zjistili, že sádlo je sice nutné nabírat naběračkou, avšak nikoli proto, že by snad byli tak bohatí – nýbrž kvůli vedru, v němž se tuk zkrátka roztekl. Stejně tak si mnozí nově příchozí rychle uvědomili, že i když se vypráví o „tropickém ráji“, skutečná práce a dřina na bavlněných polích měly k bohatství daleko – alespoň k tomu hmotnému.

Ani rodinná víra nezůstává stranou v jejím vyprávění. Rodiče byli katolíci, ale postupně, zvláště po nemoci maminky, přešla Františka k evangelíkům. Otec se zdráhal přiklonit k jakémukoli vyznání, protože za první světové války

▲ Liduška s dechovou kapelou v Uhřetich, 2007

měl pocit, že duchovní jim schvalovali zabíjení nepřítele: „Já těm panáčkům už nevěřím, protože máme páte přikázání nezabiješ, a faráři nám kázali zabíjet...“ Po čase se však i on nechal pokřtít, když se zázračně uzdravil. Liduška do kostela vozila rodiče ve svém voze: „Já jsem jich tam vozila s *chatitó* (moravsky myšleno *chata*).“

Vedle dřiny na farmě si Liduška dokázala najít prostor i pro humor a „blboviny“, jak tomu sama říká: „Kolikrát jsem dělala blboviny.“ Rády si spolu s kamarádkami tropily žerty i z mladých mužů, kteří se je snažili okouzlit. „Už jsme byly staré baby, a dělaly jsme si z nich srandu, z mladých chlapců. Třicátnice... nebyly jsme překysané, ale tak akorát kysané!“ říká se srdečným smíchem. Jednou dokonce zastavily neznámého kluka, vzaly ho do auta a vozily po městě, než ho zase vrátily zpátky. „Tady ho máte nazpátek, je celej!“ zvolaly prý nakonec na skupinu, ke které patřil.

Její nejoblíbenější historky se však točí hlavně kolem nočních projížděk po venkově, kdy s kamarádkami schválně strašily sousedy nebo nic netušící ři-

diče. Třeba když se jednou v podvečer vydala se sestrou z města na farmu, spatřily před sebou sousedku v džípu a Liduška po celou cestu blikala dálkovými světly, aniž by ji předjela – jen aby ji trochu vyvedla z míry. Jindy se spolu s Anou Boháčkovou a jejím bratrem vraceli z noční mše a pro pobavení zajížděli do cizích farem, kde troubili a svítili, než zmizeli ve tmě. Nezapomenutelnou historku si uchovává z jedné pozdní jízdy, kdy na ně někdo ve dvě ráno zatroubil a zkusil je předjet. Ony však přidaly, blikaly, troubily a zrychlovaly, dokud neodbočil. „Nakonec někde zatočil a my jsme se tak smály: Nevíme, kdo to byl, ale s odpuštěním se pos..., protože jak mazal, to bylo hrozný!“ dokončuje příběh Liduška, ještě dnes se při té vzpomínce zaraduje.

Jednou jsem se sám s Liduškou vydal autem na návštěvu čakry Rosy Černé. Ona se usadila na sedadle spolujezdce a s úsměvem odmítla řízení, prý: „Nebudu řídit já, když mám vás.“ Cesta ubíhala klidně, dokud nás nezastavil mladý policista. Začal ve španělštině: poznamenal, že nevypadáme jako místní, načež jsem mu vysvětlil, že pocházím z České republiky a moje spolujezdkyně svým způsobem také. K našemu překvapení přešel náhle do češtiny a suverénně řekl: „Dej mně peníze!“ V tu chvíli jsme s Liduškou vyprskli smíchy a ptali se ho, odkud ta slova zná. Policista s úsměvem prozradil, že je ženatý s vnučkou staré Marie Tiché a Václava Filipa – krajanů z české komunity – a pár českých slovíček pochytil právě od nich. Kromě oné ne zrovna ideální fráze se naučil i pivo, což mu přišlo mnohem užitečnější, když navštěvuje české oslavy v místním krajauském spolku.

Podobných historek by dokázala povědět na desítky a každá z nich spojuje lehkou dávku humoru s odvahou a přizpůsobivostí, které se v krajině plné hadů, vedra a nekonečných bavlníkových plantáží staly nutností. Nelze ovšem zapomenout ani na krásné vzpomínky, které má Liduška na společenský život v krajauské komunitě: tancovačky v hotelech Moravia a Slavia, divadelní představení, oslavy 28. října a pozdější dojíždění do prostor Uniön Checoeslovaca, spolku, kde se dodnes pěstuje čeština a udržují krajauské zvyky.

Dnes, když se člověk zastaví u Lidušky Soldánové na staré rodinné čakře, najde ji s konví v ruce, jak zalévá pestrý květinový záhon. Slunce pálí, ale ona se jen popadne za boky a proneše něco o tom, že už je stará baba, co si dělá z mladých chlapců legraci. Jakmile však přijde řeč na kořeny, s mírnou nostalgickou hrdostí řekne: „Já jsem Čechoslovák, takové velké Čechoslovák!“ a člověk okamžitě pochopí, že v sobě pevně spojuje temperament Jižní Ameriky a něco z moravské duše. Koneckonců, kdoví, jestli za tím domem neleží ještě

had, kterého by bylo třeba zneškodnit, anebo mladí kluci, které by Liduška ráda svezla noční ulicí, aby jim ukázala, kdo tady má navrch. Právě v tom totiž spatřuje kouzlo svého života: je sice obyčejnou farmářkou z Chaca, ale srdcem Moravankou, která se nezalekne ani revolveru, ani hadů – a už vůbec ne nudy... Takové velké Čechoslovák...

—

Rozhovor byl veden ústně v češtině. Originální verze byla ponechána v tomto jazyce.

ZÁVĚR

Lepší život se nezískává, ten se buduje. Sny, představy a naděje se mnohdy nevyplnily a návrat vesměs nebyl možný. Krajanská vyprávění nejsou jenom příběhy o cestách do neznáma, jsou v první řadě svědectvími o překonávání těžkostí a o tom, že je možné pěstovat bavlnu, i když jste to předtím nikdy nedělali, naučit se cizí jazyk přímo na místě nebo začít nový život daleko od rodiny. V závěrech minulých publikací z řady Češi ve světě se dočteme, že nás mohou příběhy krajanů inspirovat. Je to právě kvůli základnímu poselství, které sdílí tolik vyprávění. Nevzdat se, zvládnout novou situaci a pokusit se z ní vytěžit maximum. To jsou schopnosti, které se hodí nejen na argentinských pláních nebo mezi věžáky Sao Paula. Jako učitelé tak můžeme říct, že nejen my učíme krajany, ale oni učí i nás. Dnes a denně.

Matouš Hartman

Většinu textů jsem napsal u velkého starého stolu s barokními nohami. Patřil Jindřichu Trachtovi, který společně s Baťou zakládal v půlce minulého století Batayporu. I on na lakované desce poctivého kusu nábytku psal, studoval nebo četl knihy, a když děti nebo vnoučata dělaly moc velký nepořádek, od stolu se horkým brazilským vzduchem nesla krásná česká slova ticho a kuš! Při práci na příbězích jsem si uvědomil, jak jsou české komunity v Brazílii rozmanité. Některé mají kořeny v devatenáctém století, jiné v poválečné politické emigraci. Texty tuto bohatou skladbu českého živlu v jihoamerické zemi dokládají.

Ivana Malechová

Připadala jsem si trochu jako Dostojevský, když jsem popisovala příběh velké lásky Tatiany a Franka, kteří se poznali na pozadí bolševické revoluce v Rusku. Líbilo se mi „štrachat“ v pudřenkách a krajkách, které si z Čech přivezla Renatina maminka, s úžasem jsem sledovala cestu brněnského rodáka, který byl nominován na Nobelovu cenu za chemii. To jsou příběhy Čechů, jejichž potomci dnes nastavují tvář brazilskému slunci. Jak by řekl Jára Cimrman: „Čech se přizpůsobí!“ A já bych za sebe dodala: „A ještě udělá díru do světa!“

Kristýna Omastová

Přestože jsem do Brazílie odjela 1. března 2020 a jen o pár týdnů později se svět obrátil vzhůru nohama, jsem vděčná, že jsem jako vyslaná učitelka měla příležitost pomáhat krajanům otevírat pomyslná dvířka k češství; klíčem byla nejen čeština, ale třeba i recepty na cukroví. Při tom jsem s nimi prožívala pohnuté životní příběhy jejich rodičů nebo prarodičů plné smutných odchodů, nadějeplných začátků a nečekaných peripetií, překládala jim desítky let nepřečtené dopisy a sdílela jejich radost ze získání dalšího dílku rodinné historie i své vlastní identity.

Tito Brazilci a Brazilky českého původu nicméně nežijí jenom v minulosti svých předků. Jsem moc ráda, že i po svém návratu do Prahy můžu být svědkem jejich dalších – a často velmi odvažných – kroků, kterými tvoří svou přítomnost a budoucnost.

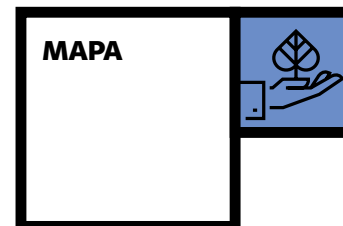
Pavlína Řeháčková

Za českými krajany, pro mě hrdiny, kteří jsou představeni v příbězích jsem se vydala s hloupou představou, že krajanskou historii v Argentině celkem znám a že už mě přece nemůže jen tak něco překvapit. A překvapilo! S každým dalším ušlým krokem po luxusních, tradičních i nebezpečných čtvrtích Buenos Aires a každou další minutou strávenou u kávy či maté ve společnosti těchto inspirativních osob, jsem se čím dál tím více cítila jako Emil Holub během výprav po Africe nebo Zikmund s Hanzelkou brázdící Jižní Ameriku se svou Tatrou 87. Byla jsem proškolená v oblasti zemědělství, architektury, obchodu, umění, kultury, ale hlavně v tom, jak se nikdy nevzdávat, jak chytit příležitost za pačesy, jak si užívat život plnými doušky, navzdory nepřízni osudu, a hlavně, že nikdy nesmím zapomenout na své kořeny. Českou stopu můžeme objevit opravdu všude a garantuji vám, že to vždy stojí za to!

Petr Tábořský

Když mě můj životní kompas zanesl do Argentiny – ať už do horkého Chaca či bouřlivého Buenos Aires – netušil jsem, že se jednou ocitnu v kuchyni, kde budu s Růženkou smažit bramboráky, v obýváku Lidušky, kde na mě čeká revolver, nebo v tanečním sále Aničky, odkud se linou české písničky. Právě díky nim jsem pochopil, jak hluboko mohou sahat naše kořeny, i když nás od rodné hroudy dělí tisíce kilometrů. A kdykoli mi dnes někdo z místních připomene, že „smrdím po česneku,“ uvědomím si, že jsem v tom pravém česko-argentinském světě.

Odkud pocházejí krajané z příběhů

Města a krajské organizace v nich působící

Brazílie

- 1 Porto Alegre** – Associação Cultural Tcheco-Brasileira RS
- 2 Nova Petrópolis** – Associação dos Descendentes de Imigrantes da Boêmia
- 3 Batayporã a Nova Andradina**
 - Centro de Memória Jindřich Trachta, Batayporã
 - Oficina Cultural Tcheca e Eslovaca do Brasil, Nova Andradina
- 4 São Paulo** – União Cultural Tcheco Brasileira
- 5 Curitiba** – Associação Tcheco-Brasileira
- 6 Belo Horizonte** – bez krajské organizace

Argentina

- 7 Buenos Aires**
 - Colectividad Checa "Český dům" en Argentina
 - Centro Cultural Checo de Argentina
- 8 Chaco, Presidencia Roque Sáenz Peña** – Unión Checoeslovaca, Cultural, Social y Deportiva

Paraguay

- 9 Colonia Fram**, bez krajské organizace

Češi ve světě, příběhy 7 Jižní Amerika

Autoři: Matouš Hartman, Ivana Malechová, Kristýna Omastová, Pavlína Řeháčková,
Petr Táborský

Autor úvodu a závěru: Matouš Hartman

Autoři mapy krajanských spolků: Matouš Hartman a Petr Táborský

Editace textu: Olga Vlachová

Zdroje fotek: rodinné archivy krajanů a fotobanky autorů příběhů,
není-li uvedeno jinak

Vydal Dům zahraniční spolupráce
v roce 2025
www.dzs.cz

Tisk: AF BKK, s. r. o.
Náklad 200 ks

Autorské příspěvky nemusejí vyjadřovat názory redakce.

V zájmu sjednocení pravopisné a grafické podoby jsou texty jednotně upraveny podle současných Pravidel českého pravopisu, podrobnější informace jsou souhrnně uvedeny v pokynech pro přispěvatele časopisu Krajiny češtiny. Pokud jsou uvedené texty doslovným přepisem vyprávění v češtině, jsou ponechány v původním podobě.

Dům zahraniční spolupráce (DZS)

Na Poříčí 1035/4
110 00 Praha 1

☎ +420 221 850 100

@ info@dzs.cz

www.dzs.cz

Facebook

@dzs.cz

Instagram

@dzs_cz

X

@dzs_cz

LinkedIn

@dzs_cz

YouTube

@dzs_cz

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

PROGRAM PODPORY
ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ